

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SAKARYA HALKININ KADER ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mücahiddin ŞENTÜRK

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslami Bilimler
Enstitü Bilim Dalı : Kelam**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ramazan BİÇER

HAZİRAN 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ


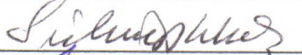

SAKARYA HALKININ KADER ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mücahiddin ŞENTÜRK

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslami Bilimler
Enstitü Bilim Dalı : Kelam**

Bu tez 18/06/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ramazan BİÇER	Başarılı	
Doç. Dr. Süleyman AKKUŞ	Başarılı	
Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK	BASARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda, bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığı beyan ederim.

Mücahiddin ŞENTÜRK

18.06.2013

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze gerek Müslümanlar için gerek gayrimüslimler için “Kader” başlığı altında “İnsan Hürriyeti” konusu tartışmaların odak noktası olmuştur. İnsan, sınırlı güç ve hürriyetlerle donatılmış bir varlıktır. Böyle sınırlarla çevrilmiş bir varlık, yaptığı veya yapacakları şeyler hususunda ne kadar özgürdür? Sınırlı özgürlükler içerisinde yaptıklarından sorumlu mudur? İnsanlığın önüne çıkmış bu sorulara, her dönemde cevap aranmaya çalışılmıştır. İnsanlık tarihinin her safhasında yer alan bu cevap arayışları İslam toplumu içinde de kendine yer bulmuştur. Bu tartışmaların neticesinde iki temel ayırım noktasına ulaşılmıştır. Birinci grup Ehl-i Sünnet çatısı altında toplanan ve tarafların önemli bir kısmı oluşturan topluluktur ki bunlar insan hürriyetini ve buna bağlı olarak da sorumluluğunu kabul etmektedir. İkinci ise insanın zorunluluklar altında olduğu düşüncesiyle insan hürriyetini kabul etmeyenlerdir. Bu iki temel ayırım İslam toplumunda çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Taraflar Kader ve İnsan Hürriyeti konusundaki düşüncelerinin ispatı için akli ve nakli deliller sunmuşlar, fikirlerinin doğruluğunu ispat etmeye çalışmışlardır.

Kelam ilminin temel konuları içerisinde yer alan “Kader” konusunun mezheplerin şekillenmesinde keskin bir rol oynadığını göz önünde bulundurarak bu konuda insanların da keskin fikirlerinin olması gerektiği düşünülebilir. Biz de Sakarya Halkının Kader konusunda fikirlerinin mezheplerin ayrışmasında olduğu gibi keskin fikirlerle ayrılıp ayrılmadığını merak ederek bu çalışmayı ele aldık.

Çalışma giriş ve üç bölümde ele alınmıştır. Girişte araştırmanın amacı ve önemi, varsayımları, kapsam ve sınırları, yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve analizi gibi bilgilere yer verdik. Son olarak da araştırma alanımızla ilgili olan ecel ve deprem terimlerini inceledik.

Çalışmanın birinci bölümünde Sakarya'nın sosyo-kültürel yapısı incelenerek bunun dini inanışlara ne gibi zeminler oluşturabileceğine baktık.

Çalışmanın ikinci bölümünde Ana Hatlarıyla Kader konusunu inceledik. Bu başlık altında Allah'ın Sıfatları ve Kader konusuna, Kader'in sözlük ve ıstılah manalarına, Kader'in Kur'an'daki manalarına, Kelam ekollerinin kader anlayışlarına ve Kader ve İnsan Hürriyeti konusuna yer verdik.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise anket uygulaması yapılan örneklemeden alınan bulgulara ve bunların yorum ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu değerlendirmeler ankette sorulan cinsiyet, eğitim durumu, sosyo-ekonomik düzeyi, vs. değişkenler göz önünde bulundurularak gerçekleştirildi.

Dini inanışların bireysel bir durum olmasından dolayı çalışmanın genel düşüncüyü yansıtması bakımından sıkıntısı olacağını bilmekle beraber bu çalışmanın insanların bu konudaki yaklaşımlarının nasıl olduğu hususunda bizlere genel bir bilgi sunacağı bir gerçektir.

Bu itibarla danışmanım Prof. Dr. Ramazan BİÇER'e, fikir ve yönlendirmeleriyle çalışmamıza farklı bir boyut kazandırdığına inandığım Prof. Dr. Mustafa AKÇAY, Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK ve Doç. Dr. Süleyman AKKUŞ hocalarıma, ayrıca arkadaşım Ali AKTAŞ'a, saha araştırmamda bana yardımcı olan eşim Tuba ŞENTÜRK'e kardeşlerim Merve ŞENTÜRK ile Ayşe Belkıs KAHRAMAN'a ve arkadaşım Muzaffer GÜL'e şükranlarımı arz etmek isterim.

Mücahiddin ŞENTÜRK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
TABLOLAR	vii
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SAKARYA’NIN SOSYO KÜLTÜREL YAPISI	14
1.1. Ülke ve Bölge İçindeki Yeri.....	14
1.2. Sakarya Adının Kaynağı Hakkında Söylenceler.....	14
1.2.1. Sangarius Söylencesi.....	14
1.2.2. Adapazarı Adının Kaynağı.....	15
1.3. İlin Sosyal Yapısı ve Dinamikleri	15
1.4. Yurt İçi ve Dışından Gelen Göçler	16
1.5. İdari yapısı ve Nüfusu	18
BÖLÜM 2: ANA HATLARIYLA KADER KONUSU	19
2.1. Allah’ın Sıfatları ve Kader	19
2.2. Kader Terimi	28
2.3. Sözlük Anlamı.....	34
2.4. Kaderin İstilah Manası	34
2.4.1. Mâtüridî’ye Göre İstilahta Kader	34
2.4.2. Eş’arî’ye Göre İstilahta Kader	34
2.4.3. Mu’tezile’ye Göre İstilahta Kader	35
2.5. Kur’an-ı Kerim’de Kader	35
2.6. Kelam Ekollerinin Kader Anlayışı.....	38
2.6.1 Ehl-i Sünnet’te Kader Anlayışı	39
2.6.2. Cebriyye’de Kader Anlayışı.....	42
2.6.3. Mu'tezile'nin Kader Anlayışı	44
2.6.4. Selefiyye'nin Kader Anlayışı.....	45
2.7. Kader ve İnsan Hürriyeti	46

BÖLÜM 3: SAKARYA HALKININ KADER ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	51
3.1. Bulgular ve Yorumlar	51
SONUÇ.....	79
KAYNAKLAR.....	83
EKLER.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	95

KISALTMALAR

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

n: Frekans

S.: Sayfa

SAÜ: Sakarya Üniversitesi

TL: Türk Lirası

Yay.: Yayınları

TABLULAR

Tablo 1: Ankete Katılan Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	51
Tablo 2: Ankete Katılan Deneklerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	51
Tablo 3: Ankete Katılan Deneklerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	52
Tablo 4: Ankete Katılan Deneklerin “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	53
Tablo 5: Ankete Katılan Deneklerin “Kader kelimesinin anlamı aşağıdakilerden hangisidir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı.....	53
Tablo 6: Ankete Katılan Deneklerin “Sizce kader nedir? sorusuna” Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	54
Tablo 7: Ankete Katılan Deneklerin “Sakarya depremi kaderimiz miydi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı.....	55
Tablo 8: Ankete Katılan Deneklerin “Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı.....	55
Tablo 9: Ankete Katılan Deneklerin “Depremde vefat edenlerin ömrü zaten bitmiş miydi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	56
Tablo 10: Ankete Katılan Deneklerin ““Tedavi ve bağımlı yaşamak ömrü uzatır.” anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	57
Tablo 11: Ankete Katılan Deneklerin “Tedbirin ecele faydası yoktur.” sözü doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	58
Tablo 12: Ankete Katılan Deneklerin “Önlemini al, gerisini Allah'a bırak anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı.....	58
Tablo 13: Ankete Katılan Deneklerin “İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	59
Tablo 14: Ankete Katılan Deneklerin “Gelecek Allah'ın elindedir anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	60
Tablo 15: Ankete Katılan Deneklerin “Yaptığım ve yaşadığı bütün şeyleri ben yaptım. sözü doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	60

Tablo 16: Ankete Katılan Deneklerin “Deprem/Tsunami gibi tabi afet olaylar birer kaderimizdir. anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı .	61
Tablo 17: Ankete Katılan Deneklerin "İlaçlar sayesinde hastalar iyileşir." sözü doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	62
Tablo 18: Ankete Katılan Deneklerin ""İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir." anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	63
Tablo 19: Ankete Katılan Deneklerin " Hangi temel İslam mezhebindensiniz?" anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	63
Tablo 20: Ankete Katılan Deneklerin "Kadere inancınız bakımından durumunuza uygun seçeneği işaretleyiniz.” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	64
Tablo 21: Ankete Katılan Deneklerin " İnsanların yaptıkları hataları kadere yüklemelerinin sebebi sizce nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	65
Tablo 22: Ankete Katılan Deneklerin "Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	66
Tablo 23: Ankete Katılan Deneklerin " Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar var mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı	67
Tablo 24: Cinsiyet ile Kadere inanıyor musunuz? sorusunun çapraz değerlendirmesi	68
Tablo 25: Eğitim durumu ile “Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi	69
Tablo 26: Gelir durumu ile “Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi	70
Tablo 27: “Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?” sorusu ile “"Tedbirin ecele faydası yoktur." sözü doğru mudur?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.	72
Tablo 28: “"Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır." anlayışı doğru mudur?” sorusu ile “İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.....	72
Tablo 29: “Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar var mıdır?” sorusu ile “Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.	73

Tablo 30: “"Tedbirin ecele faydası yoktur." sözü doğru mudur?" sorusu ile “Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.....	73
Tablo 31: İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” sorusu ile “"Gelecek Allah'ın elindedir" anlayışı doğru mudur?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.....	76
Tablo 32: “"Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır." anlayışı doğru mudur?” sorusu ile “"İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir." anlayışı doğru mudur?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.	77
Tablo 33: “Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” sorusu ile Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.....	78

Tezin Başlığı: Sakarya Halkının Kader Anlayışı
Tezin Yazarı: Mücahiddin ŞENTÜRK Danışman: Prof. Dr. Ramazan BİÇER
Kabul Tarihi: 25 Aralık 2009 Sayfa Sayısı: X (ön kısım) + 86 (tez) + 8 (ekler)
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı: Kelam
<p>Kader konusu birçok dinde ve toplumda olduğu gibi İslam toplumunda da tartışmalara konu olmuştur. Kelamcılar tarafından kader konusunda insanın hür olup olmamasıyla ilgili temelde, cebir ve irade ekseninde olmak üzere iki farklı görüşü ortaya konulmuştur.</p> <p>Sakarya ili tarihsel yapılanmasında göçlerin büyük bir etkisi olmuştur. Bunların Sakarya Halkı'nın kültürel mozaik oluşturmasında ve inanç alt yapılarında etkisi olduğu düşünülmektedir.</p> <p>Bu çalışmada araştırmanın ana teması, Sakarya Halkı'nın kader konusunda nasıl düşündüğünün tespit edilmesi olarak ifade edilebilir.</p> <p>Bu ana soruya cevap ararken, Kelam ilmi literatür taramasının yanı sıra, Sakarya Halkı'nı temsil ettiğini düşündüğümüz örneklem grubu üzerinde anket çalışması yapmayı uygun gördük. Bunun gerekçesi ise, kentimizde yaşayan insanların anket yolu ile bu konu hakkında görüşlerine başvurulmasının, realist algı ve duygular için sağlam veriler oluşturmasıdır.</p> <p>Bu kapsamda yapılan çalışmada, Sakarya Halkı'nın "Kader" konusundaki yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sakarya halkının "Kader" konusunda; cinsiyet, gelir, eğitim durumu ve benzeri alanlarda ne gibi farklılıklar ve benzerlikler arz ettiğini gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışma doneleri doğrultusunda Sakaryalıların "Kader" konusundaki düşüncelerinin karmaşıklığı tespit edilmiştir. Verilerin ve çapraz tabloların ışığında dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir.</p>
Anahtar Kavramlar: İslam, Din, Kader, Sakarya Halkı, Kelam İlmi

Title of the Thesis: People Understanding of the Kadar of Sakarya

Author: Mücahiddin ŞENTÜRK

Supervisor: Prof. Dr. Ramazan BİÇER

Date: 25 December 2009

Nu. of pages: X (pre text) + 86 (main body) + 8 appendices)

Department: The Basic Islamic Sciences **Subfield:** Kalam/Islamic Theology

In many religions and society, Kadar has been a subject of discussion. Kalam methodologists says basically two different opinions that human being free about Kadar.

In historical structuring of Sakarya province, migrations had a huge impact. This migrations thought to effect to Sakarya public of creating cultural mosaic and infrastructure. The main problem of research in this study, could be expressed as, How Sakarya public were thinking about Kadar.

When seeking an answer this basic question, not only master Islam and Kalam scientific literature represented. But also we did a public survey with public sample that we are thinking represented Sakarya people. The main reason these, people don't want to give any information about Kadar via interview. And the idea that survey is the most appropriate method for this study.

As a result of done in this context, Sakarya People's approaches about "Kadar" have been identified. The differences have been shown about sex, income, educational status and ect. The complexities of Sakarya resident's opinion about Kadar were identified. Based on data and cross-tables results were remarkable. And this, the point referred us to study were exhibited true.

Keywords: Kadar, Sakarya People, Islam, Religion, Kalam/Islamic Theology

GİRİŞ

Dini inançlar, bireyin yaşam biçimini şekillendirmesinde, onu anlamlandırmasında, hayatın bir gayesi olduğu düşüncesini doğurmasında ve yaşam felsefesinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

Buna göre dini inançlar, bireyin kimlik kazanmasında etkin bir role sahipken, bireylerin oluşturduğu sosyal hayatın şekillenmesinde de ayrı bir değere sahiptir.

Dini inançlar, Allah'ın varlığı ve birliği ile başlarken, bireylerin inancını önemli ölçüde yönlendiren kader inancı ile son bulmaktadır.

Kader inancı, halk kesiminde önemli bir kabul ve değerlendirmeye sahiptir. Hemen hemen her din mensubu, kader inancına sahiptir. Müslümanlar ise kader inancı ile karşılaştığı bela ve musibetler karşısında direnme gücüne sahip olmuş, yaşam mücadelesine katkıda bulunmuştur.

Araştırmanın Konusu

Araştırmamız, Marmara Bölgesinde belki de Türkiye'nin en zengin etnik oluşumuna sahip olan Sakarya ilinde yaşayan halkın kader anlayışını içermektedir.

Çalışma konusunu Sakarya ilinin tercih edilmesinin ilk nedeni, doğup büyüdüğümüz kent olması nedeniyle, yapmış olduğumuz anket araştırmasını, gözlemlerimizle desteklemektir. İkincisi ise, Sakarya halkının 17 Ağustos depremini yaşamasıdır. Bilindiği gibi doğal afetlerin insanlar üzerindeki etkisi vardır. Bu doğrultuda 17 Ağustos felaketini yaşayan Sakarya halkının, özellikle deprem sonrası kader anlayışını algılama biçimine yöneliktir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada, kelam ilminin ana konularından olan kader inancı ile ilgili Sakarya halkının anlayış seviyesi, kavrayış düzeyi ve onların üzerindeki inancın etki boyutu incelenmektedir. Sakarya halkının yaşamış olduğu doğal felaketler sonucu ile inancı arasındaki ilişkiyi tespitte yönelik olan çalışma, aynı zamanda kader inancının algılanışıyla bağlantılıdır.

Araştırmada elde edilen verilerin, şimdiye kadar genel olarak teorik çerçevede ele alınıp değerlendirilen kader konusunun, halk kesimindeki yansımalarını kelimeler ilmi açısından değerlendirilmesine imkân vermesi açısından önemi büyüktür.

Öte yandan halk kesiminin kader inancının ve bu inancın oluşumunda etkili olan nedenlerin tespit edilmesi, söz konusu inancın arka planını oluşturan inanç ekolleriyle mukayesesini kolaylaştıracak ve ayrıca mevcut inanç problemlerinin çözümü konusunda bize sağlıklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

İslam dininin ilk dönemlerinden itibaren dinin inanç esaslarının anlaşılması ve yorumlanması çerçevesinde pek çok inanç okulu ortaya çıkmış ve Müslümanların inanç yapıları, bu okulların görüşleriyle şekillenmiştir. Dini gerekçeler yanında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerle ortaya çıkan söz konusu okulların kendilerine özgü bir zihniyet oluşturduğu da bilinen bir husustur.

Bu çalışmada kader inancının ve söz konusu zihniyetin toplumumuzu oluşturan ve farklı ekonomik, sosyo kültürel bir yapıya sahip olan halk kesiminin üzerindeki etkilerini ve bunların nedenlerini ortaya koymak için özgün bir anket geliştirilmiştir. Öte yandan elde edilen bulguların Türk toplumunun inanç yapısı hakkında da önemli ipuçları verecek olması, araştırmanın önemini artıracaktır.

Araştırmanın Varsayımları

Sakarya halkının olgusal kimliği çerçevesinde kader ile ilgili temel yaklaşım ve tutumlarının belirli noktalarda kümeleşmekle birlikte, bir takım farklılıklar göstermesi, araştırmamızın temel varsayımdır. Bununla birlikte çalışmamızın alt varsayımlarını, şöyle sıralayabiliriz:

1. Sakarya halkının kaderle ilgili görüş ve tutumları cinsiyete göre bir farklılık göstermektedir.
2. Sakarya halkının eğitim durumu ile kader anlayışları arasında ters bir orantı vardır. Eğitim yükseldikçe kadere olan inanç azalmaktadır.
3. Sakarya halkının ekonomik durumu, halkın kader konusundaki anlayış ve algılayışlarında farklılaşmaya neden olmaktadır.
4. Vatandaşların kader ile ilgili görüşlerinde hayat tecrübelerinin büyük bir etkisi bulunmaktadır.

5. Halkın çoğu Ehl-i Sünnet olduğunu söylediği halde birçok konuda Mu'tezile ve Cebriye akımlarından etkilenmektedir.
6. Kader anlayışı yaşanan olaylara göre farklılık göstermektedir. İmkânsızlıklar arttıkça kadere olan inançta artış vardır.
7. Sakarya Halkı'nın büyük çoğunluğunun kader anlayışında bir belirginlik söz konusu değildir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Sakarya halkının kader konusundaki inançlarını ele alan bu çalışma, diğer deneye dayalı çalışmalarda görüldüğü gibi, belli bir kapsam ve sınır çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Her şeyden önce araştırmanın bulguları, seçilen örneklem ve araştırma alanı Sakarya ile sınırlıdır. Araştırmada elde edilen bulgular, deneklerin anket sorularına verdikleri cevapların doğru olduğu varsayımıyla sınırlıdır. Belli bir zaman diliminde yapılan araştırmanın örneklem grubunda yer alan kişilerin anket sorularına verdikleri cevap doğrultusundaki görüşlerinin zamanla değişmesi mümkündür. Bu bakımdan araştırma, anketlerin uyguladığı zaman dilimiyle sınırlıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel bir araştırmayı birtakım yöntem ve tekniklere göre gerçekleştirmek, sağlıklı sonuçlara ulaşma açısından önemlidir. En geniş anlamda yöntem, bizi amaca götüren yol olup, zihinsel ve bilimsel bir süreci gerektirir. Bilimsel yöntemin güvenilirliği ise, kullanılacak tekniklerin uygunluğu ile mümkündür. Bu nedenle yöntem veya zihinsel süreç ile kullanılan teknik arasında birebir uygunluk olmalıdır. (Türkdoğan, 1989:169)

Araştırmamız, anket yöntemiyle Sakarya halkının kader anlayışını tespiti yöneliktir. Bu doğrultuda merkez Adapazarı olmak üzere Sakarya'nın bütün bölgelerini kapsayacak şekilde araştırma yapılmıştır. Çalışma, anket yöntemiyle deneklerin tercih ve değerlendirmeleri dikkate alınarak elde edilen sonuçlar, SPSS programına aktararak, analizler yapılmış ve ulaşılan veriler, kelam ilmi verileri çerçevesinde tahlil ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen veri ve bilgiler SPSS 12.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı yardımıyla amaçlarımız doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Aratırmada “frequencies” ve "crosstabs" test ve analizlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, tablolaştırılarak bulgular bölümünde yorumlanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bilimsel bir araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için araştırma yöntemleri adı verilen bir takım modellerin kullanılması gerekir. Esas olarak yöntemlerde kullanılan aşamalar, temel hareket noktası bakımından bir farklılık göstermezler. Bu sıralamada varsayımın ortaya konulması ve araştırma konusunun tespitinden başlayarak kullanılacak araştırma tekniklerinin seçilmesi, verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve sonuçlandırılmasına kadar izlenen yol, bilimsel yöntemi belirler. (Türkdoğan, 1989: 153–154)

Araştırma modeli yapılacak araştırmanın konu, amaç, kapsam, hipotez, değişken, süre ve maliyet gibi araştırmanın amacına uygun olarak yürütülebilmesi için gerekli bütün şartların önceden detaylı bir şekilde düzenlenmesi, kısaca araştırmanın konusunu belirleme işleminden başlayarak sonuçların sunulmasına kadar geçen faaliyetleri kapsayan bir süreçtir. (Arslantürk, 2001:39)

Araştırmamızın modeli iki farklı metot kullanılarak oluşturulmuştur. Teorik çerçevedeki bilgiler, genel olarak alan araştırmalarında görüldüğü gibi, ayrı bir bölüm altında değil, tekrardan kaçınmak ve mukayese imknı vermek açısından sistemleştirilmiş uygulamalı bölümün başlıkları altında dokümantasyon metoduyla verilmiştir. Uygulamalı kısmında ise, tasvir araştırması çerçevesinde anket formu kullanılarak elde edilen veriler, ilgili istatistik metot ve teknikler kullanılarak varsayımların test edilmesi sağlanmıştır.

Bir araştırmada sosyal olay ve olguların olduğu gibi değiştirilmeden ortaya konulması, tasvir metodu ile gerçekleştirilmekte ve olayların önemlerine göre sınıflandırılması da aynı metotla mümkün olmaktadır. (Koar, 2009:16)

Ampirik sosyal araştırmalarda tasvir metodunun özel bir şekli de tarama modelidir. Burada sadece verileri toplayıp mevcut özellikleri kaydetmek işlemi yapılmaktadır.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri, cinsiyet, yaş, hayatın büyük bir bölümünün geçtiği yerleşim birimi ve coğrafi bölge, çalıştığı iş alanı ve ekonomik gelir, bağlı bulunduğu mezhep, siyasi görüşü, kendisini yakın hissettiği cemaat veya tarikat ve

dine bağıllık düzey algılaması; bağımlı değişkeni ise, Sakarya halkının kader konusundaki inanç ve tutumlarıdır.

Evren ve Örneklem

Araştırmamızda örnekleme yoluyla bilgi toplama, incelenecek olan büyük grubun bütün özelliklerini temsil eden bir parçasının belirli kuralları çerçevesinde seçilmesi işlemidir. İncelenecek olan büyük gruba ise, evren veya anakütle adı verilmektedir. Anakütleyi temsil yeteneğine sahip, onun küçültülmüş bir modelini oluşturmak ve bu model vasıtasıyla anakütleyi tasvire çalışmak, hedef olmalıdır. Anakütleyi temsil yeteneğine sahip olan bu modele örneklem adı verilmektedir. (Arslantürk, 2001:102)

Araştırmada tesadüfî örnekleme tekniği kullanılarak ana kütleyi temsil yeteneğine sahip olan bir örneklem oluşturulmuş, kota yöntemiyle de mevcut kategorideki denek sayısı belirlenmiş ve böylece anakütlenin bir çeşit minyatür modeli kurularak veriler elde edilmiştir. (Koçar, 2009:17)

Evrenin Sakarya halkının oluşturduğu araştırmamızda, halk profilini en doğru bir şekilde yansıtabileceği düşünülen bay ve bayan kesimi örneklem olarak seçilmiştir. 148 bay, 160 bayan olmak üzere toplam 308 kişi üzerinde uygulanan anket, her iki kesimi de kapsayacak nitelikte bir orana sahiptir. Bu ise %48,1 erkek, %51,9 kadın oranını oluşturmaktadır.

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan 23 sorudan oluşan “Sakarya Halkının Kader Anlayışı Anketi” yardımıyla toplanmıştır. Sakarya nüfusunun %0,5’i ölçeğinde bir denek hedeflenerek 425 anket vatandaşlara dağıtılıp 308 kullanılabilir anket dönmüştür.

Araştırmanın evreninde cinsiyet, yaş ve gelir durumu göz önüne alınmıştır. Takdir edilecektir ki, bu evrenin genişletilmesi ve alt kategorilerde farklı evrenin oluşturulması, tezin hacmini aşacaktır. Ayrıca detaylı bir evren oluşturulması, farklı bir tez çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Araştırma, belli bir zaman dilimi ve sınırlı bir bölge içerisinde gerçekleştirildiğinden burada elde edilen sonuçlar, değişen zaman süreci içerisinde ve farklı ortamlarda değişebilecektir. Bu nedenle çalışma, zaman ve mekan sınırlandırılmasına sahiptir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmamızda toplam 23 soru sorulmuştur. Bağımlı değişkenleri oluşturan soruların kelam ilminin ana konularından birisini oluşturan kader alanında oluşmasına özen gösterilmiştir. Anket hazırlanmasında, anket çalışmalarında kullanılan bilimsel yöntem ve tekniklerden yararlanılmıştır. Araştırmada birden fazla yöntem kullanılmıştır. Burada tamamen katılıyorum, katılıyorum, karasızım, katılmıyorum ve hiç katılmıyorum tarzında cevap şıkları bulunmakla birlikte, bazı soruların daha dar alanlı cevap şıkları bulunmaktadır.

Anket yöntemi ile toplanan verilerin analizi, bilgisayar ortamında sosyal bilimcilerin yaygın olarak kullandığı SPSS paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada cinsiyet, yaş gibi bağımsız değişkenler ile kader konusundaki inanç ve tutumların gösteren bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını, dolayısıyla varsayımların doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek amacıyla yapılan çapraz tablolarda ki-kare testi kullanılmıştır. Çapraz tablolar hazırlanırken, değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmanın teorik ve pratik olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Çalışma konusunun teorik çerçevesi belirlendikten sonra, örnekle ünitesinden bilgi toplamak amacıyla anket tekniği uygulanmıştır. Araştırmamızın temel tekniği ankettir. Ancak bunun yanında mülakat ve gözlem metotlarından da yararlanılmıştır.

Anket metodu, bir kısım dezavantajlara rağmen geniş çapta pek çok kişiye sorulan sualler ve alınan yanıtlarla belli bir alandaki fikir, tutum ve algıları tespit etmek ve bunları sınıflandırırken o konudaki gerçeği araştırıp ortaya koymada sağladığı kolaylıklar yanında belirli bir zamanda ve sınırlı bir alanda gerçekleştirilmesi nedeniyle sosyal bilimlerde sık sık başvurulan bir metot olmuştur.

Bu doğrultuda problemin teorik alt yapısını oluşturmak ve sorunun önem, alan ve boyutlarını tespit etmek, sınırlarını belirlemek amacıyla, bu alanda yapılan akademik çalışmalar gözden geçirilmiştir.

Teorik alt yapının oluşmasıyla birlikte, anket sorularının tespit ve hazırlanması aşamasında, anket soruları ve sonuçta elde edilecek bilgilerin geçerlilik ve güvenilirlik

tespiti amacıyla öncelikle kader anlayışı doğrultusunda ortaya çıkan çalışmalar titizlikle incelendi. Bu alanda çalışma yapan akademisyenlerle doğrudan iletişime geçildi. Sorular oluşturulurken bir ön çalışma yapıldı ve Sakarya'da ikamet eden belirli kimseler üzerinde sorular değerlendirildi. Bu aşamada anlaşılması zor olan sorular, anlaşılabilir hale getirildi. Hazırlanan soruların anket metodu için yeterli olup olmamasını değerlendirmek amacıyla pilot bir alanda ön uygulama yapıldı.

Anketleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan çalışmalar esnasında deneklerle birebir görüşme yapıldı ve konunun önem ve ciddiyeti onlara aktarıldı. Mevcut anket verileri, tamamen bireyin tercihi doğrultusunda gerçekleştirildi ve katılmak istemeyenlere sunulan anket metni geri alınmıştır.

Ayrıştırılan anket metinleri, belirli bir tasnife tabi tutuldu ve bunlarda yer alan her soru ve seçenekleri, rakamlarla sembolize edilerek özel formlara aktarıldı. Bu formlardaki veriler PE (Personal Editör) programı vasıtasıyla bilgisayara aktarıldı. Bunlar "Chi-Square" istatistik testine tabi tutulmak amacıyla SPSS paket programına yönlendirildi.

Bu aşamada öncelikle verilen cevapların her birisine ait frekans ve yüzdeler tespit edildi. Elde edilen değerler, temel değişkenlerle eşleştirilerek aralarında anlamlı bir ilişkinin mevcut olup olmadığını tespit etmek amacıyla "ki-kare" testine tabi tutuldu. Çapraz tablolar halinde ortaya konan bu anketler, objektif kriterler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Araştırma Alanı İle İlgili Terimler

Çalışmamıza konumuz, Sakarya halkının kader anlayışı ile ilgilidir. Alana yönelik öncelikli kavram, kader, kaza, irade gibi terimler, II. Bölümde ele alınmıştır. Burada doğrudan bir başlık olarak ele almamakla birlikte araştırmamızla bağlantılı olan 'ecel', 'deprem' gibi terimler üzerinde kısaca durmanın yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

Ecel

Ecel kelimesi Arapça "e-c-l" kökünden türemiş olup, "süre", "vakit", "hayat müddeti", "ölüm anı", "herhangi bir şeye süre belirlemek", "ölümün mutlak oluş anı" gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzur, 1999:I, 79)

Kur'an-ı Kerim'de 56 yerde geçen kelime teknik terim olarak, "insan cinsi için konulmuş yaşam süresi" şeklindeki bir terim daha belirgindir. Ecel, kader içerisinde önceden yazgıyı en iyi bir şekilde açıklayan bir kavramdır. Dolayısıyla bu kavram

üzerindeki dini telakki birbirinden çok farklı anlayışta grupların oluşmasına zemin hazırlamıştır. “Hayatın kesilmesi veya katledilerek ölme, bir kaza mı yoksa bir kader midir?” şeklindeki bir soru çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. (Okumuş 2000:56)

Ecel terimi, İslam akaid ve kelim tarihindeki en tartışmalı konulardan birini ifade eder. Bu bağlamda kelim âlimleri “ecelin mahiyeti”, “ecel-i kaza ve ecel-i müsemma gibi tabirlerin içeriği”, “ecelin değişken olup olmadığı”, “maktulün ölümü meselesi” gibi konuları tartışmış ve bu tartışmalarda her mezhep kendi görüşünü akli ve nakli delillerle kanıtlamaya çalışmışlardır.

Özellikle Mu'tezilze âlimleri ecel üzerinde kafa yormaya başlamışlar ve farklı şekillerde açıklamaya çalışmışlardır. Ecel konusunda mezhepler arasında görülen ihtilaflar, daha çok iki ecelin bulunup bulunmadığına ve dolayısıyla, ömrün uzayıp uzamayacağına ilişkindir. Genel olarak Mu'tezile ve Şîa insanların iki eceli olduğunu ve ömürlerinin uzayıp kısalabileceğini savunurken, Ehl-i Sünnet umumiyetle muhkem ayetlere dayanarak insanların bir tek ecelinin bulunduğunu, bunun da ölümleriyle gerçekleşen vakit olduğunu kabul etmiştir. (Tunç 1994:X, 382)

Mu'tezile bilginleri, En'âm suresinin ikinci ayetini de dikkate alarak, insanın “ecel-i kazâ” ve “ecel-i müsemmâ” denilen iki eceli bulunduğunu ileri sürmüştür. Buna göre insan herhangi bir dış müdahale olmadan ölürse ecel-i müsemmâ ya; kaza veya katil sebebiyle ölürse, ecel-i kazâyâ göre ölmüş olur. Bu anlayış, ikinci durumda ölen kişinin kazaya uğramayıp ölmemesi halinde tabî (müsemmâ) eceline kadar yaşayacağı tezine dayanmaktadır. Onlara göre, eğer böyle düşünülmezse, o kişiyi öldürenin cezalandırılması anlamsız olacaktır.

Bununla birlikte Mu'tezile bilginleri, maktulün her hâlükarda öleceğini veya biri tarafından öldürülmemesi hâlinde ölmesinin de yaşamasının da imkân dâhilinde bulunduğunu kabul etmişlerdir. Nitekim onlara göre maktulün ecelinin kesintiye uğratıldığı, aksi hâlde kesinlikle doğal eceline kadar yaşayacağı yönündeki iddia mesnetsiz ve isabetsizdir. Çünkü maktulün yaşaması ve ölmesi hususunda kesinlik değil, ihtimal söz konusudur. Dolayısıyla bu konuda her iki durum da imkân ve ihtimal dâhilindedir. (Kadi Abdülcebbar 1965:783-784; Karadeniz 1992:19)

Ehl-i sünnet âlimlere göre insan ömrü uzamaz ve kısalmaz. Onlara göre her şey Allah'ın kaza ve takdiriyle tayin ve tespit edilmiş olduğuna göre, insan takdir edilen vakitte eceliyle ölür. Ecel tektir ve ne öne alınabilir, ne de sonraya kalabilir. Binaenaleyh, maktulün ölümü de Allah'ın ezelde bildiği vakitte gerçekleşir.

Eş'arî ve Mâtüridî kelâmcılar, ecel konusunda genel hatlarıyla aynı düşünce ekseninde hareket etmekte ve konuya daha çok Allah'ın ilmi ve takdiri açısından yaklaşmaktadırlar. İmam Matüridî, her hangi bir kişi hakkında iki ecel düşünülmemeyeceğini belirtir. Bu doğrultuda Allah'ın bir kişi için iki ecel tayin etmesi mümkün değildir. Bu bakımdan ecel, ister tabîî, ister katl sebebiyle olsun, Allah'ın ezeli ilminde malum olduğu ve bu maluma uygun olarak tespit edildiği için aynen öylece gerçekleşir. (Karadeniz 1992:24-25, Tunç 1994:X, 382)

İmam Ebü'l-Hasen el-Eş'ârî de (ö. 324/936) iki ecel fikrini kabul etmeyerek, Mu'tezile ulemasının, Allah'ın malumu olan vaktin, maktulün öldürüldüğü vakit değil, öldürülmemesi halinde kendisine ulaşmış olacağı vakit olduğunu iddia etmelerinin doğru olmadığını savunur. Ona göre bu iddia, "Ecelleri gelince ne bir an te'hir edilebilir, ne de öne alınabilir". (el-A'râf 7/34) mealindeki ayetle bağdaşmaz. Ebû Bekr el-Bâkîllânî'ye göre (ö. 403/1013) her ne kadar maktul hakkında, "öldürülmeseydi biraz daha yaşayacaktı" şeklinde düşünmek caiz olsa da, geriye kalan vaktin kendisi için ecel olması imkânsızdır. Çünkü bir insanın eceli, onun gerçekte ölüm vaktidir. Nitekim, Peygamber ve salih mü'minlerin cehenneme; Firavn ve kâfirlerin de cennete girmeleri bir vakıa olarak mümkün değildir. Fakat küfre düşmeleri halinde mü'minlerin cehenneme; iman etmeleri halinde de kâfirlerin cennete girmeleri aklen düşünülebilir. Ancak gerçekte böyle bir şey olmaz. (Karadeniz 1992:25)

Benzer bir anlayış sergileyen Elmalılı'ya göre, tabîî veya ihtirâmî bir ecel vardır. Fiilen vaki olacak olan ecel, bunların ancak biridir. Diğerleri bir imkândan ibarettir. İmkân yönleri birçok ve hatta sonsuz olabilir. Fakat vâki birdir. Hakikaten ömür, ecel de o gerçekleşmenin sonucudur. Bu doğrultuda ecel denildiği zaman mümkün değil, vakii anlamak lazımdır. Vaki, vukûundan evvel henüz imkân sahasındadır. Binaenaleyh, henüz ölmeyen bir kimsenin, sebeplere riayeti meşrû ve hatta vazifedir. Fakat vâkiin vukûuyla imkân sahası kapanmış, ecel tahakkuk etmiştir. (Yazır 1979:1876-1877)

Kur'an'daki bazı ayetlerde Allah'ın her insan için bir yaşama süresi belirlediği ifade edilmiş(el-En'am 6/2), kendilerine uzun ömür verilenlerin de ömrü kısaltılanların da mutlaka bir kitapta yazılı olduğu bildirilmiştir .(el-Fatır 35/11) Ayrıca, ilâhî buyruklara uyanların tayin edilmiş ölüm vaktine kadar güzel bir şekilde yaşatılacakları müjdelenirken zalimlerin de ecelleri gelinceye kadar cezalandırılmayacağı, fakat zamanı gelince de bir anlık takdim-tehir yapılmayacağı belirtilmiştir .(en-Nahl 16/61) Yine diğer bazı ayetlerde, insanlar gibi toplumların da ecellerinin bulunduğu ve çöküş/yıkılış zamanı geldiğinde bunun bir anlık süre için öne alınmayacağı gibi geriye bırakılmayacağı da haber verilmiştir .(el-A'raf 7/34)

Ecelin kaza ve kadere imanın bir parçasını teşkil eden itikadî bir mesele olduğu ve bunun daha ziyade ilahi ilim ve iradeyi ilgilendirdiği dikkate alınırca, kişilerin sağlık kurallarına uyup uymayacakları, bu konuda ne gibi gelişmelerin ortaya çıkacağı, herhangi bir kaza ve katil hadisesiyle karşılaşp karşılaşmayacakları hususu ilahi bilgi ve iradenin kapsamı dışında değildir. (Esen 2009:88)

Deprem

Dünyanın iç yapısı konusunda, jeolojik ve jeofizik çalışmalar sonucu elde edilen verilerin desteklediği bir yeryüzü modeli bulunmaktadır. Bu modele göre, yerkürenin dış kısmında yaklaşık 70-100 km. kalınlığında oluşmuş bir taşküre (Litosfer) vardır. Kıtalar ve okyanuslar bu taşkürede yer alır. Litosfer ile çekirdek arasında kalan ve kalınlığı 2.900 km olan kuşağa Manto adı verilir. Manto'nun altındaki çekirdeğin Nikel-Demir karışımından oluştuğu kabul edilmektedir. Yerin, yüzeyden derine gidildikçe ısının arttığı bilinmektedir. Enine deprem dalgalarının yerin çekirdeğinde yayılmadığı olgusundan giderek, çekirdeğin sıvı bir ortam olması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Manto genelde katı olmakla beraber yüzeyden derine inildikçe içinde yerel sıvı ortamları bulundurmaktadır.

Taşküre'nin altında Astenosfer denilen yumuşak Üst Manto bulunmaktadır. Burada oluşan kuvvetler, özellikle konveksiyon akımları nedeni ile, taş kabuk parçalanmakta ve birçok "Levha"lara bölünmektedir. Üst Manto'da oluşan konveksiyon akımları, radyoaktivite nedeni ile oluşan yüksek ısıya bağlanmaktadır. Konveksiyon akımları yukarılara yükseldikçe taşıyuvarda gerilmelere ve daha sonra da zayıf zonların

kırılmasıyla levhaların oluşmasına neden olmaktadır. Halen 10 kadar büyük levha ve çok sayıda küçük levhalar vardır. Bu levhalar üzerinde duran kıtalarla birlikte, Astenosfer üzerinde sal gibi yüzmekte olup, birbirlerine göre insanların hissedemeyeceği bir hızla hareket etmektedirler.

Konveksiyon akımlarının yükseldiği yerlerde levhalar birbirlerinden uzaklaşmakta ve buradan çıkan sıcak magmada okyanus ortası sırtlarını oluşturmaktadır. Levhaların birbirlerine değdikleri bölgelerde sürtünmeler ve sıkışmalar olmakta, sürtünen levhalardan biri aşağıya Manto'ya batmakta ve eriyerek yitme zonlarını oluşturmaktadır. Konveksiyon akımlarının neden olduğu bu ardışıklı olay tatkürenin altında devam edip gitmektedir.

İşte yerkabuğunu oluşturan levhaların birbirine süttündükleri, birbirlerini sıkıştırdıkları, birbirlerinin üstüne çıktıkları ya da altına girdikleri bu levhaların sınırları dünyada depremlerin oldukları yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada olan depremlerin hemen büyük çoğunluğu bu levhaların birbirlerini zorladıkları levha sınırlarında dar kuşaklar üzerinde oluşmaktadır.

Yukarıda, yerkabuğunu oluşturan "Levha"ların, Astenosferdeki konveksiyon akımları nedeniyle hareket halinde olduklarını ve bu nedenle birbirlerini ittiklerini veya birbirlerinden açıldıklarını ve bu olayların meydana geldiği zonların da deprem bölgelerini oluşturduğunu söylemistik.

Birbirlerini iten ya da diğerinin altına giren iki levha arasında, harekete engel olan bir sürtünme kuvveti vardır. Bir levhanın hareket edebilmesi için bu sürtünme kuvvetinin giderilmesi gerekir.

İtilmekte olan bir levha ile bir diğer levha arasında sürtünme kuvveti aşıldığı zaman bir hareket oluşur. Bu hareket çok kısa bir zaman biriminde gerçekleşir ve çok niteliğindedir. Sonunda çok uzaklara kadar yayılabilen deprem (sarsıntı) dalgaları ortaya çıkar. Bu dalgalar geçtiği ortamları sarsarak ve depremin oluş yönünden uzaklaştıkça enerjisi azalarak yayılır. Bu sırada yeryüzünde, bazen gözle görülebilen, kilometrelerce uzanabilen ve FAY adı verilen arazi kırıkları oluşabilir. Bu kırıklar bazen yeryüzünde gözlenemez, yüzey tabakaları ile gizlenmiş olabilir. Bazen de eski bir depremden oluşmuş ve yerüzüne kadar çıkmış, ancak zamanla örtülmüş bir fay yeniden oynayabilir.

Depremlerinin oluşumunun bu şekilde ve "Elastik Geri Sekme Kuramı" adı altında anlatımı 1911 yılında Amerikalı Reid tarafından yapılmıştır ve laboratuvarlarda da denenerek ispatlanmıştır.

Bu kurama göre, herhangi bir noktada, zamana bağımlı olarak, yavaş yavaş oluşan birim deformasyon birikiminin elastik olarak depoladığı enerji, kritik bir değere eriştiğinde, fay düzlemi boyunca var olan sürtünme kuvvetini yenerek, fay çizgisinin her iki tarafındaki kayaç bloklarının birbirine göreli hareketlerini oluşturmaktadır. Bu olay ani yer değiştirme hareketidir. Bu ani yer değiştirmeler ise bir noktada biriken birim deformasyon enerjisinin açığa çıkması, boşalması, diğer bir deyişle mekanik enerjiye dönüşmesi ile ve sonuç olarak yer katmanlarının kırılma ve yırtılma hareketi ile olmaktadır.

Aslında kayaların, önceden bir birim yer değiştirme birikimine uğramadan kırılmaları olanaksızdır. Bu birim yer değiştirme hareketlerini, hareketsiz görülen yer kabuğunda, üst mantoda oluşan konveksiyon akımları oluşturmakta, kayalar belirli bir deformasyona kadar dayanıklılık gösterebilmekte ve sonrada kırılmaktadır. İşte bu kırılmalar sonucu depremler oluşmaktadır. Bu olaydan sonra da kayalardan uzak zamandan beri birikmiş olan gerilmelerin ve enerjinin bir kısmı ya da tamamı giderilmiş olmaktadır.

Çoğunlukla bu deprem olayı esnasında oluşan faylarda, elastik geri sekmeler (atım), fayın her iki tarafında ve ters yönde oluşmaktadır.

Faylar genellikle hareket yönlerine göre isimlendirilirler. Daha çok yatay hareket sonucu meydana gelen faylara "Doğrultu Atımlı Fay"denir. Fayın oluşturduğu iki ayrı blokun birbirlerine göreli olarak sağa veya sola hareketlerinden de bahsedilebilir ki bunlar sağ veya sol yönlü doğrultulu atımlı faya bir örnektir.

Düşey hareketlerle meydana gelen faylara da "Eğim Atımlı Fay"denir. Fayların çoğunda hem yatay, hem de düşey hareket bulunabilir.

(<http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Deprem/DepremNedir.aspx#KONU2>)

Din insan hayatının her safhasında yer almaktadır. Özellikle hastalık, ölüm ve insanı çaresiz bırakan doğal felaketler gibi durumlarda tüm insanlar, yaşadığı olumsuz olayları bir nedene bağlama ve açıklama ihtiyacı içerisinde olmuştur. Olağanüstü durumlarda dinde yer alan açıklama biçimlerine başvurulmaktadır. Deprem felaketini

algılama, anlamlandırma ve açıklama hususunda dini veriler, önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda deprem tecrübesini yaşayan kişiler bunu açıklamada birçok dini içerikli kavram ve kelimeye sığınmaktadırlar. Deprem tecrübesi yaşayanların yaşadıkları felaketi açıklamak için kullandıkları çeşitli kavram ve kelimeler, “imtihan”, “İlahi güç”, “uyarı”, “ceza”, “ahlakî çöküntü” ve “dinden uzaklaşma” şeklinde olmuştur. (Gülmez 2008:82-90)

BÖLÜM 1: SAKARYA HALKININ SOSYO KÜLTÜREL YAPISI

Sakarya halkının inanç profilini daha iyi anlayabilmek için sosyo kültürel yapısını incelemek gerekmektedir.

1.1. Ülke ve Bölge İçindeki Yeri

İsmi ünlü Sakarya nehrinden alan Sakarya ili Marmara Bölgesi'nin kuzeydoğu bölümünde yer alır. "Sakarya ili topraklarının izdüşüm alanı 4.838 km², gerçek alanı ise 5.015 km² dir. Bu Türkiye topraklarının % 0.62'sini kaplar. İl toprakları coğrafi değerler bakımından, 29 derece, 57 dakika ve 30 derece, 53 dakika doğu boylamları ile 40 derece 17 dakika ve 41 derece, 13 dakika kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. İl merkezi olan Adapazarı, İstanbul'a göre 1 derece, 25 dakika doğudadır. İl topraklarının şekli, güneyden kuzeye doğru bir dikdörtgene benzer". (Aktaş:2009)

Sakarya ilinin komşuları ise, batıda Kocaeli, doğuda Düzce, güneyde Bilecik, güneydoğuda Bolu'dur. İl kuzey bölgesinden ise Karadeniz ile çevrili durumdadır.

1.2. Sakarya Adının Kaynağı Hakkında Söylenceler

Sakarya adı kadar merkez ilçesi olan Adapazarı adı da en az onun kadar meşhurdur. Bu iki ismin kaynağı hakkındaki söylenceler ilin tarihi ve kültürel olarak nereden geldiği hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir.

1.2.1. Sangarius Söylencesi

Tarihçiler, Sakarya adının "Sangarius" tan geldiğini, bu adın da eski Frikyta bölgesinde Sakarya'nın doğduğu yer olan "Sangia" şehrinden alındığını yazarlar. Bu şehir, Eskişehir sınırları içindeki Çifteler ilçesinin 3 kilometre güney doğusunda yer almaktaydı. Bu gün de burada kaynayan ve küçük bir göl haline gelen yer altı suları, Sakarya'nın kaynağı olarak bilinmektedir. (Önder, 1972:83-84)

İlk yerleşimci olan Frigyalılar M.Ö. VII. yüzyılda bu bölgede hüküm sürmekte iken, bu nehre kendilerince kutsal sayılan "Sangari" adını vermişler ve bu isim sonraları, "Sangarios". (Sangarius) ve saldırgan anlamına gelen "Zakharion" biçimine dönüşmüştür. İlin adı olan "Sakarya"nın MÖ. III ve MS. IV. yüzyıllar arasında bölgemizde yaşayan Bithynlerin Kraliçesi "Sangarius"un adının zamanla söyleniş değişikliğinden geldiği rivayet edilmektedir. (Aktaş, 2009:16)

1.2.2. Adapazarı Adının Kaynağı

Adapazarı, Sakarya ilinin merkezi olup halk söyleminde şehir ismi olarak her ikisinin de kullanıldığı görülmektedir. Adapazarı isminin nereden geldiği konusunda da bazı söylenceler mevcuttur.

Osman Gazi'nin komutanlarından Konuralp, bugünkü Adapazarı havzasını XIII. yüzyılın sonlarına doğru fetheder. Konuralp, Bizans'tan ele geçirdiği bu yerleşim birimine o zaman göçebe ve yerleşik Türk boylarını iskân ederek "Tığcılar" ismiyle bir köy kurar. Justinianus Köprüsü ile daha doğudaki Tavuklar Köprüsü arasında kurulan Tığcılar Köyü, bugünkü Söğütlü ilçesi yakınlarında birleşen Sakarya Nehri'nin iki kolunun arasında kalan bir ada manzarası arz ettiği içinde zamanla "Adaköy". (Ada Karyesi) adını alır. Yani "Ada" adı, Sakarya Nehri ile Çark Deresi bir zamanlar birleşerek aktığı söylenen bu iki akarsuyun arasında kalan bölgede kurulan ve görünüm olarak "adaya" benzemesinden dolayı verilir. (Aktaş, 2009:18)

Anadolu'ya geçiş güzergâhında yer alan Adaköy gelişir ve Papuççular, Semerciler, Tığcılar, Çıracılar, Hasırcılar, Uzunçarşı, Aynalıkavakçarşısı, Pirinç Pazarı, Soğan Pazarı, Kömür Pazarı gibi mahalleler (yerleşim birimleri) kurulur. Zamanla Adaköy'de bütün çevre köylerinin de alış-veriş yaptığı bir pazarın kurulması ve çevredeki yerleşim yerlerinden buraya pazara gelmesi ile de yerleşim birimi adı "Adapazarı"na dönüşür. Yani bugünkü kent merkezinin adı, Ada Köyü'nde kurulan pazara mahsullerini satmak üzere civar köylerden gelenler ve göçerler tarafından "Adanın pazarına gidiyoruz" söyleyişi bir süre sonra "Adapazarı"na dönüşmesi ile bu adı alır. Geçmişte bu pazarda Türkler, Rumlar ve Ermeniler ticaret yaparlardı. Ermeni ve Rumlar pazarın kuzey kesimine, Türkler de güney kesimine yerleşirler. (Aktaş, 2009:20)

Adapazarı'nın mahalle adları; tarihi süreç içerisinde o bölgede yapılan el sanatları isimleri ile anılmaktadır. Örneğin Tığcılar, Papuççular gibi.

1.3. İlin Sosyal Yapısı ve Dinamikleri

Kent tarihlerinde insan yerleşimleri, içe ve dışa doğru göçler, göçmenlik ile yerleşiklik unsurları her zaman önemli olmuştur. Göç; kentin toplumsal dokusunu, kültürel özelliklerini, toplumsal yapısını ve bununla birlikte inanışları, ekonomiyi ve birçok etmeni belirlemiş ya da biçimlendirmiştir. İnsanoğlu, sosyolojik ve tarihsel açılarından göç olgusu ile her zaman karşı karşıya kalmıştır ve kalmaktadır. Göç, çok etmenli bir

olgudur ve toplumlarda bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu kadar, toplumsal bütünleşme ile zengin kültürel çeşitliliği de içerir. Yani göçle yeni oluşan toplumsal yapı da toplumsal dayanışmanın gerçekleştirilmesi ve toplumsal bütünleşme düzeyinin artırılması izlenecek olan rasyonel politikalara bağlıdır. (Aktaş, 2008:33)

Sakarya, iklimi, verimli toprakları, ormanları, akarsuları, gölleri ve önemli göç yolları üzerinde bulunmasından dolayı; şekillenmesinde göç olgusunun büyük bir etkisi vardır. Sakarya, göçlerin getirdiği farklılıkları lehine çevirip bunu kültürel zenginlik olarak sunmayı başarmıştır.

1.4. Yurt İçi ve Dışından Yapılan Göçler

Siyasi, toplumsal ve ekonomik nedenlerden dolayı ülkemiz tarih boyunca yoğun göç hareketlerini yaşamıştır/yaşamaktadır. Sakarya yöresine Selçuklular ve Osmanlılardan önce ilk yerleşmeler, Akyazı'nın hemen kuzeybatısında, Mudurnu'nun doğusunda, kuzeyde plato alanında Keymes ile Şeyhler Köyleri arası, Sapanca güneyinde Samanlı Dağları'nın etekleri aynı yapısal özellikler nedeniyle, Adapazarı'nda Serdivan Tepesi, Esentepe ve Maltepe gibi yüksek mevkiilere yapılmış, bununla yerleşimlerin su baskınlarından korunması amaçlanmıştır. (Demir, 2005:1:97)

Kuruluşundan VII. yüzyılın başlarına kadar küçük bir köy halinde kalan Adapazarı, bölge halkının pazar hayatına yönelmesiyle gelişmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında buradan geçen bazı seyyahların eserlerinde “Küçük Adapazarı Köyü” diye bahsettikleri görülmek ve ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Adapazarı, çarşı-pazarı ve alanları ile canlı bir kasaba ve aynı zamanda bir ticaret merkezi haline gelmiştir. 1899 yılında demiryolunu Adapazarı'na kadar gelmiş olması, bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Sakarya nehrinin doğusu ile Sapanca gölü ve Çark suyu arasında kalan verimli toprakların, yerleşmeye çok elverişli olması nedeniyle 1876'dan 1954 yılına kadar, devamlı yaşanan göçlerle hızlı nüfus artışı olmuş ve Sakarya ilinde en fazla nüfus Adapazarı merkezinde toplanmıştır. (Aktaş, 2008: 72)

Sakarya kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu yapının oluşmasında tarihi bazı olayların etkisi vardır. Bugünkü Sakarya halkının kökenleri 11. yüzyıl sonlarında Türkmenlerin yöreye gelişi ile başlar. (AnaBritannica) Bunu kronolojik olarak 1708 yılında Kurmançların, Akyazı ve Karapürçek dolaylarına gelmesi, 1856-1879 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya'sı arasında yapılan savaşlar sonrası sürgüne

zorlanılan Kırım ve Kafkasya kökenli vatandaşların gelmesi, 93 Harbi sonunda yine Kırım ve Kafkasya'dan insanların göçmesi, 1912 Balkan Harbi sonrasında Balkanlardan gelen göçmenler, 1924-1928 yılları arasında Kurtuluş Savaşı sonrası Muhacirlerin gelmesi, 1934-1950 yılları arası Romanya ve Bulgaristan'daki rejim değişikliği sonucu vatandaşların göçe zorlanması ve Sakarya'ya gelmesi, 1938 Desim İsyanı'ndan sonra sürgün edilen bir grubun gelmesi, 1948-1951 yılları arasında Avrupa Mülteci kamplarından getirilen kişilerin bu yöreye yerleştirilmesi, 5 Ocak 1951 tarihinde Bulgaristan'dan göçe zorlanan Türk soydaşların gelmesi, 1954 Tito rejimi ile zıt düşen ve serbest olarak göç edenler, 1950-1960 yılları arasında Bulgaristan'daki baskılar sonucu göç edilmesi, 1950 ve sonrasında çeşitli sebeplerle göç edenler ve yine 1980'li yıllarda Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon politikasından kaçanların bu bölgeye gelmesi izler. (Aktaş, 2008)

Sakarya halkının yapısı temelini oluşturan bu sentezin günümüzde de genişleyerek bu güne kadar gelmesiyle oluşmuştur. Sakarya halkının %25'ini halihazırda Sakarya'da doğmayan insanlar oluşturmaktadır.

Sakarya halkının bu renkli yapısı birçok etnik unsurun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Sakarya ili sınırları içerisinde yerleşik olarak "Manavlar", yerli ve göçer olarak "Yörükler"; Kafkasya göçmeni olarak bilinen "Çerkezler", "Abhazlar", "Gürcüler", "Lazlar" veya diğer ismi ile "Mohtiler ve "Hemşinliler"; Kırım göçmeni "Tatarlar"; Balkan ve Rumeli göçmeni olarak adlandırılan "Boşnaklar", "Arnavutlar", "Pomaklar", "Sırp" ve Bulgaristan ve Rumeli'den göçen Türk kökenli Yörük ve Türkmenlere verilen genel ad ile "Muhacirler" vardır. Bu toplulukların yanı sıra "Kurmançlar" ya da daha yaygın adıyla "Kürtler", "Zazalar" Türkçe dışında dil bilmeyen Karadenizliler, Çingeneler/Romanlar ve çok az sayıda "Ermeni", "Rum" ile "Arap" yaşamaktadır. (Aktaş, 2008:75)

İnanç açısından da Sakarya'da Müslümanlar nüfusun tamamını oluşturmakta ve bunların %93,1'i "Hanefi", %3,6'sı "Alevi" ve %3,3'ü "Şafi"dirler. Çok az sayıda da "Gregoryan", "Katolik", "Ortodoks" ve "Protestan" kökenli "Hıristiyan" ve de "Musevi" bulunmaktadır. (Aktaş, 2008:75)

Sakarya halkının bu denli değişik köklerdeki insanları barındırıyor olması kültürel hayatı zenginleştirdiği gibi dini inanışlarda sergiledikleri sentez yapının da temelini oluşturmaktadır.

Farklı coğrafyalardan bir araya gelen insanların kültürlerini koruma çabası içerisinde girmeleri, örf ve adetlerini birer tabucasına gelen nesillere aktarmaları, halk arasında birçok din dışı unsurun sanki dini bir unsurmuş gibi yerleşmesine sebep olmuştur. Bu tutum halkın dine olan saygısı anlamında bir artışa sebebiyet verse de uygulama ve inanç anlamında birçok problemi yanında getirmiştir.

Bunun yanı sıra Sakarya'da dinsel değerler, toplumsal ilişkilerde her zaman kaynaştırıcı rol oynamıştır. Özellikle son yıllarda kültür farklılıklarının önüne inanç eksenli birliktelik anlayışı geçerek, inanç eksenli dayanışma gruplarının yörede etkin olmasını sağlamıştır. (Aktaş, 2008:77)

1.5. İdari yapısı ve Nüfusu

Sakarya ilinin 16 ilçesi bulunmaktadır. Bunlar; Adapazarı, Akyazı, Arifiye, Erenler, Ferizli, Geyve, Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütlü ve Taraklı'dır.

Adrese dayalı nüfus sayım sistemine göre günümüzde ilin toplam nüfusu 851.292'dir. İl nüfusunun % 73,07'si (622.046) şehirlerde, % 26,93'ü (229.246) köylerde yaşamaktadır.

Tarihi İpek yolu üzerinde bulunan Sakarya, ülkenin en önemli iki merkezi, İstanbul ve Ankara'yı birbirine bağlayan kara ve demiryolu bağlantıları üzerinde yer aldığından önemli bir kavşak noktasıdır. Sakarya doğal güzellikleri, su kaynakları, çok çeşitli tarım ürünleri, zengin ve köklü ticaret kültürü, hızla gelişen sanayisi, üniversitesi ve Büyükşehir Belediyesiyle Türkiye'de "yaşanabilir kentler" sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır.

BÖLÜM 2: ANA HATLARIYLA KADER KONUSU

Kader kavramı geçmişten günümüze, insanlık düşünce tarihinin en çok tartışılan konularından biri olarak gelmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde bu kavramı ana hatları ile inceleyeceğiz.

2.1.Allah'ın Sıfatları ve Kader

Dini inançlar, bireyin yaşam biçimini şekillendirmesinde, onu anlamlandırmada ve hayatın bir gayesi olduğu düşüncesini doğurması yanında, yaşam felsefesinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Buna göre dini inançlar, bireyin kimlik kazanmasında etkin bir role sahipken, bireylerin oluşturduğu sosyal hayatın şekillenmesinde de ayrı bir değere sahiptir.

Dini inançlar, Allah'ın varlığı ve birliği ile başlarken, bireylerin inancını önemli ölçüde yönlendiren kader inancı ile son bulmaktadır. Bu inançları oluşturan Tek olan Allah'a iman, Allah tarafından gönderilen Peygamberlere iman, Allah tarafından gönderilen peygamberlerin insanlara tebliğ ettiği suhuf/kitaplara, Allah'ın melekleri bulunduğu, bu dünyadan sonra bedensel dirilişin gerçekleşeceği ve birçok aşamaları bulunan ahiret hayatının olacağına ve de hayır ve şerri elinde bulduran Allah'ın herşeyi ölçüp biçerek yarattığı ve yaratmaya da devam ettiği anlamına gelen kadere inanmak şeklinde imanın şartları olarak tespit edilmiştir.

Kelam ilminin ana temasını Allah'ın varlığı ve sıfatları oluşturmaktadır. Tüm semavi dinlerde olduğu gibi İslam inancın temelini ulûhiyet bahsi oluşturmaktadır. İslamiyette de, İslam dininin altı esası daha dar bir ifade ile usûlu selase denilen üç asılın temelini Allah'a iman oluşturmaktadır. Bundan dolayı kelam ilmi tariflerinde ilk başta Allah'ın zat ve sıfatları yer alır. (Bilmen 1959:5) Allah'a imanın özünü ise, kısaca ihlâs süresinin ifade ettiği bütün umdelere tereddüt etmeden kesin bir şekilde inanmakla mümkündür. İnanan kişi, inandığı şeyi bilmek ve onu tanımakla yükümlüdür. Allah'ın zatı ve mahiyeti, gayb âlemiyle alakalı olup, idrak edilemez. “Onların bilgisi, O'nu ihata edemez”. (Taha 20/110) ayeti ile belirginleşmiştir. Bunun için Allah'ı bilmek ancak O'nun isim ve sıfatlarını bilmekle mümkün olur. Bununda en doğru yolu, Kur'an-ı Kerim ve hadisler ışığı altında Allah ve Resulünün bize bildirdiği isim ve sıfatları ile Allah'ı tanımaya çalışmaktır. Kur'an da Allah'a nisbet edilen isimler, yaratıcıyı anlamaya yönelik kavramlardır.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın isim ve eylemleri, insanların anlayacağı dilden ifade edilmiştir. Fakat insanların anlayacağı tarzdaki bu terimler, zâtın aynısı olduğu veya beşeri sıfatlar gibi olduğu anlamına gelmemelidir. Allah'ın fiilleri, mahlûkatın niteliklerinden başkadır. Onun ilmi, bizim bilmemiz gibi; görmesi bizim görmemiz gibi değildir. Sadece adlandırma yönünden bir benzerlik söz konusudur. İslam düşüncesinde ayet ve hadislerde geçen sıfatlar ana hatlarıyla kabul edilmiştir. Fakat bu sıfatların zâtla olan münasebeti konusunda kelim âlimleri ve İslam filozofları farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

İslam itikadı doğrultusunda, Allah'ın eşsiz olduğu, dengi bulunmadığı, zât ve sıfatları bağlamında da hiçbir şeyin ona benzemediği, O'nun kendisine özgü sıfatları bulunduğu bilinmektedir. Bununla birlikte İslam teolojisinde Allah'ın özellikle sıfatlarıyla ilgili farklı yorumlar ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu ihtilaflar daha çok Kur'an'daki müteşabih ayetlerin algılanış biçiminden kaynaklandığı kabul edilmektedir. Görüş ayrılıkları teşbih ve tenzih meselelerini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, genel-geçer İslam inancını temsil eden Ehl-i sünnet'e mukabil, Mücessime, Müşebbihe ve Mu'tezile gibi itikadi ekoller oluşmuştur. (Serdar 2012:49-59)

Bu akımların karşısında İslam'ı müdafaa etmek, naslar doğrultusunda sahih itikadı savunmak amacıyla Ehli Sünnet ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin hemen hemen hepsi, taraftar bulmuş, bir kısmı zamanla başka bir surete girmiştir.

İslam tarihi boyunca Müslümanlar arasında en şiddetli tartışmalar inanç konuları etrafında yoğunlaşmıştır. İslam inancının temsilcisi konumunda olan kelam ilmi, dinde asıl sayılan meseleleri, itikad konularını ele almıştır. Dolayısıyla İslam inancının ve doğal olarak Kelamın ana temasını oluşturan alan yani, Allah'ın sıfatları bahsi temel tartışma alanını oluşturmuştur. Bu doğrultuda Kelamullah ve Kur'an hakkındaki münakaşalar, kelam sıfatına; kaza ve kader meselesi, ilim sıfatına; insan hürriyeti, irade sıfatına; halk-ı ef'al meselesi, kudret sıfatına; hudus, imkan, zaman ve mekan, teşbih ve tenzih meseleleri kıdem sıfatına; hulul ve vahdet-i vücud meseleleri, tevhid sıfatına dayanmaktadır. Bütün bu konular da, tartışmaların merkezini oluşturan sıfatlar meselesi eksenini etrafında dönmektedir.

Ehli Sünnet kelim ilminin ortaya çıkmasından sonra İslam dünyasında özellikle itikadi konularla ilgilenen dört fikir akımı göze çarpmaktadır.

1- Selefiyye

2- Mu'tezile ve diğer fırkaları (Havaric, Şia, Mürcie, Mücessime gibi)

3- Ehli Sünnet ve'l Cemaat (Eş'ariler ve Maturidiler)

4- İslam filozofları. (Gölcük-Toprak 1998:60)

Bütün bu İslami fikir akımları, kendilerine özgü bir takım görüşler ortaya koymuşlar ve bunları savunmuşlardır.

Kelam ilminin temelini oluşturan İlahi zat ve sıfatlar konusunda da, bu fikir akımlarının savundukları prensiplere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda, sıfatların ilahi zata zaid olup olmaması, sıfatların kadim veya hadis olması ve beşeri sıfatlar arasındaki münasebetin farklı anlaşılması türü konular, tartışma argümanlarını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda her düşünce ekolü, itikadi konuları işlerken kendi sistemleri içerisinde kabul ettikleri görüşe paralel olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple her bir akımın konuya bakış açıları farklı olduğu için farklılaşma boyutları yaşanmıştır. (Serdar 2012: 45-48)

Kelamcılar arasında Allah'ın sıfatları genel manada, zatî ve sübutî diye iki kısımda ele alınmıştır. Bu doğrultuda sıfatlar, Nefsiyye, Selbiyye/ Tenzihyye, Subütüyye, Meani veya Sıfat-ı ikram, Haberiyye, Fi'liyye veya Sıfat-ı Caize şeklinde tasnifler yapılmıştır. Kelam ilminin ana teması ise, Allah'ın sübuti veya Meani denilen sıfatları ve bu husustaki ekollerin meseleye bakış açıları ve bu meseleye getirdikleri delillerden oluşmaktadır. (Tunç 1994:116)

Allah'ın isim ve sıfatlarına göndermede bulunan Kur'an-ı Kerim deki muhkem ve müteşabih ayeti kerimeler farklı şekilde anlaşılmaya ve yorumlanmaya müsaid olduğu için ihtilaflar ortaya çıkmıştır.

Müteşabih ayetler konusunda Peygamber efendimiz ve Hulafa-i Raşid'in zamanında Müslümanlar arasında bu konuda ihtilaf ve tartışmaya yol açan her hangi bir görüş ileri sürülmemiştir. İlk zamanlarda itikadi konular üzerinde de her hangi bir tartışma ve görüş ayrılığına rastlanmamıştır. Sahabeler tereddütsüz bir şekilde bunlara iman etmiştir. İlk zamanlarda Müslümanlar günlük ihtiyacın doğurduğu hadiseler ve

ibadetlere dair meseleler üzerinde düşünmekle yetiniyorlardı. Kur'an-ı Kerim'in beyanatından anlaşıldığına göre sahabeler Hz. Peygamberden, hayatı boyunca çok sayıda olmayan mesele sormuşlardır. Bunların da büyük çoğunluğu, ameli konularla ilgilidir. İtikadi alanlar bağlantılı olarak biri ruha, biri kıyamete yönelik olmak üzere birkaç tane soru sorulmuştur. (Yörükhan 2001:10) Fakat daha sonraları vahyin kesilmesi ve nübüvvet nurundan uzaklaşılması, Müslümanlar arasındaki dini ve siyasi ihtilaflar, nasslardan dini hükümler çıkarma zarureti, İslam'ın inanç konularınının diğer düşünce mensuplarınca eleştirilmeye başlanması, nasslardaki kapalı manaların farklı şekillerde anlaşılması, ekonomik refahın artması, iç sebepler ve yabancı din ve kültürlerin tesiri gibi dış etkenler neticesinde, başta zat ve sıfatları meselesi olmak üzere İslami disiplinlerin hemen hemen her alanında tartışmalar ortaya çıkmıştır. (Gölcük-Toprak 1998:36-42)

Allah'ın sıfatları etrafında ortaya çıkan tartışmaları, bazen Hıristiyan teolojisine, bazen Yahudi inancının etkisine ve bazen de filozofların tesirine bağlanmışsa da, (Abdülhamid 1994:238-241) bunların temel faktörler olmadığı düşünülmektedir. Zira bunlardan birinin tesiriyle sıfatlar meselesinin ortaya çıktığını söylemek sorunludur. Oysa ki, Allah'ın sıfatları meselesinin ortaya çıkan ayrılıkların önemli nedenlerinden birisi, İslam'ın kendi bünyesinden kaynaklanan, nasları anlayış farklılıklarıdır. Nitekim Kur'an'da geçen müteşabih ayetlerin doğası gereği farklı yorumlanması önemli bir etkidir. (İbn Haldun 1991:1082)

Daha önceleri ortaya çıkan Müşebbihe ve Mücessimeye, Emevilerin son zamanında alternatif olarak, nefiy yoluyla sıfatları ortadan kaldıran bir grup çıktı. Bu görüşü ilk ortaya koyan kişi ise, Ca'd b. Dirhem (ö.124/742) ve Cehm b. Safvan (ö. 128/745) olarak kabul edilmektedir. (Abdülhamid 1994:243) Cehm b. Safvan, Allah'u Teala'nın, insanların vasıflandığı sıfatlarla nitelenmesinin caiz olmayacağını ileri sürdü. Çünkü bu, ona göre teşbihi gerektirirdi. Sıfatları kabul etmeme fikri daha sonra Mu'tezile'nin elinde gelişti. Mu'tezile içinde de Allah'ın zatına zait olan bir şekilde sıfatları reddeden ilk Mu'tezili bilgin, Vasıl b. Ata (ö.131/748) olarak bilinir. (Gölcük-Toprak 1998:199) Vasıl b. Ata'nın sıfat teorisini Cehm'den aldığı kabul edilir. Mu'tezile'nin sıfatları kabul etmeme düşüncesinin, Mücessime ve Müşebbihe'ye bir tepki olarak çıktığı düşünülmektedir.

Mu'tezile, "Allah alimdir", "Allah kadirdir" gibi hükümleri kabul ederken, bu alimlik ve kadirliğin dayanağı olarak ilahi zatı gösterirler. Allah, zatı ile alim ve zatı ile kadirdir derler. Allah'ın zatı dışında bu niteliklerin verilmesini gerektirecek manaların varlığını kabul etmezler. Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi, işitmesi vs. yoktur. Bu sıfatların kabulünü tevhid prensibine zıt bulurlar. (Işık 1967:67-73)

Mu'tezile inanç esaslarını beş maddede (Usul-i hamse) toplamıştır. Bunların en önemlisini tevhid oluşturmaktadır. Dolayısıyla Mu'tezileye göre, vahdaniyet ve kıdem Allah'a mahsus en özel sıfattır. Diğer kadim sıfatların kabulü, Taaddudü Kudema'yı (kadimlerin çoğalması) sonuç vermektedir. Bu ise tevhide aykırıdır. Zaten Mu'tezilelerin Allah-sıfat ilişkisindeki hassasiyetleri onların tevhid prensibinden kaynaklanmaktadır. O nedenle onlar, Allah'ın sıfatlarını te'vil etmeyi zorunlu görmüşlerdir. Mu'tezile ulemasının Allah'ın sıfatlarını te'vil ederek, Allah'ın eşsizliğini ispatlamaları da onların aklî metoda ve bilhassa mantığa verdikleri önemin neticesidir. (Işık 1967:68)

Bütün bunlardan çıkan neticeye göre Mu'tezile'nin bütün çabası, tevhid esaslarını muhafaza etmek, zedelememek ve Hristiyan teslisine benzemekten kaçınmaktır.

Mu'tezile içerisinde bazı bilginler, sıfatlar konusuyla alakalı olarak, "ahval" teorisini üretmişlerdir. Bu teori daha çok Ebu Haşim b. el- Cubbai (ö. 321/933) ile ortaya çıkmıştır. Ahval teorisini Kadı Ebu Bekr el Bakıllani'nin (ö. 403/1013) kabul ettiği ve İmamül Haremeyn'nin (ö. 478/1085) ilk önce kabul ettiği ve sonra red ettiği rivayet edilmektedir. (Abdülhamid 1994:253)

Ahval teorisi varlıkla yokluk, cevherle araz arasında yer alan üçüncü bir kavram türünün bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Haller, zihni ve itibari sayıldığı için hudus ve kıdem bunlarda söz konusu olmadığı gibi kendi başlarına varlıkları da mümkün değildir. Bu nedenle de tevhid prensibine aykırı düşmemektedir. (Yavuz 1989:190-192)

İslam filozofları da, Allah'ın sıfatlarını kabul etmemekte, Allah'ın zatıyla vacibul vucud olduğu ve her yönden bir tek olduğunu ileri sürmektedirler. (Sabuni 1998:71, Gölcük-Toprak 1998:200)

Filozoflar, Allah'ın sıfatlarını, insanlarda olduğu gibi zata sonradan ilave edilmiş sıfatlar olmadığını ve bu sıfatların manası, zata izafeti veya zattan bir şeyi nefyetmek

olduğu, zat ve sıfatların başka şeyler olduğu, sıfatlar zata ilave olsa kesret gerekeceği ve sıfatların kadim bile olsa bu kesretin ortadan kalkmayacağını savunurlar .(Türker 1956:161)

Dolayısıyla filozoflara göre, sıfatlar, Allah'ın zatıyla var olmadıkları gibi, zatına zaid de değildir. Sıfatlar, zatın kendisidir. Eğer sıfatlar zatın aynısı olmazsa, bu durum zatın hem fail ve hem de kabil olmasını gerektirir. Bu ise muhaldir. Bu sebeplerden dolayı İslam filozofları sübuti sıfatları tam manasıyla inkâra gitmişlerdir .(Harputi 1330:199)

Zat ve sıfat konusunda Ehli Sünnet'in görüşünü Eş'ari ve Matüridi temsil etmektedir. Eş'ariliğin zat ve sıfatlar konusundaki görüşü, akli ön planda tutup, akla ters gelen şeyleri te'vil eden Mu'tezile ile, akla yeterince değer vermeyen ve dini metinlerin lafzına tabi olan Mücessime ve Müşebbihe arasında orta yolu bulmaya çalışan bir ekoldür.

Ehli Sünnet'in diğer kolunu oluşturan Maturidilerle, Eş'ariler arasında sıfatlar konusunda görüş birliği vardır. Fakat "tekvin" sıfatında bir ayrılık görülmektedir. Bunlara göre Allah'ın sübuti sıfatları vardır. Her Müslüman bunlara inanmakla mükelleftir. Ayrıca Eş'ari ve Maturidilere göre sübuti sıfatlar zatı Bari'e ezelde sabit, vucudi, ezeli ve mefhumu zatı ilahiye ilave olan kemal sıfatlardır. Allah ilimle alim, kudretle kadir, hayatla diri, irade ile irade eden, kelamla konuşan, semi' ile işiten, basarla görendir .(Cürcani 1907:45, Bilmen 110-116)

Her Müslümanın, Allah'ın bütün kemâl sıfatlarına sahip, noksan sıfatların hepsinden de uzak olduğuna inanması farzdır. Allah'ın zatı hakkında vacib olan kemal sıfatlarıyla, caiz sıfatları bilip, öylece inanmak, zatını noksan sıfatlardan münezzehtutmak, Allah'a imanın bir gereğidir. Allah, şanına lâyük olan bütün kemal sıfatlarıyla muttasıftır. Allah'ın sıfatlarının hepsi ezeli ve ebedî sıfatlardır. Onun sıfatlarının başlangıcı da sonu da yoktur. Allah'ın sıfatları diğer varlıkların sıfatlarına benzemez. Her ne kadar isimlendirmede bir benzerlik varsa da, Allah'ın ilmi, iradesi, hayatı, kelâmı; bizim ilim, irade, hayat ve kelâmımıza benzemez. Biz Allah'ın zatını ve mahiyetini bilemediğimiz ve idrak edemediğimiz (el-En'am 6/133) için Allah'ı isim ve sıfatları ile tanırız ve öylece inanırız. Kaynaklarda Yüce Allah'ın sıfatları çeşitli şekillerde tasnifler tabii tutulmak suretiyle tanımlanmaya veya yüce zât tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan tasnifler birbirine benzerlik göstermekle birlikte bazıları daha

detaylı olarak ele almıştır. Hatta zamanla sadece Allah'ın isim ve sıfatlarına dair eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Bütün bu ederler dikkate alındığında Allah'ın sıfatları beş kısma ayrılır:

1. Sıfat-ı nefsiyye (vücûd sıfatı)
2. Cenâb-ı Hakkın kendisiyle vasıflanması imkansız olan sıfatlar. Bunlara selbî sıfatlar veya tenzihât denir.
3. Varlığı zaruri olan, Allah Taâlânın kendisiyle nitelenmesi vacib olan sıfatlar. Bu sıfatlara sübûtî sıfatlar adı verilir.
4. Allah Taâlânın kendisiyle muttasıf olması da olmaması da caiz olan sıfatlarına sıfât-ı caize veya fiilî sıfatlar denir.
5. Nasslarda varid olan, zahiren bakıldığında insanı teşbih ve tescîm fikrine götüren sıfatlar (haberî sıfatlar). (Topaloğlu 1989:XX, 486-490)

Türkiye toplumunun ve yurt dışındaki Türklerin büyük çoğunluğunun Ehl-i Sünnet mezhebine mensup olması nedeniyle, ana hatlarıyla Ehl-i sünnet'in sıfatlar konusundaki görüşlerine değinmenin yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Bu doğrultuda bu mezhebin iki ana kolu olan Eş'arilik ve Matüridiliğin ilahi sıfatlar konusundaki temel görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

Ehl-i sünnet bilginlerinin büyük çoğunluğunun zat ve sıfatlar konusundaki tutumu, Mu'tezile ile Müşebbihe arasında orta bir yol olarak değerlendirilmiştir.

Ehl-i Sünnet'in sıfatlar konusundaki genel görüşüne göre, Allah Teâlâ kemal ifade eden sıfatlarla vasıflanmıştır. Eksiklik, acz, ve devamsızlık belirten seylerden münezzehtir. O'nun sıfatları sonradan vücut bulup bilahare yok olan arazlar cinsinden de değildir. Bilakis onlar, ezeli, ebedî, kadîm ve zatî ile mevcuttur. O hayy (daima diri olan), âlim (bilen), kâdir (güç yetiren), semi' (işiten), basir (gören). mürid (dileyen) ve mütekellim (konuşan) gibi sonsuz kemal isimlere sahiptir. Yine hayat, ilim, kudret, sem', basar, irade ve kelam gibi (matar seklindeki) sıfatlar da ona nispet edilmistir. (Sabuni 1998:71-74)

Ehl-i sünnet alimleri, Allah'ın sıfatlarını zatî ve fiilî olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Eş'ariler, zatî sıfatların kadîm ve Allah'ın zatında mevcut olduğunu; fiilî sıfatların ise hâdis olduğunu ve Allah'ın zatî ile kâim olmadığını belirtmektedirler. Ehl-i sünnet'e

göre nefy edildiği takdirde zıddı lazım gelen sıfat, zatî sıfatlardandır. Buna göre Allah'tan hayat nefyedilecek olursa, ölüm; kudret nefyedilirse, acziyet lazım gelir.

Nefyinden zıddı lazım gelmeyen sıfatlar da, fiilî sıfatlardandır. Zira ihyâ, imâte, halk veya rızkı nefyedilecek olursa bundan bir zıddiyet doğmaz. Buna göre Allah'tan irade sıfatı nefyedilecek olursa, cebir ve ızdırar, kelim nefyedilecek olursa dilsizlik ve sükût lazım gelir. Bu ikisi de Allah hakkında muhaldir. O halde bu ikisi zatî ve kadîm sıfatlardandır .(Sabuni 1998:92)

Bu görüşler doğrultusunda Eş'arîler, tekvin sıfatını, fiilî sıfat olarak kabul etmekle, hâdis olduğunu ve Allah'ın zatı ile kâim olmadığını ifade etmektedirler. Ehl-i sünnet uleması, Kur'an'ın Allah'ın kelamı ve yaratılmamış olduğunu belirtmiştir.

Ehl-i sünnet'e göre nakil ve akıl, Allah'ın sıfatları olduğunu kabul eder. O, ilim, kudret, hayat vb. sıfatlarla muttasıftır. O'nun zatî ve fiilî sıfatları vardır. Bu sıfatlar olmaksızın O'nu düşünmek imkansızdır .(Matürîdi 2002:58)

Matürîdîlere göre zatî ve fiilî sıfatların her ikisi de kadîm ve Allah'ın zatı ile kâim bulunurlar. Bu anlayışın bir neticesi olarak da tekvin Allah'ın ezeli ve zatı ile kâim olan bir sıfatı olmaktadır .(Sabuni 1998:92)

Matürîdî, *Kitâbü't-Tevhid*'de, bu konu ile ilgili olarak şöyle söylemektedir: “Zatî ve fiilî sıfatlarda nitelendirme açısından bir ayırım yapmanın mantikî bir sonucu yoktur. Zaten zatî ve fiilî sıfatların mahiyeti, eninde sonunda birleşilen bir noktaya dönmektedir. (Matürîdi 2002:65-66) Özellikle ilk dönem Matürîdîleri, müteşabih sayılan yedullah, vechullah gibi ifadelerin te'vilinde dikkatli olunması gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim Matürîdî *Kitâbü't-Tevhid*'de istivâ bahsini işlerken şunları söylemektedir: “Rahman arşa istivâ etmiştir”. (Taha 20/15) ayetini, vahyin Allah'a nispet ettiği sıfatlarda benzemeyi kendisinden nefyettiği şekilde anlamak gerekmektedir. Çünkü bu hususta hem vahiy gelmiş, hem de konu aklen sabit olmuştur. Bununla birlikte istivânın tevilinde herhangi bir yorum kesinlikle yapmayız, konu zikrettiğimiz diğer yorumlara müsait olduğu gibi yaratıklara benzeme ihtimali bulunmadığı bilinen türden olmak üzere bize ulaşmayan başka bir yoruma da müsait olabilir. Biz Allah'ın istivâdan muradı ne ise, ona iman ederiz. Bunun yanında ru'yetullah ve benzeri konularda olduğu gibi hakkında ilahî beyanın mevcut olduğu her

hususla benzerliğin nefyedilip Allah'ın murat ettiğine inanılması ve ihtimallerden birini bırakıp diğerine kesinlik atfedilmemesi gerekir". (Matüridi 2002:94)

Ehl-i Sünnet'in sıfatlar konusundaki genel tutumu Allah'ın sıfatlarının ezeli olduğu ve zatı ile kâim bulunduğudur. Ayrıca bu sıfatlar Zat-ı İlahi'nin ne aynıdır, ne de gayrıdır. Yani Allah'ın sıfatları, O'nun zatının aynı olmadığı gibi zatından başka da değildir. Çünkü; zatın mefhumu başka sıfatların mefhumları yine başka ise de ne zat sıfatsız; ne de sıfatlar zatsız tasavvur olunabilir. Mesela; ilmin mefhumu hayatın mefhumundan başkadır. Halbuki; var olma cihetiyle aynıdırlar. Öyleyse zatsız sıfatların, sıfatlırsız zatın var olmaları tasavvur olunamaz. Mesela; Ahmet'in eli ifade ettiği mana yönünden Ahmet'in aynı değildir. Fakat varlık yönünden Ahmet'ten başka bir şey de değildir. İşte Ehl-i Sünnet'in sıfatlar hakkında "Sıfatlar Allah'ın zatının ne aynı ne de gayrıdır" sözünden bunu anlamak gerekir". (Teftazani 159-164, Tunç 1994:127)

Mütekaddimin kelamı, hem Selefin hem de Mu'tezilenin uyguladığı metodu bir arada kullanmak suretiyle yeni bir usul ve yöntem ortaya koymuştur. Bu dönemin öne çıkan hususları arasında Mu'tezileye karşı koymak olduğunu söylenebilir. Mu'tezilenin ortaya koyduğu prensip ve düşünceleri çürütmek asıl gaye olarak göze çarpmaktadır.

Ehl-i sünnet kelamı muhtevasını Kur'an ve sahih hadislerden alırken, ilk dönemlerde usul yönünden de kendi metodunu şekillendirme ve geliştirme çabası içerisinde olmuştur.

Teknik olarak, Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi şeklinde tanımlanabilen kader, kazadan farklıdır. Kader, hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak; emretmek anlamlarına gelmektedir. Kaza ise, Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesidir. Bu genelde Müslüman düşünürlerin kabul ettiği bir tarif olup, sadece Eş'ariler bu konuda ters bir değerlendirmeye sahiptir. Zira onlara göre kaza, Allah'ın ezeli hükmü, yani bütün nesne ve olayların levh-i mahfuz'da veya külli akılda topluca var olması, kader ise bütün nesne ve olayların kazaya uygun olarak yaratılması ve dış alemde gerçeklik kazanmasıdır. (Yavuz 2001, 58)

Kelam ilminin en meşhurları arasında sayılan Gazzali, Fahreddin Razi, Taftazani ve Cürcani gibi âlimler kelam ilmini devamlı bir surette geliştirmişlerdir. Hatta bu konuda kelam ilminin seviyesini, felsefe ile yarışacak hale getirmişler. Bu âlimlerin

sonuncuları olarak Taftazani ve Cürcani'den sonra ise şerh ve haşiyeler ile yetinilmiş ve böylece kelimeler ilminde duraklama olmuştur. (Razi 2002:18)

Daha sonra teşekkül eden Yeni İlm-i Kelam dönemi, bulunduğu çağın inanç problemlerine çözümler üretmeye yönelmiştir. Bu sorunlar arasında geçmişten gelen problemler olduğu gibi, güncel olayların doğurduğu sorunlar da bulunmaktadır. Her halükarda Allah'ın varlığı ve birliği konusu, dinin olduğu her yer ve zamanda kendisini hissettirmiş, lehte ve aleyhte görüşlerin oluşmasını sağlamıştır.

Dini inanç ve akidelerin içerdiği konular arasında bulunan ve her dinde çözüme yönelik görüş ve eserler ortaya konulmasına yol açan kader konusu da, hem önceki hem de çağdaş inananların öncül problemlerinden birisi olmuştur.

Öncelikle kader anlayış ve algılayışı, Allah inancıyla dolayısıyla Allah'ın sıfatlarıyla doğrudan bağlantılıdır. O'nun sübuti sıfatlarının bir tezahürü olan kader konusu, ancak sıfatların algılanılış biçimiyle değer kazanabilir.

2.2. Kader Terimi

Kur'an-ı Kerim'de, kudret ve takdir kavramlarının geçtiği ayetler, doğrudan kader anlayışıyla bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Allah'ın kudreti ile insanın kudreti, kader konusunda önemli bir algılayış merkezi ve mehenk taşı olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle de kader probleminin odak noktasının insanların fiileri teşkil etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de insan iradesine vurgu yapan ayetler bulunmaktadır. Nitekim, dileyenin iman, dileyenin de inkar edebileceği, itaat ve isyanın insanın iradesine bağlı kılındığı, kişilerin işledikleri ameller karşılığında cennete veya cehenneme girecekleri, iyi işlerinin kendi lehlerine, kötü amellerinin de yine kendi aleyhine olacağını ifade eden birçok ayet vardır. Bu tür ayetlerin genellikle bitiş cümleleri, Allah'ın kullarına zulmetmeyeceğini belirtmektedir. (el-Kehf 18/29; es-Secde 32/19-20; Sebe' 34/37-38; Yasin 36/54, 63-64) Buna mukabil, insanın iradesini nazarlara vermeyen ve doğrudan ilahi iradeyi ön plana çıkaran ayetlerin de mevcudiyeti söz konusudur. (el-Bakara 2/7-8, 14; en-Nisa 4/168-169; el-En'am 6/25; el-A'raf 7/27; İbrahim 14/27; el-İsra 17/45; el-Kehf 18/13-14, 17; ez-Zümer 39/22/23, 37; el-Mücadile 58/22; es-Saf 61/5)

Halkımızın amentü olarak ifade ettiği iman esasları içerisinde yer alan Kader inancı, halk kesiminde önemli bir değerlendirmeye sahiptir. Hemen hemen her semavi din mensubu, kader inancına sahiptir. Kader inancı inanan kesimler için hayata bağlanma gücüne sahiptir. Bu nedenle Müslümanlar da, karşılaştığı bela ve musibetler karşısında direnme gücüne sahip olmuş, yaşam mücadelesine katkıda bulunmuştur.

Bununla birlikte iman esasları içerisinde en fazla kafa yorulan, üzerinde düşünülen, fikir teatisinde bulunulan konu, kader olmuştur. İslam dünyasında da ilk tartışılan sorun olarak karşımıza çıkan kader, çözümü en zor olan inanç alanını oluşturmaktadır. Konuyla ilgili Kur'an ayetlerindeki farklı ifadeler, bu bağlamda değerlendirilen rivayetlerdeki muğlaklık yanında, İslam mezheplerinin oluşumunda en öncül etken olması, Müslümanlar arasında konunun karmaşıklığına götürmüştür.

Bunun önemli bir nedeni ise, Kur'ân-ı Kerîm'de "Kadere İman" konusu iman edilmesi istenen diğer esaslar içerisinde doğrudan yer almamaktadır. Ayetlerde Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve ahiret gününe iman konuları mümin olmanın şartları arasında sayılmakla birlikte, kadere imanın doğrudan emredilmemiş olması, böyle bir şartın varlığı noktasında birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. "Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah'a (c.c.), ahiret gününe, meleklerle, Kitap'a, peygamberlere inanan...". (el-A'raf 7/44)

Kader meselesinin iman esaslarına dahil olmadığını savunanlar söz konusu kelime muhtelif sîgalarda bir çok ayette geçmesine rağmen, bu kelimelere, sözü edilen terimin dışında farklı manalar yüklemişlerdir. Kimileri ise kadere iman meselesini tartışmalı bir fazlalık olarak nitelmişlerdir.(İslamoğlu 2011:17) Kadere iman konusunun doğrudan iman esasları içerisine dâhil olduğu görüşünü benimseyenler, ki ekseri ulema bu görüşe sahiptir, söz konusu kanaatlerini bu konu ile ilgili ayetlerle beraber, Kütüb-ü Sitte'ye dahil olan bir çok hadis kitabının iman bahislerinde zikredilen ve kader meselesinin de iman esasları içerisine dahil olduğunun ifade edildiği hadis-i şerîfe dayandırmaktadırlar: "İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır". (Müslim, "İman", 1, 36)

Sahih-i Buhârî’de geçen meşhur Cibril hadisinde iman esasları sayılırken bu konuya yer verilmemesine rağmen (Buhari, “İman”, 49) söz konusu hadis eserinin en meşhur şerhlerinden olan Umdetü’l-Kârî’de dahî bu hadise dair yapılan diğer rivâyetlerin kadere iman meselesini de içerdiği ifade edilmektedir. (Ayni 1988:I, 416-417)

Kaza ve kaderin Allah’ın bazı sıfatlarıyla doğrudan bağlantılı oluşu, Matüridi verileri doğrultusunda kaderin ilim ve irade sıfatlarına, kazanın ise tekvin sıfatına dayanması, bu sıfatları kabul etmenin dolaylı bir sonucudur.

Kur’an-ı Kerim kaza ve kader konularını inanılması gereken esaslar içerisinde açıkça zikretmemesine rağmen bu iki hususa sıkça vurgu yapmaktadır. Şöyle ki;

Kureyş müşriklerinin Rasulullah’a (s.a.s.) kader konusunda karşı çıkmaları akabinde nâzil olan, “Şüphesiz biz her şeyi bir kader ile yaratmışızdır”. (el-Kamer 54/49) mealindeki ayette kader kelimesi mevcuttur. Bu doğrultuda meydana gelmezden önce, her şeyin, ezelde, Allah’ın (c.c.) ilminde takdir edilmiş olan ilmi bir değeri vardır, kazasının cereyanı, fiilen yaratılışı ise o ilmi değere yani kadere mutabık olarak ortaya çıkmaktadır. (Yazır 1979:VII, 357)

İçerisinde “kader” ifadesi doğrudan geçen bir diğer ayette ise şöyle buyurulmaktadır: “Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O bir çocuk edinmemiştir, mülkünde ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış, ona kader, biçim ve düzen vermiştir”. (el-Furkan 25/2)

“Kader” lafzı insanlar hakkında kullanıldığında, "zannetmek", "ineden inceye hesaplamak" anlamlarına gelmektedir. Allah Teâlâ hakkında kullanıldığında ise "söz konusu şeyi bilmesi ve haber vermesi" manasınadır. (el-Hicr 15/21)

Öte yandan bu terimin Kur’ân-ı Kerîm’de “ölçü” manasında kullanıldığı ayetler mevcuttur. Yine içerisinde “kader” ifadesi geçmemesine rağmen, kader kavramına yönelik ayetler de bulunmaktadır. Bu nevi ayetlerin büyük bir kısmında konu, “kitap” terimi ekseninde işlenmektedir: “Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yaratmış, sonra da sizi çiftler halinde var etmiştir. Dışının gebe kalması ve doğurması, ancak O'nun bilgisiyledir. Ömrü uzun olanın çok yaşaması ve ömürlerin azalması şüphesiz Kitap'tadır. Doğrusu bu Allah'a kolaydır”. (el-Fatır 35/11), “İnsanların yaptıkları her şey kitaplarda kayıtlıdır. Küçük ve büyük, hepsi satır satırdır.”(el-Kamer 54/52-53), “Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızkı ancak Allah'a aittir. O, canlıları babaların sulbünde kararlaşmış ve anaların rahminde kararlaşmakta iken de bilir. Her şey apaçık

bir Kitaptadır". (Hud 11/6), "Kıyamet gününden önce ortadan kaldırmayacağımız veya çetin azaba uğratmayacağımız bir şehir yoktur. Bu, Kitap'ta yazılıdır". (el-İsra 17/58), "İnkâr edenler: "Kıyamet bize gelmeyecektir" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil; görülmeyeni bilen Rabbime and olsun ki, o saat size muhakkak gelecektir. Göklerde ve yerde zerre kadar olanlar bile O'nun ilminin dışında değildir. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü de şüphesiz apaçık Kitap'tadır". (Sebe' 34/3), "Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı bilir. Düşen yaprağı, yerin karanlıklarında olan taneyi, yaşı kuruyu ki apaçık Kitap'tadır ancak O bilir". (el-En'am 6/59)

Yukarıdaki ayetlerden kader olgusunun, iç yüzünü bütün boyutlarıyla yalnızca Allah'ın bildiği bir sır olduğu anlaşılmaktadır.

Kader konusuna sarahaten ya da zımnen vurgu yapan ayetler daha çok Mekkî'dir. Medenî ayetler içerisinde, "De ki: "Allah'ın bize yazdığından başkası başımıza gelmez. O bizim Mevlamızdır, inananlar Allah'a güvensin" mealindeki ayetin dışında konuyla doğrudan bağlantılı ayetler dikkat çekmemektedir. Bu ayet ile müslümanların aleyhinde çalışan münafıklar ümitsizliğe sevk edilmektedir. Müslümanların ilahi takdire razı, Allah'a güvenir olduklarını ve her halükârda güzel âkibetleri elde edeceklerini bildirmektedir, münafıkların ise kesinlikle mağlûp olacaklarını ve yapacakları iyiliklerin Allah (c.c.) katında makbûl olamayacağını hatırlatmaktadır.

Bu veriler doğrultusunda bazı kimseler kader konusunu, bir iman esası olarak kabul etmezken, bazı bilginler de cebri bir algılayışla hareket etmiş, diğer bir kısmı da mutlak irade özgürlüğü şeklinde konuya yaklaşmıştır. Bu algılayışları, tarihsel süreçte Cebriyye, Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet ve alt kolları olan Eş'ariyye ve Matüridiyye ekolleri üstlenmiştir. Bu doğrultuda konuya farklı yaklaşımların mevcudiyeti söz konusu olmuş ve bu bir tür zorunluluk olarak değerlendirilmiştir. Burada en büyük etken ise, başta Kur'an ayetleri olmak üzere rivayetlerdeki muğlak ve farklı anlamları oluşturabilecek usluptur. Her halükârda kader ve cüz-i ihtiyari meselesi, İslamiyet ve inanın nihayet hududunu gösteren, hali ve vicdani bir imanın bölümüdür. Mümin, her şeyi hatta fiilini, nefisini Cenabı-ı Hakka vere vere, sonuçta teklif ve sorumluluktan kurtulmamak için cüz-i ihtiyarı karşısına çıkmaktadır. Mü'mine, yaptıklarından sorumlu olduğunu bildirir. Yine mü'mine kendisinden sudur eden iyilikler ve kemalat

ile mağrur olmamak için kader karşısına çıkar ve “Haddini bil, yapan sen değilsin” der. (Nursi, 1980:432)

Buna göre kader, nefsi gururdan ve cüz-i ihtiyari, sorumsuzluktan kurtarmak için iman konuları arasına girmiştir. Nefsin işlemiş olduğu kusurlardan kendisini kurtarmak için kadere yapışmak, yapmış olduğu iyilik ve güzellikler için cüz-i ihtiyariye sığınmak, kader anlayışına tamamen terstir.

Kader konusu, doğrudan doğruya iman edilmesi gereken esaslardan birisi olarak Kur'an'da geçmemektedir. (el-Bakara 2/177; en-Nisa 4/136) Sadece Allah'ın yetkin sıfatlarına, bunun yanında insanın cebir altında bulunmayıp seçim hürriyetine sahip olduğu hususuna vurgu yapılmıştır. Ancak konu hadislerde farklı bir durumda görünmektedir. Bazı rivayetlerde kader, iman esasları arasında zikredilmezken, bazılarında ise, hayır ve şerriyle birlikte kadere imanı etmenin gerektiği belirtilmiştir. (Müslim, “iman”, 37; Tirmizi, “İman” 4) Konu bağlamında Hz. Peygamber hastalığa yakalananların tedavi görmesinin gerektiği ve bunun da bir kader olduğunu açıklaması, ana hatlarıyla temel hadis kitaplarında yer alan rivayetlerde, kader konusunun işleyiş biçimini ortaya koymaktadır. (Tirmizi, “Tıb”, 21)

Dini naslar doğrultusunda değerlendiremeyen ve sosyal kültürün etkisiyle kendi algı ve bilgileri doğrultusunda bir dini anlayış ortaya koyan birçok halk kesiminde kader anlayışının eksik olması söz konusudur. Bu anlayış ve değerlendirme daha çok geçmiş zamana ve başa gelen musibet ve belalara yönelik olursa, itikadi açıdan bir sakınca yoktur. Ancak gelecek zaman ve işlenen günahlar bağlamında kader konusu bu şekilde işlenirse, bireyin dini anlayış ve yaşamında olumsuz etkiler görülebilir.

Bu anlayışın şekillenmesinde bazen sosyal bazen siyasal durumlar etken olmuştur. Rasulullah ve Ashab-ı Kiram dönemine bakıldığında Müslüman toplumun kader anlayışının kitlelerde büyük sorunlara neden olmadığı görülür. Asıl problem Hz. Osman'ın Halifelik döneminden sonra özellikle Emeviler ve Abbasiler zamanında "Kader anlayışının" tevil edilmesi ve "iktidarı meşrulaştırma" çabası nedeniyle ortaya çıkmıştır. "Hatta bu dönemde "Kaza ve kaderi günahlara bahane gösterme / mesuliyeti inkâr etme islam toplumunun en büyük problemlerinden biri haline gelmiştir."(Adam 1999:57)

Hazreti Peygamber, ashabını neticesi alınamayacak olan bu çeşit meselelere dalmaktan, bunlar üzerinde cidal ve münakaşalar yaratarak halkın arasında fitne ve fesada müncer olabilecek akide bozukluklarından sakınmalarını emretmiştir. (Koçyiğit, 1989:145)

Aslında kader konusundaki tartışmalar İslam tarihinin çok erken dönemlerine rastlamaktadır. Hz. Peygamber hayatta iken, sahabe arasında vuku bulan ve kader konusuyla alakalı tartışmayı men etmiştir.

Hz. Peygamberin vefatından sonra sahabiler arasında yaşanan olaylar doğrultusunda kader konusu gündeme gelmiştir. Rivayetlerde geçtiğine göre Hz. Ömer döneminde yaptığı hırsızlığı kadere havale eden bir kişi, hırsızlığın yanında yaptığı cürmü kadere yüklediği için ayrıca kamçılama cezasına çarptırılmıştır. Yine veba hastalığı nedeniyle Şam'a girmemesi üzerine, Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın "Kaderden mi kaçırıyorsun" şeklindeki itirazına o, "Allah'ın bir kaderinden yine Allah'ın diğeri bir kaderine kaçırıyoruz." demiştir. (Buhari, "Merda", 30; Müslim, "Selame", 98)

Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle birlikte kader konusu yine gündeme gelmiş ve isyana karışanlardan bazıları Hz. Osman'ı kendileri değil, Allah'ın öldürdüğünü ileri sürmüşler ve bunun bir kaderin sonucu olduğunu iddia etmişlerdir. Kader konusunun gündeme gelmesinde Hz. Ali döneminde yaşanan olaylar dikkat çekicidir. Nitekim Hz. Ali'ye "Söyle bana, Şam'a gidişimiz Allah'ın kaza ve kaderiyle midir?" diye soran bir yaşlı adama o, "Tohumu yarıp, ondan bitkiyi çıkaran, varlıkları yaratan yüce Mevla'ya yemin olsun ki, ayağımızı herhangi bir yere basmamız veya herhangi bir vadiye inmemiz mutlaka Allah'ın kaza ve kaderiyledir." demiştir. Bu tür diyalog ve tartışmalar İslam tarihi boyunca hep sürmüştür.

İslam dininde kader kavramı bir iman konusudur ve tüm imanî konular gibi asıl yeri Kur'an-ı Kerim de aranmalıdır. Tarih boyunca ardı arkası kesilmeyen kelimeler tartışmalarıyla kader, birçok âlim tarafından farklı yorumlanmış, dolayısıyla birçok toplum tarafından da farklı anlaşılmıştır. Bu bağlamda kader anlayışı üzerinden yönetilen "Allah'ın kudreti olayları belirleyen güç ise insanın iradesi niçin vardır?" veya "insan iradesi olaylar üzerinde ne kadar etkindir?" gibi sorular, tartışmaların ana temasını temsil etmektedir. Kader konusunun algılanışı; insanların eylemlerindeki iradeleriyle birebir ilişkili olmasından ötürü önemli bir toplumsal meseledir.

2.3. Sözlük Anlamı

Kader Arapça kökenli bir kelime olup, Türkçeye de aynı şekilde yerleşmiştir. Sözlükte, gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak gibi manalara gelen kader, Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi diye tarif edilir (Yavuz, 2001:24:58) Ayrıca kader, Allah'ın "eşya hakkında hüküm vermesidir". (Abdülhamid, 1981:268)

Halk arasında ise "alın yazısı, takdir, talih baht, kötü talih, güç, kuvvet" anlamlarında da kullanılmaktadır. (Doğan, 1982:564)

2.4. Kaderin İstilah Manası

Lügat manaları ayrı olsa da kaza ve kader kelimeleri terim olarak bir arada kullanılır. Kaza ile kader bir yönüyle aynı mütalaa edilerek Kur'an'ı Kerim de geçen şekliyle göz önüne alınır. Böylece kadere "Allah'ın kazadan takdir ettiği ve hükmettiği şey" denilerek, Kur'anî bir ifade tarzıyla açıklanmış olur. Diğer yönden aynı olduğu göz önünde bulundurularak, kader Allah'ın takdiri, kaza ise bu takdiri infaz ve hükmü yerine getirmesi demektir. (Adam, 1999:169)

Kaderin ıstilah manasıyla ilgili İslam'ın bazı büyük itikadi mezheplerinin yorumlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

2.4.1. Mâtüridî'ye Göre İstilahta Kader

Mâtüridî ve ona mensup olanların, kaza ve kader kelimelerine yükledikleri anlam, Eş'arî ve takipçilerinin verdiği manalardan farklıdır. Onlara göre kaza varlıkların Allah tarafından hikmet ve kemalle meydana getirilişidir. Kader Allah'ın ezeli olarak yaratıkların zararlı, çirkin, iyi ve güzel niteliklerini bildiği ve tesbit ettiği ezeli takdir, hükm ve tahdit olarak tanımlanabilir. (Gölcük ve Toprak, 263)

2.4.2. Eş'arî'ye Göre İstilahta Kader

Eş'arîye göre kader, Allah'ın eşyaya kadim iradesiyle tesbit buyurduğu şekilde icad etmesi veya başka bir ifadeyle Cenab-ı Allah'ın ezeli iradesinin belirli vakitlerde eşyaya taalluk etmesidir. (Adam, 1999:171)

Bu manada kader, bütün nesne ve olayların kazaya uygun olarak yaratılması ve dış âlemde gerçeklik kazanmasıdır. (Yavuz, 2001:24:58)

Onlar ana tema olarak, "Fiillerin yaratılıp meydana getirilmesinde kulun kudretinin bir tesiri yoktur" anlayışını benimsemektedirler. (Abdülhamid, 1981:291)

2.4.3. Mu'tezile'ye Göre Istılahta Kader

Mu'tezile ekolüne göre, "kullar fiillerinin meydana getiricisi ve yaratıcısıdır. Kulların kendi kazançları olan fiillerinde Allah Teâlâ'nın bir müdahalesi ve takdiri yoktur. Ne yaratma suretiyle, ne ortadan kaldırma şeklinde."Çünkü"insan irade sahibi hür bir faildir. İlahi inayetin kendisine bahşettiği hâdis kudretiyle bu fiilleri yapar". (Abdulhamid 1981, 290) "Mu'tezile'nin kanaatine göre kulların fiillerinde kazanın rolü Allah'ın ilminde önceden yazılmış olmasından ibarettir". (Adam 1999, 172)

Tarifler böyle olmasına rağmen yorumlar ve kader üzerine yapılan tartışmalar hiç de öylesine net ve sağlıklı değildir. Tartışmaların tarihi boyutu akidevi ve ilmi kaygılardan daha çok siyasi kaygılardan etkilenmiştir. (İslamoğlu, 2007:165)

Ayrıca burada belirtmemiz gerekir ki; Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin bütünündeki kader anlayışı bir takdir, bir süre belirleme, bir düzene koymayı ifade eder. Kısaca Allah'ın her şeyi bir ölçü dâhilinde yaratmasıdır. Bu doğrultuda kader kavramına kelami tartışmalardan ziyade Kur'anî çerçevede bakıldığında daha çözümsel bir anlayışın doğduğuna şahit olabiliriz.

2.5. Kur'an-ı Kerim'de Kader

Kur'an-ı Kerim'de "Kader" sözcüğü on bir yerde geçmekte ve tüm çağrışımlarıyla 'ölçü' anlamında kullanılmaktadır. Lakin türevleri olan kadr, miktar, kudret, takdir, mukadderat gibi kelimeler birçok kez başka manalarda kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de ki kader anlayışının çeşitli şekilde ifade edilmiş olması ile beraber, genel manada ya Allah'ın kudretini vurgulamak üzere olduğunu yahut da insanî irade ile birlikte zikredildiğini görürüz.

Kader "ölçü" demektir. Kadere iman, Allah'ın hiç bir şeyi ölçüsüz yaratmamış olduğuna imandır. (İslamoğlu, 2008:485) Kur'an-ı Kerim'de söz konusu anlamı içeren ayetler şöyledir:

"Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur". (et-Talak 65/3)

"Hiç bir şey yoktur ki, onun kaynağı bizim katımızda olmamış olsun; fakat biz her bir şeyi tesbit ve tayin edilmiş bir ölçüye göre indiririz". (el-Hicr 15/21)

"Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık, her iki su belli bir ölçüye göre birleşti". (el-Kamer 54/12),

"Haberiniz olsun ki, biz her şeyi bir kadere göre yarattık". (el-Kamer; 54/49)

"O, suyu gökten belli bir ölçüye göre indirir biz onunla ölü memleketi diriltiriz"(ez-Zuhruf; 43/11)

"Allah gökten bir su indirdi de dereler kendi ölçüsünce o su ile çağlayıp aktı". (er-Rad 13/17)

"Gökten suyu ölçülü indirdik de onu yerde durdurduk, şüphesiz biz onu gidermeye kadiriz". (el-Müminun 23/18)

"Bütün bunları biz takdir ettik ne güzel ölçü koyarız biz "(el-Mürselat 77/23)

Kader kelimesi yukarıdaki manaya yakın bir anlamda başka ayetlerde "kararlaştırmak", "takdir etmek", "sınır koymak" manalarında kullanılır ki, buna göre ölüm tam anlamıyla bir kaderdir. Şöyle ki;

"Aranızda ölümü biz karar kıldık"(el-Vakıa; 56/60)

Kader kelimesi kimi zaman, kıymet bilmek ve değer biçmek anlamında hüküm vermek manalarına da gelir:

"Elbet onu kadir kıymet gecesinde biz indirdik"(el-Kadr 97/1)

Yani Kur'an öyle bir gecede indirilmiştir ki, o gece "karar gecesi", "hüküm gecesi", "her şeye ölçü ve kıymet biçileceği gece" anlamındadır.

Kader, plan-proje, düzen ve nizam anlamlarına da gelebilmektedir:

"Biz her şeyi bir plana göre yarattık". (el-Kamer 54/49)

"Geceyi ve gündüzü Allah planlar". (el-Müzzemmil 73/20)

Ayrıca tayin etmek manasında da kullanılır:

"Ay içinde sonunda kuru bir hurma dalına döneceği konaklar tayin etmişizdir". (Yasin 36/39)

"Bunu aranızda biz tayin ettik"(Taha 20/40)

"Allah dilediği kimselerin rızkını genişletir ve bir ölçüye göre verir"(el-İsra 17/30)

Öte yandan insanın bir sıvıyla başlayıp çeşitli evrelerden geçerek mükemmel bir yaratık haline gelmesi de kader olarak adlandırılır:

"Nutfeden onu yarattı, onu evrelerden geçirerek belli bir kıvama getirdi (el-Abese; 80/19)

Klasik kelamın ön kabulleriyle mana verilen ayetlerden biri olan Ahzab suresinin 38.ayetinde de kader "Allah'ın sünneti", "eşyanın kanunu", "kevni yasa" anlamlarında kullanılmıştır. Hz. Zeyneb ile evlenmekten çekinen Rasulullah'a bu konudaki İlahi yasa, yani evlenme konusunda ki Allah'ın kaderi hatırlatılıyor ve bu kadere karşı gelmemesi ihtar edilerek deniliyor ki:"Allah'ın işi, ölçülüp tartılmış bir kadedir". (el-Ahzab 33/38)

Evrendeki tüm ölçüyü koyan Allah'ın kendi tasarruflarında dahi ölçülü (kaderli) olduğunu görürüz.

"Hiç bir şey yoktur ki onun hazineleri bizim yanımızda olmasın ama biz onu bilinen bir kader ile indiririz. (el-Hicr 15/21)

Tüm bunların yanında Kur'an-ı Kerim kaderin insan iradesine ilişkin boyutuna da değinir. Kur'an'i ifadeyle insanların kaderi kendi boyunlarına bağlıdır (el-İsra 17/13) bu sebeple de yaptıklarından sorumludurlar. Bu hür iradeye ilişkin kimi ayetler şunlardır:

"Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez. (Al-i İmran 3/182)

"Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara zulmedici değildir. (Fussilet 41/46)

"De ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin". (Kehf 18/29)

"Herkes kendi kazancıyla değerlendirilir". (el-Müddesir 74/8)

"Kur'anî kader kavramı, insan hayatına ilişkin harici şartların ve olayların gidişinden çok, kişinin manevi/ahlaki tercihlerinin bir sonucu olarak bu hayatın izlediği yönü

işaret eder. Bir başka deyişle manevi/ruhani yazgısını ifade eder -ki bu da, Kur'an'da sıkça belirtildiği gibi, kişinin eylemlerine, bilinçli tercihleriyle ortaya koyduğu tutum ve davranışlarına bağlıdır.-" (Esed, 2004:562)

Lakin zahiri manası ile insan iradesinin fayda vermediğini ifade eden ayetlerde Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır, şöyle ki;

"Allah kimi dilerse onu saptırır ve kimi dilerse onu doğru yola koyar". (el-En'am 6/39)

"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz". (et-Tekvir 81/29)

"Ey Muhammed! Rabbin dileyseydi, yeryüzünde insanların hepsi inanırdı". (Yunus 10/99)

"Biz dilesek herkese hidayet verirdik, fakat cehennemi tamamen cin ve insanlarla dolduracağıma dair Benden söz çıkmıştır". (es-Secde; 32/13)

"Hâlbuki sizi de yaptığımız şeyleri de yaratan Yüce Allah'tır". (es-Saffat 37/96)

Bazı müfessirlerin bu iki tür ayet arasındaki "çelişki" karşısında zorlanmalarının sebebi, bu ayetlerin veciz kurgusudur. Bu kurguyu şöyle açıklanabilir; "Siz hidayeti isteyebilirsiniz çünkü Allah insana bağışladığı olumlu içgüdüler yoluyla ve Peygamberine indirdiği vahiyler aracılığıyla size doğru yolu göstermek istemiştir. Bu da doğru yolu seçmenin Allah'ın evrensel rehberliğinden yararlanmak isteyen herkese açık olduğuna işarettir." (Esed, 2004:1241)

Dolayısıyla Allah'ın, akli, irade hürriyeti ve vahyi insana vermiş olması, ayetler arasında çelişki gibi görünen durumu ortadan kaldırmıştır. O halde bu ayetlerin cebrî bir yaklaşım için değil, Allah'ın kudretinin ve büyüklüğünün vurgulanması için var olduğunu düşünebiliriz.

2.6. Kelam Ekollerinin Kader Anlayışı

Müslümanlar arasında meydana gelen ilk tartışma konusu kader olmuştur. Kader konusu bir açıdan fiili, bir açıdan da sübuti sıfatların en önemli konusunu oluşturmaktadır. Allah'ın ilim, kudret ve iradesi ile fiili sıfatlardan bahseden naslar, bu sıfatların aşkın varlığa layık bir şekilde yetkinliğini zaruri olarak vurgular. İlim, kudret ve iradesi sınırlı olan, yaratıp yönettiği kainata tam hakim olamayıp bilgi ve iradesi dışında da bazı işler cereyan edebilen bir tanrının, İslam'daki kusursuz tanrı anlayışıyla

çelişeceği muhakkaktır. Diğer taraftan insan akla ve seçme hürriyetine sahip olup ihtiyari fiillerinden hem dünya hayatında hem de ahirette sorumludur. İyi fiillerine karşılık mükafat, kötü fiillerine karşılık olarak da ceza görecektir.

Allah'ın mutlak adalet sahibi olduğu İslam itikadı açısından malum olduğuna göre, kulların eylemlerini gerçekleştiren irade ve kudretin Allah'a mı, yoksa kullara mı, ya da ikisine birden mi ait olduğu sorusu, İslam bilginlerinin çözüm için uğraştığı alan olmuştur. Bu aynı zamanda bütün dinlerin teologlarının zihnini meşgul eden bir konudur. (Topaloğlu 1989:XX, 492-493).

Kulun ihtiyarı ve kader konusunda çıkmış olan başlıca üç mezhep vardır. Bunlar Cebriye, Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet'tir. Cebriye ve Mu'tezile birbirine zıt iki düşünceyi savunurken, biri (Cebriye) "kulun ihtiyar ve iradesinin" olmadığını söyler. Diğer ise (Mu'tezile) buna karşın şedid bir dil kullanarak "kulun mutlak hür olduğunu ve fiilini kendisinin yarattığını" ifade eder. Ehl-i Sünnet mezhepleri diye adlandırdığımız Mâtüridilik ve Eş'arilik ise kendi içlerinde birbirlerinden farklı olsalar da, diğer fırkalara nazaran daha orta yolcu bir tavır sergilemişlerdir.

2.6.1 Ehl-i Sünnet'te Kader Anlayışı

Sünni kelim ekolleri gelişme dönemlerinde kader problemiyle hayli meşgul olmuşlar, bu arada zaman zaman Eş'ari kelamcıları, Matüridilerin yaklaşımını benimsemişlerdir. Mu'tezile kelamcıları, probleme kulun sorumluluğu açısından bakış yaparak, Allah'ın ilim, kudret ve irade sıfatlarının alanlarını sınırlandıran bir anlayışa sahip olmuşlardır. Allah, olacak şeyleri fiilen vuku buluşlarına bağlı olarak bilir. İradesi emrine bağlıdır ve kötülüğü emretmediğine göre, ona iradesi şamil değildir. Allah'ın kul için uygun olanı yaratması gereklidir.

Eş'ari alimleri ise, kaderi Allah'ın ezeli iradesi esasına bağlamışlardır. Onlara göre her şey ezelde ilahi irade çerçevesinde karar altına alınmıştır ki, bu O'nun kazasıdır. Kader ise, karar altına alınan şeylerin zamanı gelince var olmama halinden var olma haline geçiş planından ibarettir. Ancak bu geçiş belli melekelerle sahip bulunan insanın elinde gerçekleşmektedir.

Matüridi alimlerinin yaklaşımı ise, kader kainatta olacak her şeyin ezelde Allah tarafından bilinmesi, kaza ise zamanı gelince onların varlık sahasına çıkmasının sağlanmasıdır. İnsana ihtiyari fiilleri serbestçe yapma gücünü veren Allah'tır. Fakat

fiilleri iyi veya kötü kılan insanın kendisidir. Çünkü o, gücünü iyiye de kötüye de kullanma serbestliğine sahiptir (Topaloğlu 1989:493).

Dinde sadece nakille yetinen Selefiyye ile nakli ihmal edip aklı öne çıkararak Mu'tezile'nin din anlayışlarını isabetli bulmayıp, nakille aklı uzlaştırma yöntemini uygulayan (Yavuz, 2003:28:165) Matüridiyye mezhebine göre kader; "Allah Teala'nın her bir mahluku ezelden kendisine ait vasfıyla tahdid, ta'yin ve tespit etmesidir. Bu tahdidde, güzellik, çirkinlik (Hüsn ve Kubh), fayda ve zarar bulunduğu gibi, hadisenin zaman ve mekanıyla, ona terettüp edecek olan sevap ve ikabı da ihtiva etmektedir". (Adam 1999, 170)

Biraz daha açmak gerekirse, "İnsan gerçek anlamda fiil işleyen (fail) bir varlıktır. Kur'an'da insanın dilediğini yapabileceğinin ve eylemlerine karşılık mükafat veya ceza göreceğinin belirtilmesi bunu kanıtlamaktadır (el-Fussilet 41/40; ez-Zilzal 99/7-8) Kur'an da insan fiillerinin onun yanı sıra Allah'a da nispet edilmesi kula aidiyetini ortadan kaldırmaz, aksine bunların Allah'la irtibatlı olduğunu gösterir. Bu irtibat ise fiillerin kazanılmaları (kesb) ve icra edilmeleri yönünden insanın, yaratılmaları yönünden ise Allah'ın tesiriyle meydana gelir". (Yavuz, 2003:28:170) İmam Mâtüridî ekolünün benimsediği "Kader" anlayışı bu şekildedir.

Mâtüridîliğin görüşlerinin temelini oluşturan Ebu Hanife, kaza ve kaderi izah ederken, meseleyi tamamen Allah'ın ilmine dayandırarak "levh-i mahfuz"daki yazının, "hüküm ile değil vasıf ile" olduğunu belirtir (Ebu Zehra 1974, 205) Lakin daha sonra bu yaklaşım değişerek, "Allah'ın fiillerini "vasıf" ile belirlemesi, "hüküm" ile belirlemesi şekline dönüşmüştür.

Mu'tezile mensuplarının nakli ihmal edip itidal çizgisini aşan akılcı bir metod takip etmelerine". (Yavuz, 1995:11:448) karşı bir tepki olarak doğan ve "itikadi esasları akıl ilkeleriyle teyit edip, nasları aklın ışığında yorumlamayı gerekli gören, fakat nakli ikinci plana düşürmeyen metotlar geliştirmiş". (Yavuz, 1995:11:449) Eş'ariyye de ise kader anlayışı şu çerçevede şekillenmiştir:

"Allah'ın kulları hakkında önceden tayin ettiği, değişmez bir kaderi mevcuttur".

Eş'arîye göre, kulun kudret ve fiilini yaratan Allah'tır. Fiilin meydana gelişinde kula verilen hadis kudretin hiçbir etkisi yoktur. Kul, Allah tarafından yaratılan fiilin

kendine ait hadis kudretle kısmen irtibatlı bulunduğu için sorumlu olur". (Yavuz, 1995:11:451)

Buna göre "Allah hem şerrin, hem de hayrın yaratıcısıdır. İman Allah'ın bir nimetidir; lütfudur. Bu nimeti veren Allah'tan bunu verip vermemesi istenmez. Zira Allah bunu fazlından vermektedir.

Allah, Kâfirlere imanı emretmektedir. Onlara iman gücü vermediğinde ise onları bırakmaktadır. Bu şekilde onları kendi hallerine terk etmekte, ama bununla birlikte onları imandan mahrum etmemektedir. Küfürde kalışları zorunlu olmayıp, dilediklerinde her zaman iman edebilirler". (Gölcük ve Toprak, 1996:264–265)

Tüm bunlardan anlaşıldığı gibi Eş'arîler, Mâtürîdî'ye göre, insanî iradeyi daha pasif tutan bir anlayış sergilemiştir.

Ayrıca Mâtürîdîlerin "kaza" diye dediklerine, Eş'arîler "kader", Eş'arîlerin "kader" dediklerine Mâtürîdîler "kaza" demiştir. "Ehl-i Sünnet'in bu iki mezhebi koydukları isimleri ayırsalar bile, birbirlerine benzeyen tariflerin delalet ettiği manada birleştiklerini görüyoruz". (Adam, 1999:172)

Kelam ilminde kader, "Allah'ın iradesini, icradan evvel takdir etmesi, ölçmesi anlamına gelir ve bu itibarla kelimedede esasen mevcut olan "hüküm" manasını içine alır. Bu anlamda kader, "ezelden ebede kadar olmuş ve olacak her şey üzerinde Allah'ın vermiş olduğu hükümdür."

Sonuç olarak, Matürîdîler iradeyi fiil ile birlikte mütalaa ettiklerinden, kişinin serbest olduğu düşüncesinde bulunmasını, hür idaredesinin mevcudiyetine delil olarak kullanırlar. Özgür iradenin belirgin bir değerlendirmesi bulunmamaktadır. Zira Allah'ın alemi yaratmasıyla insan iradesi dışında gerçekleşen bir çok olgu ve olay gerçekleşmektedir. İnsan da evrendeki oluşumlar doğrultusunda hayat süren bir varlıktır. Bireyin iradesiyle gerçekleşen eylemleri bulunmaktadır. Ancak irade söz konusu olup da meydana gelmeyen bir çok durum da mevcuttur. Bu doğrultuda Matürîdîler, söz konusu problemin çözümünde Mu'tezileye yakın durmaktadırlar. (Seyyid Bey, 1342, 278)

Eş'arîlerin büyük çoğunluğu ise, insan fiillerinin vuku bulmasında insan iradesinin mevcudiyetini vehmi olarak kabul etmektedirler. İnsan fiillerindeki özgür irade

görüntüsü, aslında mecbur olan bir varlık statüsündedir. Zira Eş'arilere göre bir eser, iki müessir tarafından gerçekleştirilemez.

Kaza ve kader terimlerinin Matüridi ve Eş'ari arasında ters orantılı olarak değerlendirilmesinin birkaç nedeni vardır. Şöyle ki: kaza, zati sıfatlardan ilim sıfatına racidir ve kadimdir. Kader ise, fiili sıfatlardan tekvin sıfatına raci ve hadistir. Eş'ariler tekvin sınıfının hakiki bir sıfat olmayıp, itibari, izafî ve diğer fiili sıfatlar gibi hadis olduğunu ve Allah'ın zatıyla kaim olmadığını belirtmektedirler.

Matüridiler ile Eş'ariler kader-kaza meselesinin adlandırmada farklı düşünceler de, aslında aynı şeyden bahsetmektedirler. Buna göre Ehl-i sünnet'in bu iki kolu arasındaki ihtilaf lafzi olup, mahiyet açısından değildir.

Kader ve kaza meselesinde isimlendirmeden daha önemli olan husus, Allah'ın takdirinin ve kulların iradi fiillerinin meydana gelişinin kelamcılar tarafından nasıl anlaşıldığı hususudur. Kulların iradi fiillerinin dışındaki tüm olayların varoluş ve yokoluşlarının, Allah kaza ve kaderiyle gerçekleştiğinde hiçbir ihtilaf ve kuşku yoktur. Asıl ayrılık konusu olan husus, kulların fiillerinin kader ve kaza ile olan münasebetleridir. (Mert 1994:12)

2.6.2. Cebriye'de Kader Anlayışı

Cebriye, insanların kendilerine has bir iradeye sahip olmadığını, zihni ve ameli bütün fiillerinin ilahi gücün zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini" savunmaktadır. Bununla beraber Mu'tezile mensuplarıyla Ehl-i Sünnet kelamcılarının, Cebriye kavramına yükledikleri anlamlar önemli ölçüde birbirlerinden farklıdır.

Mu'tezile'ye göre Cebriye, kullara ait bütün fiillerin önceden belirlenmiş bir plan (kader) dâhilinde gerçekleştiğini ve bu tür fiillerin, kulun kısmi tesiri söz konusu olsa bile, ilahi irade ve kudretten bağımsız olarak meydana gelmesinin mümkün olmadığını kabul eden grupların adıdır. Buna göre kadere inanan ve kullara ait fiillerin Allah'ın yaratmasıyla oluştuğunu savunan bütün Sünni ekoller Cebriye'ye dâhildir.

Ehl-i Sünnet kelamcılarının çoğunluğuna göre ise insanlara ait fiillerin, kendilerinin hiç bir etkisi olmaksızın yalnız ilahi irade ve kudretin tesiriyle gerçekleştiğini ve insanların gerçek anlamda herhangi bir fiil sahibi olmadıklarını iddia edenlere, Cebriye denmektedir. (Abdülhamid, 1999:7.205)

Cebriyecilerin kendi görüşlerinin doğruluğu ile ilgili delil olarak kullandıkları ayetler şunlardır:

"(Resûlüm!) Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın? Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar". (Yunus 10/99–100)

"Allah ne dilerse yapar". (el-Bakara 2/253)

"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz". (el-İnsan 76/30)

Cebriye her ne kadar ayetleri kendisine delil olarak gösterse de, Kur'an-ı Kerim'in çizdiği "insan/kul" profiline tamamıyla ters bir kader anlayışı geliştirmiştir.

Çünkü Kur'an'da birçok kez vurgulanmasına rağmen insanın "sorumluluk bilincini" kaldırmış ve onu tabiattaki diğer canlılardan ayıran en önemli faktör olan "iradeyi" yok etmiştir.

Oysa "insan, evrende kendine has bir özü bulunan şerefli, yaratılmış, irade sahibi olduğu için de üstün ve ayrıcalıklı, tabiatta 'bağımsız bir neden' olarak bulunan, seçme gücüne sahip, tabii yazgısına karşılık kendi yazgısını oluşturabilen, sahip olduğu güç sayesinde yükümlü ve sorumlu olan bir varlıktır. Bu sorumluluk bir değerler sistemine dayanmazsa anlamsızdır". (Şeraiti, 2003:58)

Cebriyye'ye göre insan hiçbir şeye muktedir değildir. İnsan, istitaatle bir şeye güç yetirmek niteliğinden uzaktır. Sözelimi "Ağaç meyva verdi, su aktı, güneş battı" denmesi gibi, fiilin insana nispeti de hakikaten değil, mecazi bir anlamdadır. (Şehristani 1961, 1, 129)

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre Cebriyye fırkası, "Zat-ı Bari'yi acziyetten tenzih etmeye çalışırken zımnen ve farkında olmaksızın Allah'a bir nevi zulüm şaibesi isnad etmektedirler". (Bilmen, 1342:321)

Sonuç olarak Cebriyye düşüncesi, insan iradesini dışlayan bir tutum içerisindedir. Bu anlayış ve algılayışlarını bazı akli ve nakli delillere dayandırmaktadırlar. İnsan cansız varlıklar gibi hareket eder, fiilerinde bilinç ve irade yoktur, eylemlerinde ise tamamen zorunludurlar. (Seyyid Bey 1324:10)

2.6.3. Mu'tezile'nin Kader Anlayışı

Mu'tezile itikadi meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren bir mezheptir. Cebriye ekolüne tepki olarak doğmuştur. Lakin "Mu'tezilenin kader anlayışı Ehl-i Sünnet'ten de farklıdır". (Adam, 1999:172)

"Mu'tezile Allah'ın kaderini inkar eder ve insanda kudret olduğunu ileri sürüp yaptıklarının faili ve sorumlusu olduğunu söyler. Ayrıca Allah'ın ancak iyiyi dilediğini, kötüyü irade etmediğini ileri sürer. Çünkü kötüyü dilemek bizzat kötülüktür. Allah'tan böyle bir şeyin sadır olması düşünülemez. O halde, Allah'ın iradesi zatıyla kaim olmayıp hadistir. (Gölcük ve Toprak, 1996:263)

Mu'tezile ekolünün kendilerine delil olarak sundukları ayetlerden bazıları şunlardır:

"Herkes kendi kazandığıyla değerlendirilir". (et-Tur 52/21 el-Müddesir 74/38)

"Allah size kolaylık ister ve size güçlük istemez". (el-Bakara 2/185)

"De ki: Rabbiniz gerçeği göstermiştir. İster iman etsin, ister küfretsin". (el-Kehf 18/29)

Mu'tezile'ye göre kulların fiillerinin Allah'a izafe edilmesi doğru değildir. Ama Allah'ın fiilleri için "Allah'ın kaza ve kaderiyle" denilmesi caizdir. Çünkü Allah'ın fiilleri, kadir ve mürid olması itibariyle Allah'ın Zat'ına taalluk etmektedir". (Adam, 1999:173)

Mu'tezilenin kader konusunda tavrı, diğer birçok konuda olduğu gibi oldukça keskindir. Kader anlayışını ifade ederken de insanı mutlak hür bir varlık olarak telakki etmesi, insanı yaptıklarında Allah'tan beri kılması, Ehl-i Sünnet tarafından hoş karşılanmamıştır. Özellikle Mâtüridî'nin teolojisinde ilahi irade insanı seçme özgürlüğünden mahrum etmez, ancak insan her ne kadar inanç konularında irade özgürlüğüne sahipse de, Allah'tan bağımsız olmadığını da bilmelidir. Bu düşünce dini hayatta sekülerleşmeye açık kapı bırakmamıştır.

İtikadî İslam mezheplerinin kader anlayışları arasında bir değerlendirmede bulunacak olursak; cüz-i iradeyi bir eyleme yönelmek, "tutunmak". (taalluk) olarak anlayan Mâtüridîyyeye karşı, Eş'arîye cüz-i iradenin yalnızca bir eğilim (meyl) olduğunu savunur. İnsanın bir eylemi istemesi ve ona yönelmesi, ona yalnızca eylemi kazandırır (kesb) ve yine Eş'arîyyeye göre insanın yapabilme gücü eylemleri üzerinde doğrudan etkili değildir. Öte yandan Cebriyyeye göre insan, kendi eylemleri üzerinde hiçbir

etkisi yoktur, bütünüyle kadere bağımlıdır. Bu anlayışın doğal sonucu ise insanın Allah karşısındaki sorumluluğunu da yadsımasıdır.

Mu'tezile ise, Allah'ın insan eylemlerini ortaya çıkarmadan önce bilmesinin, eylem üzerinde bir etkisi olmadığını savunur. Buna göre insan, tam anlamıyla özgürdür ve eylemlerinin gerçekleştiricisi de kendisidir". (Topaloğlu, 1989, 493)

Sonuç olarak Mu'tezile, Cenab-ı Hakk'ı masiyetleri yaratmaktan tenzih etmek amacıyla insanlara bir nevi yaratıcılık sıfatı isnad etmiş, Allah'ın ihtiyari fiilleri kulun oluşturduğunu söylemiştir. (Bilmen, 1342:319)

Genel bir değerlendirme doğrultusunda Cebriyye'nin yaklaşımına "Cebr-i mahz" dendiği gibi, Mu'tezile'nin kader konusundaki yaklaşımına "tefviz-i mutlak" denilmektedir. (Seyyid Bey, 1324:13)

2.6.4. Selefiyye'nin Kader Anlayışı

Selefiyye âlimleri itikâdî konularda kendi anlayışlarına göre bir sistem ve metot geliştirmişlerdir. Selefiyye amelî konularda, yani ibadet ve muamelât konularında Kuran ve Sünnet'e uymakla birlikte, Kuran ve Sünnet'in genel hükümleri karşısında yeni olaylar, yeni problemler çıkınca, bunları çözmek için reye yani âlimlerin şahsî görüşlerini ileri sürmelerine izin veriyorlardı. Fakat itikâdî konularda akıl ve reye basvurmaya izin vermezlerdi. Kuran ve Sünnet'in açıkladıklarını aynen kabul edip, Allah'ın sıfatları, kader meselesi gibi konularda tartışmaya asla girmezlerdi. Mütetabih ayetlerin yorumuna girişmemişlerdir. (Tunç 1994:43)

Selefiyye'ye öncülük eden Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/889) göre kader, kula tam bir serbestlik veren Mu'tezile'nin irade görüşü ile; kulu zorunlu tutan, rüzgarın önündeki yaprak gibi düşünen Cebriyye arasında bir yoldur. Ona göre kulların kötü eylemlerini Allah'ın iradesinin dışına itmek, Allah'ın aşkın iradesini sınırlandırmak olacağından O'nun hakkında acizlik ve kusur bir nitelik taşıyacağından Allah'a böyle bir anlayış nispet edilemez. Ancak kulun negatif eylemleri nispeten kula dayandırılmakla birlikte, tamamen onun iradesinin sonucu olduğunu ileri sürmek de tutarlı olmayacağından, meydana gelen fiilin tamamen ve her yönüyle kula bağlanması da mümkün değildir. (Yavuz 1989: II, 83)

Ebu Ya'la el-Ferra'ya (ö. 458/1066) göre kulların iyi kötü, yararlı zararlı bütün fiilleri Allah tarafından yaratılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın yarattığı şerlerden yine

O'na sığınılması buyruğu, bu konuda önemli bir referanstır. Bu doğrultuda Allah'ın kullarını saptırması, onları zorla inkar ve dalaletle sevketmesi anlamına gelmeyip, onlarda inkar ve isyan etmek gücünün yaratılması manasındadır. Bu doğrultuda ecel dahil insanların başına gelen bütün fiiller, Allah'ın takdirine bağlıdır. (Yavuz, 1995:X: 256)

İbn Kayyim el-Cevziye de (ö. 751/1350) kulların fiilleri konusunda Matüridiler gibi düşünmektedir. Ona göre kulların fiilleri yanında bütün varlık ve olaylar ilahi bir ilim, irade ve yaratmanın sonucudur. Allah kainatı yaratmadan önce onu bilmiş, yazmış ve irade ederek varlık sahasına çıkartmıştır.

İbn Kayyim'a göre kullara ait fiiller doğrudan doğruya kendileri, dolaylı olarak da Allah'ın mutlak ilim, irade ve yaratmasıyla vuku bulur. Kullara ait fiiller nasslarda bir taraftan kula, diğer taraftan da Allah'a nispet edilmektedir. Ancak ilerlemiş müzmin bir hastalığın iyileşmesi imkansız olduğu gibi, küfrü özümseyen kafirin iman etmesi de nerede ise imkansızdır. Bununla birlikte kafir iman etmek isterse, kalbi mühürlenmiş olsa bile, dilediğini yapan bir varlık olan Allah, Levh-i mahfuz'daki yazısını değiştirip onu mü'min diye yazabilir. Çünkü Levh-i mahfuz O'nun emri ve iradesi altındadır. Dilediğini siler, dilediğini bırakır. Hidayet ve dalalet konusunda da durum aynıdır. Allah'ın hidayet veya dalaleti yaratması, kulun yönelişine bağlı olup, hiç kimseyi başlangıçta hidayet erdirilmiş veya dalalet sevk edilmiş bir şekilde yaratmamıştır. (Yavuz 1999:XX, 125)

2.7. Kader ve İnsan Hürriyeti

İnsan Allah'ın 'kulu ve kölesi' değil 'kulu ve halifesidir. Bu nedenledir ki Allah kullarına efendinin kölesine davrandığı gibi davranmamıştır. Kölenin itaati zorunlu itaat, kulun itaati iradi itaattir. (İslamoğlu, 2007:180)

İşte insanın böyle bir hürriyete sahip olup olmadığı ve bunun sınırları meselesi, ilk dönemlerden itibaren, hatta ilk insanla birlikte tartışılmaya başlanmış bir konudur.

Davranışlarıyla ilgili olarak insanın hürriyet alanı ne kadardır, daha doğrusu böyle bir davranış hürriyeti var mıdır, yok mudur? Sorumluluklarının tahakkuku açısından bulunması gerektiği, en azından bir şuur halinde hissedilen bu hürriyetin sınırı nedir? İnsan için mutlak anlamda bir hürriyetten bahsedilebilir mi, edilemez mi? Varlığıyla birlikte, sahip olduğu tüm imkânları da kendisine borçlu olduğu yaratıcısı, yoktan var

edicisi Allah'ın mutlak kudret ve iradesi karşısında bu hürriyetin etkinliği ve rolü ne kadardır? Şayet böyle bir hürriyetten bahsedilmeyecekse o vakit insanın sorumluluğu ve bu sorumluluğun anlamı ne olacaktır? (Özler, 1997:9–10) Bu ve benzeri sorular "İnsan Hürriyeti" tartışmalarının özünü temsil etmektedir.

Bir yanda insanın iradesini yok sayıp onu rüzgârın önüne kattığı bir yaprak gören ifrat anlayış, ötede özgürlüğü istediğini yapmak biçiminde anlayıp sınırlı insan iradesinin üzerindeki sınırsız Allah iradesini reddeden tefrit anlayış. Birincisi insanın aklını yok sayarak onu sorumsuzlaştırırken; ikincisi insandaki ilahi öz olan ruhunu, yok sayarak insanı sorumsuzlaştırmaktadır. Birincisi insanı Allah'ın insan için takdir ettiği değerden (kader) daha aşağı çekerek, ilahî takdire karşı gelirken, ikincisi de insanı yine Allah'ın takdir ettiği değer (kader) üzerine çıkararak, yani ilahlaştırarak ilahi takdire (ölçüye) karşı gelmektedir. (İslamoğlu, 2007:181)

Kur'an-ı Kerim'de; "Sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah'tır". (es-Saffat 37/96) ve "Sana gelen her iyilik Allah'ın lütfudur, sana gelen her fenalık da, kendindedir (yaptığının cezası) (en-Nisa 4/79) gibi bir taraftan ferdin sorumluluğunu, öbür taraftan da, her şeyi Allah'ın yarattığını haber veren ayet-i kerimeler vardır.

Bunu, "Cenab-ı Hakk'ın insan hayatına getirdiği denge ve ahlaki yönden insanın ruhen eğitilmesi" olarak algılayabiliriz. Zira insan Allah'ın kendisine olan lütufları karşısında yer yer haddini tecavüz ederek, "Ben yaptım, ben ettim" gibi sözlerle her şeyi kendi nispi kuvvet, izafi ilim ve kudretine mal eder. İşte bu noktada her şeyi yaratanın Allah olduğu hatırlanırsa, kişi gururdan kurtulur.

Öbür yandan da insan her şeyi Allah'ın yaratmasına vererek, "Madem beni de, yaptıklarımı da yaratan Allah'tır ve madem o dilemedikçe ben dileyemem, öyleyse yaptıklarımın dolayısı niye günahkâr ve mesul olayım?" diyerek kendini sorumsuz ve başıboş kabul ederek cebri bir düşünceye gelebilir. İşte bu noktada insan iradesinin bulunduğu, yaptığı şeyleri iradesi ile meydana getirdiği hatırlatılarak, dengeli düşünmesinin amaçlanmış olduğu düşünülebilir.

Zaten insan, vicdanen kendisinin hayırla şer arasını ayırabilme gücüne sahip, akıllı, aynı zamanda istediğini yapmada hür ve serbest bir varlık olduğunun farkında ve şuurundadır. (Adam 1999, 201–202)

Yine Kur'an'da bazı ayetler vardır ki, hem cebri hem de insanın hürriyetini, birlikte ifade eder; "Allah dileseydi sizi tek ümmet yapardı. Fakat o kimi dilerse, onu sapıklıkta bırakır, kimi de dilerse onu da hidayete iletir. Yapa geldiğiniz işlerden elbette mes'ul olacaksınız. (en-Nahl; 68/93)

Buraya kadar zikredilen ayetlerden anlaşılmalıdır ki, Kur'an da Allah iradesi ve yaratması hususunda mutlak tektir, yaratmak sadece O'na mahsustur. Buna paralel olarak insana hürriyet tanıyan ve cebir anlamı ifade eden ayetler ise çelişki gibi dursa da aslında böyle bir şey yoktur. Zaten bu çelişkinin olması hem nazariye olarak, hem de fiilen müşahede edilememektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu ayet guruplarını aynı anda birlikte mütalaa etmek zaruridir. Zira bir tarafı dikkate almaksızın sadece öbür taraf üzerinde düşünüldüğünde ya cebre ya da insanın mutlak bağımsızlığı yanılığısına düşülür.

Burada anlamamız gereken, insanın fiillerinde mecbur olduğunu (cebr) ifade eden ayetler, Allah'ın mutlak irade ve kudretini gösterirken; insana irade ve hürriyet tanıyan ayetler ise; Allah'ın her şeye şamil, üstün kudreti yanında ve onun sınırları dâhilinde, insanın da irade ve kudretinin bulunduğu işaret etmektedir.

Yani Kur'an insana bir hareket serbestisi tanımakta ve neticesinden onu sorumlu tutmaktadır. Bir başka ifadeyle Kur'an insanın sorumluluğu ve gücünü inkâr etmez, ama onu hiç bir zaman Allah'ın hükümranlık alanında bağımsız olarak da düşünmez. Allah dilediği anda işlere, hadiselere müdahale edebilir. İşte bu hakikat Kur'an'ın esas vurgulamak istediği husustur. (Özler, 1997:61–62–63–64)

İslam düşünce dünyasında en itidalli yolu izleyen Mâtüridî'nin söylemleri de bu minvaldedir. Mâtüridî, insan düşüncesinin ulaşamadığı ve akılların değerlendiremediği durumların bulunduğunu ileri sürerken, insanın fiillerinin her yönünü ve ulaşacakları neticeleri bütün detayları ile bilmesi imkânsızdır der.

Zaten insanlığa peygamber gönderilmesinin sebeplerinden birisi de, insanların kavrayamayacakları veya herkesin kavrayamayacağı, yanlışa düşeceği hususları onlara bildirmek olduğu da Mâtüridî tarafından söz konusu edilmektedir.

İnsan Allah'ın verdiği güçle kadir olur. Burada Mâtürîdî'nin kaynağı insan fitratıdır. İnsanın akl-ı selimine ve fitratına dayanarak bu neticeye ulaşmaktadır. Biz buna yaratılış mantığı da diyebiliriz. (Yazıcıoğlu, 1982:95 – 96)

İnsan iradesini yok sayan anlayışa göre; insan Allah için, insan iradesi de İlahi irade için bir tehdit oluşturmuştur. O halde Allah'ını seven insana ve insanın iradesine başvurmalıdır.

Gerçekte yukarıdaki gibi düşünmek Allah'ın kaderine (ölçüsüne) razı olmamak, karşı gelmek anlamını taşıyordu. Çünkü insana iradeyi veren yine onu yaratan Allah'ın ta kendisidir. İrade özgürlüğünü insanın kaderi olarak yaratan da O idi. "Ela ya'lemu men halak: Allah yarattığını bilmez mi?"(67/14)

Yarattığını bildiği içindir ki mahlukat içerisinde seçip yeryüzünde halife, vekil, naib yaptığı insana nasıl kendi ruhundan üflediye, kendi iradesinden de vermiş ve onu diğer varlıklara bu yönleriyle üstün kılmıştır, "Veled kad kerramna beni adem: Andolsun biz adem oğullarına (irade hürriyeti, akıl ve şuur vererek) çok ikram ettik" - (17/70)'in gerçek anlamı da budur zaten.

Nasıl ki dinî inanç Allah'ın kudretine ve kaderine iman üzerinde yükselirse, dinî faaliyet (amel) de insanın irade özgürlüğü ve seçme hakkının üzerinde yükselir. (İslamoğlu, 2007:182)

Aksi halde şirk koşan kimseler gibi "Eğer Allah dilemese biz şirk koşmazdık". (16/35) yanlına düşmek işten bile değildir.

Genel manada birbirlerine tepki hareketi olarak doğan mezhepler, dönemin sosyal ve psikolojik şartlarından etkilenmiş "kader" anlayışlarını da bunun üzerinden şekillendirmişlerdir.

Fatalizm (kadercilik) anlayışı ise tarihi seyrinde gerek dayatmalarla gerek tevil edilmiş anlayışlarla, gerekse dini sömürülerle halklara dayatılmış ve bu vesileyle "irade hürriyeti" insanın elinden alınarak yeryüzünde güdülmeye açık bir tabaka oluşturulmuştur.

Kur'an ayetleri çerçevesinde insanın "seçmek" şeklinde tezahür eden iradenin varlığı belirgindir. Bugün hala kelamcılar tarafından tartışılan, üzerine birçok yönde yorumlar

getirilen ve yine birçok farklı insan zümresince yaşamlara geçirilen çeşitli "kader" anlayışları mevcuttur.

Kaderin İslam inanç sistemindeki yerini vurgulayan İbn-i Abbas, şu ilginç ifadeyle dikkat çekmek istemektedir: “Kader tevhidin ölçüsüdür. Kim Allah’ı birler fakat kaderi yalanlarsa onun bu tehzibi tevhidine zıttır. Çünkü kadere iman Allah’ın ezeli ilmini gerektirir.”⁴⁸ İbn-i Abbas’ın burada kast ettiği kaderi, cebir anlamındaki kader değil, Allah’ın yaratıklarına koyduğu değişmez ilkeler, yani Sünnetullah ve Allah’ın ilmi olarak anlamamız gerekmektedir. Aslında Kur’an’da insanı inanmaya ya da inanmamaya zorlayan bir ifade bulunmadığı gibi Kur’an’dan böyle bir anlamı çıkarmak Kur’an’a yapılmış bir haksızlıktır. Nitekim “*De ki en büyük delil Allah içindir. Şayet Allah dileseydi sizin hepinizi hidayete erdirirdi*”. (el-En’am, 6/149) ayeti cebrî görüşü temelden yıkmakta ve bunun ne kadar anlamsız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. (Öztürk 2011:138)

Salt rasyonel bir bakış ile üzerine konuşulamayacak bir şekilde neticeye bağlanması mümkün olmayan "kader" konusu vahyi değerlerin aşkın boyutu ve insanlığın arayış serüveni nedeniyle tartışmaya açık bir şekilde irdelenmeye devam edecektir.

BÖLÜM 3: SAKARYA HALKININ KADER ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde Sakarya halkının kader anlayışı hakkında yapılan anket çalışması sonucu elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlarına yer verdik.

3.1. Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1: Ankete Katılan Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	148	48,1	48,1	48,1
Kadın	160	51,9	51,9	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Ankete katılan deneklerin cinsiyetlere göre dağılımı %48,1 erkek, %51,9 kadından oluşmaktadır. Araştırmanın yöntem kısmında da belirttiğimiz gibi seçilen örneklem sayısı seçilen erkek ve kadın açısından birbirine eşitken, geçerli ankette ise kadınların forma katılımı daha fazla olmuştur. Bu oran Sakarya ili nüfus yapısının cinsiyet ölçeğini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Yine bu oran Türkiye cinsiyet örneğine de yakın bir muhtevaya sahiptir.

Tablo 2: Ankete Katılan Deneklerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okur-Yazar	8	2,6	2,6	2,6
İlkokul	36	11,7	11,7	14,3
Ortaokul	42	13,6	13,6	27,9
Lise	112	36,4	36,4	64,3
Üniversite	110	35,7	35,7	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Ankette görüldüğü üzere deneklerin lise ve üniversite mezununda bir yakınlık okur-yazarlıkta ise ciddi bir düşüş vardır. Okur-yazar olduğunu söyleyenlerin oranı %2,6; ilkokul mezunu söyleyenlerin oranı %11,7; ortaokul mezunu olduğunu söyleyenlerin oranı %13,6; lise mezunu olduğunu söyleyenlerin oranı %36,4; üniversite mezunu olduğunu söyleyenlerin oranı ise %35,7'dir. İl düzeyinse okur-yazar oranının artmasında 50 bin öğrenci kapasitesine ulaşan Sakarya Üniversitesi'nin katkısı çok büyüktür. Özellikle ankete katılanların ciddi oranda üniversite mezunu olması da bu katkıyı doğrulamaktadır.

Tablo 3: Ankete Katılan Deneklerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-500	54	17,5	17,5	17,5
501-1500	124	40,3	40,3	57,8
1501-2500	98	31,8	31,8	89,6
2501-5000	30	9,7	9,7	99,4
5001 ve üzeri	2	0,6	0,6	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Türkiye'nin toplumsal yapısına bakılarak toplumsal tabakalaşmayı en fakir (açlık sınırında yaşayan), fakir (yokluk sınırında yaşayan), orta halli, zengin (ihtiyacı dışında satın alma gücüne sahip olan), çok zengin (mülkiyet ve taşınabilir servete sahip olanlar) olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımlamaya göre ekonomik bir projeksiyonla sayısal olarak asgari ücret ev altında olan gelirleri olanları yani 0-500 TL arasında çok fakir, 501 ila, işçi sendikalarının yaptığı araştırmaya göre belirledikleri 1500 sınırını fakir, 1501-2500 sınırını orta, 2051-5000 sınırını zengin, 5001 ve üzerini de çok zengin diye tanımlamak mümkündür. Buna göre ankete katılan deneklerin %17,5'i, 0 ila 500 TL arasında geliri olduğunu belirtmiştir. %40,3 gibi büyük bir çoğunluk ise gelirlerinin 501-1500 TL arasında olduğunu söylemektedir. Buna yakın en büyük değer ise %31,8 oran ile 1501-2500 TL sınırındadır. 2501-5000 TL arasında gelirleri

olanlar %9,7'lik bir kısmı kaplarken, 5001 ve üzeri olan ise sadece %0,6'dır. Bu da bize Sakarya'nın ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 4: Ankete Katılan Deneklerin “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç inanmıyorum	2	0,6	0,6	0,6
Bazı durumlarda	36	11,7	11,7	12,3
İnanıyorum	84	27,3	27,3	39,6
Kesinlikle inanıyorum	186	60,4	60,4	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Kadere inanıyor musunuz?” sorusuna verilen cevapların %87,7'si inanıyorum veya kesinlikle inanıyorum cevabını verirken %11,7'si bazı durumlarda inandığını, %0,6'sı ise inanmadığını söylemektedir. Bu sonuca göre deneklerin büyük çoğunluğunda kader inancının olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Ankete Katılan Deneklerin “Kader kelimesinin anlamı aşağıdakilerden hangisidir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Felek	4	1,3	1,3	1,3
Cenab-ı Hakkın takdiri	278	90,3	90,3	91,6
Kötü Şans	-	-	-	91,6
Şans	4	1,3	1,3	92,9
Hiçbiri	22	7,1	7,1	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Deneklerin %90,3'ü kader kelimesinin anlamını Cenab-ı Hakkın takdiri şeklinde değerlendirmiştir. Bu oran Tablo 4'te sorduğumuz soruya inanıyorum veya kesinlikle inanıyorum cevabı vermiş kişilerin oranına çok yakındır.

Tablo 6: Ankete Katılan Deneklerin “Sizce kader nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
İnsanın yaptığı davranışlarda meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından yazılmasıdır.	142	46,1	46,1	46,1
Sadece tabiat olaylarının Allah tarafından tayin ve tespit edilmesi, ama insanın kendi davranışlarını kendi iradesiyle yönlendirmesidir.	90	29,2	29,2	75,3
Meydana gelen her şey, doğanın bir planı, ölçüsü ve düzeni içerisinde gerçekleşmesidir.	10	3,2	3,2	78,6
Var olan her şeyin sadece Allah'ın bilmesiyle olmasıdır.	46	14,9	14,9	93,5
Alın yazısıdır. Yani insan alnındaki çizgilerdir.	20	6,5	6,5	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Sizce kader nedir?” sorusuna deneklerin %46,1'ı “İnsanın yaptığı davranışlarda meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından yazılmasıdır.” cevabını vermiştir. Bu soru bağlamında bakıldığında Sakarya Halkı'nın büyük oranda Cebri bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca kaderi “Var olan her şeyin sadece Allah'ın bilmesiyle olmasıdır.” diyenlerin oranı %14,9'dur. Bu da denekler arasında Ehl-i Sünnet düşüncesine sahip olanların oranının düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Ankete Katılan Deneklerin “Sakarya depremi kaderimiz miydi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	228	74,0	74,0	74,0
Hayır	28	9,1	9,1	83,1
Belki	52	16,9	16,9	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Ehl-i Sünnet düşüncesine göre olup biten her şey kaderdir. Buna göre deneklerden Sakarya Depremi'nin kaderleri olduğunu düşünen büyük kesimin Ehl-i Sünnet anlayışında olduğu görülmektedir. Bu cevaplar ile Tablo 6'daki sonuçlar çelişmektedir. Zira Tablo 6'da Ehl-i Sünnet'in görüşü oran olarak çok düşük kalmıştı. Bu da bize göstermektedir ki Sakarya halkının fikirlerinde bir netlik yoktur.

Tablo 8: Ankete Katılan Deneklerin “Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Değişmezdi	38	12,3	12,3	12,3
Az	4	1,3	1,3	13,6
Orta	38	12,3	12,3	26,0
Belki	80	26,0	26,0	51,9
Çok Fazla	148	48,1	48,1	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?” sorusuna çok fazla değiştirdi diyen deneklerin oranı %48,1'dir. Tablo 7'de depremi kader olarak algılayan büyük kesim burada insan iradesine yönelmiştir.

Tablo 9: Ankete Katılan Deneklerin “Depremde vefat edenlerin ömrü zaten bitmiş miydi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet, onların vadesi dolmuştu, deprem olmasaydı, bir başka nedenden dolayı öleceklerdi.	98	31,8	31,8	31,8
Evet, onların vadesi dolmuştu, ancak ölümlerine çarpık kentleşme ve tedbirsizlik neden olmuştur.	114	37,0	37,0	68,8
Hayır bitmemiştir. Çarpık kentleşmenin ve tedbirsizliğin kurbanıdır.	28	9,1	9,1	77,9
Ömürlerinin bitip bitmeyeceği bilinemezdir.	60	19,5	19,5	97,4
Bir fikrim yok.	8	2,6	2,6	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Deneklerin %37,0’ı “Evet, onların vadesi dolmuştu, ancak ölümlerine çarpık kentleşme ve tedbirsizlik neden olmuştur.” cevabını vererek konuya yaklaşımını sergilenirken %31,8’i “Evet, onların vadesi dolmuştu, deprem olmasaydı, bir başka nedenden dolayı öleceklerdi.” görüşünü kabul etmiştir. Bu ise cebri bir anlayışın ürünüdür. “Ömürlerinin bitip bitmeyeceği bilinemezdir.” cevabını verenlerin oranı ise %19,5’tir.

Tablo 10: Ankete Katılan Deneklerin “Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır. anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet, ömrü uzatır	116	37,7	37,7	37,7
Hayır, bir faydası olmaz.	44	14,3	14,3	51,9
Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez.	126	40,9	40,9	92,9
Bir fikrim yok.	22	7,1	7,1	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır. anlayışı doğru mudur?” sorusuna ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez cevabını verenlerin oranı %40,9’dur. Bu da deneklerde büyük çoğunluğunun bu soruya yaklaşımlarının Ehli-Sünnet anlayışında olduklarını göstermektedir. “Evet, ömrü uzatır.” diyenlerin oranı ise %37,7’dir. Bu aynı zamanda Mu’tezile’nin görüşüdür. “Hayır, bir faydası olmaz.” diyenlerin oranı ise %14,3’tür. Buradan da anlaşıldığı üzere bu konuda Cebri anlayışın çok az yansıtıldığı görülmektedir.

Tablo 11: Ankete Katılan Deneklerin “Tedbirin ecele faydası yoktur” sözü doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet, tedbirin ecele bir faydası yoktur	108	35,1	35,1	35,1
Tedbir, eceli erteleyebilir.	94	30,5	30,5	65,6
Tedbirin eceli değiştirip değiştirmedeği bilinemez.	96	31,2	31,2	96,8
Bir fikrim yok.	10	3,2	3,2	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Tedbirin ecele faydası yoktur. sözü doğru mudur?” sorusuna denekler birbirine yakın bir oranla cevap vermiştir. “Evet, tedbirin ecele bir faydası yoktur.” diyenler %35,1, “Tedbir, eceli erteleyebilir.” diyenler %30,5, “Tedbirin eceli değiştirip değiştirmedeği bilinemez.” diyenler ise %31,2’dir. Bu da denekler arasında tedbir ecel ilişkisinin yeterince kavranılmadığını göstermektedir.

Tablo 12: Ankete Katılan Deneklerin “Önlemini al, gerisini Allah'a bırak. anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	288	93,5	93,5	93,5
Hayır	12	3,9	3,9	97,4
Bilmiyorum	8	2,6	2,6	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Önlemini al, gerisini Allah'a bırak. anlayışı doğru mudur?” sorusuna %93,5 oranında “Evet” yanıtı verilmiştir. Bu sonuç, benzer bir sorunun sorulduğu bir önceki tabloladaki sonuç ile çelişmektedir.

Tablo 13: Ankete Katılan Deneklerin “İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kısmen ve bazen değiştirebilir.	136	44,2	44,2	44,2
Evet değiştirebilir.	72	23,4	23,4	67,5
Hayır değiştiremez.	82	26,6	26,6	94,2
Bir fikrim yok.	18	5,8	5,8	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” sorusuna “Kısmen ve bazen değiştirebilir.” şeklinde cevap verenlerin oranı %44,2’dir. Bu İslami ekoller arasında hiçbirisinin görüşünü yansıtmamaktadır. “Evet, değiştirebilir.” diyenlerle “Hayır, değiştiremez.” diyenlerin oranları ise birbirine yakındır. Bu veriler bizi kader konusunun yeterince anlaşılamadığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Tablo 14: Ankete Katılan Deneklerin “Gelecek Allah’ın elindedir anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	276	89,6	89,6	89,6
Hayır	6	1,9	1,9	91,6
Kendi geleceğimi ben tayin ederim.	6	1,9	1,9	93,5
Benim dışımdaki varlıkların geleceği Allah’ın elindedir.	8	2,6	2,6	96,1
Bir fikrim yok.	12	3,9	3,9	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Gelecek Allah’ın elindedir. anlayışı doğru mudur?” sorusuna %89,6 oranında büyük çoğunlukla “Evet” yanıtı verilmiştir. Bu kendi içerisinde tutarlı görülmeyle birlikte Tablo 13 ile karşılaştırıldığında ciddi bir çelişki karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 15: Ankete Katılan Deneklerin “Yaptığım ve yaşadığım bütün şeyleri ben yaptım. sözü doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	112	36,4	36,4	36,4
Hayır	162	52,6	52,6	89,0
Benim yapıp yapmadığımı bilmiyorum	12	3,9	3,9	92,9
Bir fikrim yok	22	7,1	7,1	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

"Yaptığım ve yaşadığı bütün şeyleri ben yaptım." sözü doğru mudur? sorusuna verilen cevap olan "Hayır" %52,6 oranındadır. Deneklerin %36,4'ü ise "Evet" demiştir. Büyük çoğunluğu oluşturan "Hayır" diyenler sorumluluk konusunda yeterince açık olmayıp cebri düşüncüyü sergilerken; %36,4 oranındaki "Evet" diyenlerin sonucu da azımsanmayacak orandadır.

Tablo 16: Ankete Katılan Deneklerin "Deprem/Tsunami gibi tabii afet olaylar birer kaderimizdir. anlayışı doğru mudur?" Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	254	82,5	82,5	82,5
Hayır	20	6,5	6,5	89,0
Kaderimiz olup olmadığını bilmiyorum	24	7,8	7,8	96,8
Bir fikrim yok	10	3,2	3,2	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Daha önce Tablo 7'de sorulan "Sakarya depremi kaderimiz miydi?" sorusuna verilen "Evet" cevabı %74,0 iken buradaki oran %82,5'tir. Bunun muhtemel nedenlerinden birisi, felaketin büyüklüğü ile orantılıdır. Kişiler felaketin büyüklüğüyle orantılı olarak acizliğini ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuç bizim 6. varsayımımız olan "Kader anlayışı yaşanan olaylara göre farklılık göstermektedir. İmkânsızlıklar arttıkça kadere olan inançta artış vardır" şeklindeki değerlendirmeyi doğrular niteliktedir.

Tablo 17: Ankete Katılan Deneklerin "İlaçlar sayesinde hastalar iyileşir." sözü doğru mudur?" Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	48	15,6	15,6	15,6
Hayır	16	5,2	5,2	20,8
Allah iyileştirir, ilaç sebeptir.	240	77,9	77,9	98,7
İlaç olmasaydı iyileşip iyileşmeyeceği bilinemez.	4	1,3	1,3	100,0
Bir fikrim yok	-	-	-	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“İlaçlar sayesinde hastalar iyileşir. sözü doğru mudur?” sorusuna %77,9 oranında “Allah iyileştirir, ilaç sebeptir.” cevabı verilmiştir. Bu Ehli Sünnet’in anlayışıyla doğru orantılıdır. Burada gerçek tesirin Allah’tan olduğu bunun da sebepler yoluyla insanlara sunulduğu düşüncesi ifade edilmektedir. Bu soruya “Evet yanıtı verenlerin oranı %15,6 iken, “Hayır” yanıtını verenlerin oranı da %5,2’dir. “İlaç olmasaydı iyileşip iyileşmeyeceği bilinemez.” diyenler ise sadece %1,3’tür.

Tablo 18: Ankete Katılan Deneklerin “İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir. anlayışı doğru mudur?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	220	71,4	71,4	71,4
Hayır	18	5,8	5,8	77,3
Kaderi yaşadıkça yazılır	64	20,8	20,8	98,1
Bir fikrim yok	6	1,9	1,9	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir. anlayışı doğru mudur?” sorusuna “Evet” diyenlerin oranı %71,4’tür. Yani yazgının değişmeyeceğine inanmaktadırlar. Bu soruya verilen cevap ile Tablo 10’da sorulan ““Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır.” anlayışı doğru mudur?” sorusuna “Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez.” cevabını verenlerin oranının %40,9’ olması bir çelişkiyi göstermektedir.

Tablo 19: Ankete Katılan Deneklerin " Hangi temel İslam mezhebindensiniz?" anlayışı doğru mudur?" Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ehli Sünnet	284	92,2	92,2	92,2
Bilmiyorum	24	7,8	7,8	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

Anketi uyguladığımız deneklerin %92,2’si Ehli Sünnet mezhebinden olduğunu söylerken %7,8’i bilmiyorum demiştir. Bu bölümün şıkları arasında Mu’tezile, Şia ve Alevi seçenekleri bulunmakla birlikte hiçbir denek bunları işaretlememiştir.

Tablo 20: Ankete Katılan Deneklerin "Kadere inancınız bakımından durumunuza uygun seçeneği işaretleyiniz." Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadere kesin olarak inanıyorum ve bu konuda hiç bir şüphe duymuyorum	228	74,0	74,0	74,0
Kadere inanmakla birlikte bu konuda çözemediğim bazı hususlar var.	58	18,8	18,8	92,9
Kader konusunda şüphelerim var.	12	3,9	3,9	96,8
Kader konusuna ilgi duyuyorum	4	1,3	1,3	98,1
Kadere inanmıyorum	6	1,9	1,9	100,0
Kadere ailem ve çevrem inandığı için inanıyorum	-	-	-	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Kadere inancınız bakımından durumunuza uygun seçeneği işaretleyiniz.” bölümünde “Kadere kesin olarak inanıyorum ve bu konuda hiç bir şüphe duymuyorum.” diyenlerin oranı %74,0’dır. Yukarıdaki birçok soruya verilen cevaplarda kader inancının itikadi İslam mezheplerinden olan Ehl-i sünnet’in verileriyle uyum sağlamadığı görülmektedir. Denekler düz anlamda kadere inandığını söylerken, nasıl bir kader anlayışı sorularında ise çelişkiye düşmüştür. Yukarıdaki cevaplarla karşılaştırıldığında %18,8 oranında verilen “Kadere inanmakla birlikte bu konuda çözemediğim bazı hususlar var.” yanıtının çok az oranda kaldığı görülmektedir.

Tablo 21: Ankete Katılan Deneklerin “İnsanların yaptıkları hataları kadere yüklemelerinin sebebi sizce nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sorumluluktan kaçma arzusu	126	40,9	40,9	40,9
Kolaycılık ve tembellik	42	13,6	13,6	54,5
Kader konusundaki yanlış inanışlar	100	32,5	32,5	87,0
Sağlam imanları gereği	26	8,4	8,4	95,5
Fikrim yok.	14	4,5	4,5	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

İnsanların yaptıkları hataları kadere yüklemelerinin sebebi olarak deneklerin %40,9’u “Sorumluluktan kaçma arzusu” olarak göstermiştir. Bu cevaba göre insanlar tarafından yapılan işlerin Allah’a havale edilmesi, kader olarak algılanmıştır. Böylece bu soruya cevap veren deneklerin önemli bir kısmı, insanların hatalarının kader olarak tanımlamalarının nedenini, sorumluluktan kaçma olarak değerlendirmiştir. Kader anlayışındaki yanlışlığın böyle bir değerlendirmeyi doğurduğu belirtenler ise, ikinci derecede bir çoğunluğa sahiptir. Buna göre sorumluluktan kaçma duygusu, bir anlamda kader konusundaki yanlış inanç düşüncesine paralel gitmektedir. Bu doğrultuda benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Tablo 22: Ankete Katılan Deneklerin “Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet Allah'tandır	196	63,6	63,6	63,6
Hayır iyilik Allah'tan kötülük insandandır	40	13,0	13,0	76,6
İyilik de kötülük de insandandır	22	7,1	7,1	83,8
İyilikler Allah'tan, kötülükler şeytandandır	42	13,6	13,6	97,4
Fikrim yok	8	2,6	2,6	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” sorusuna %63,6 gibi büyük oranda “Evet Allah'tandır” denmiş olsa bile, daha önce sorulan, “Kadere inanıyor musunuz?” sorusuna verilen “inanıyorum/kesinlikle inanıyorum” cevabındaki oranın altında kalmıştır. Bu da denekler arasında kader anlayışının farklı boyutta olduğunu göstermektedir.

Tablo 23: Ankete Katılan Deneklerin " Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar var mıdır?" Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet, zaman zaman	166	53,9	53,9	53,9
Kesinlikle vardır	80	26,0	26,0	79,9
Hayır, her şey yazgıya göredir	34	11,0	11,0	90,9
Fikrim yok	28	9,1	9,1	100,0
Toplam	308	100,0	100,0	

“Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar var mıdır?” sorusuna %53,9 oranında “Evet, zaman zaman.” denmiştir. %26,0 oranında da “Kesinlikle vardır.” cevabı verilmiştir. Diğer taraftan yukarıda sorulan “Yaptığım ve yaşadığım bütün şeyleri ben yaptım.” sözü doğru mudur?” sorusuna verilen cevap ise %52,6 oranında “Hayır”dır. Bu iki sorudaki oran farklılığının nedeninin, deneklerin sorumluluk algılayışından kaynaklandığı sanılmaktadır. Zira “zaman zaman” ifadesi, bireyin tarafsız eylemlerinde gerçekleştiği düşünülmektedir.

Tablo 24: Cinsiyet ile “Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi

			Kadere inanıyor musunuz?				Toplam
			Hiç inanmıyorum	Bazı durumlarda	İnanıyorum	Kesinlikle inanıyorum	
Cinsiyetiniz	Bay	N	2	24	44	78	148
		%	100,0	66,7	52,4	41,9	48,1
	Bayan	N	-	12	40	108	160
		%	-	33,3	47,6	58,1	51,9
Toplam		N	2	36	84	186	308
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Cinsiyet ile kader ilişkisi karşılaştırıldığında oranların birbirine yakın olduğu görülmekle birlikte, Kader inancı açısından hiç inanmıyorum cevabı ile bazı durumlarda inanıyorum cevabı veren erkek deneklerin sayısı kadınlardan daha fazla görülmektedir. Hatta hiç inanmıyorum görüşü salt erkeklerde görülmüştür. Bu da kadınların kadere inanma oranının erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Bu sonuç, bizim birinci varsayımımız olan “Sakarya halkının kaderle ilgili görüş ve tutumlarında cinsiyete göre bir farklılık göstermektedir.”i de doğrulamaktadır.

Tablo 25: Eğitim durumu ile “Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi

			Eğitim durumunuz					Toplam	
			Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite		
Kadere inanıyor musunuz?	Hiç inanmıyorum	n	-	-	-	-	2	2	
		%	-	-	-	-	1,8	0,6	
	Bazı durumlarda	n	2	2	6	10	16	36	
		%	25,0	5,6	14,3	8,9	14,5	11,7	
	İnanıyorum	n	2	8	16	28	30	84	
		%	25,0	22,2	38,1	25,0	27,3	27,3	
	Kesinlikle inanıyorum	n	4	26	20	74	62	186	
		%	50,0	72,2	47,6	66,1	56,4	60,4	
	Toplam		n	8	36	42	112	110	308
			%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Deneklerin eğitim durumu ile kader inançlarının çapraz değerlendirmesinin sonucu olarak görülmektedir ki eğitim seviyesi yükseldikçe kader inancında bir düşüş vardır

Bu durum, çalışmamızın varsayımlar bölümünde yer alan “Sakarya halkının eğitim durumu ile kader anlayışları arasında ters bir orantı vardır. Eğitim yükseldikçe kadere olan inanç azalmaktadır.” varsayımımızla kısmen uyumaktadır. Bu tabloda eğitimin çok düşük ve yüksek olduğu zamanlarda kadere olan inancın azaldığı gözlemlenmektedir. Bu da bize kader hususundaki şüphelerin veya inanç eksikliklerinin iki yönlü olduğunu göstermektedir. Birinci yön cahillik, ikinci yön ise kişide bilgi eksikliği ile beraber problemleri kendi çözme isteğinin olmasıdır. Bu iki yön de kader konusunu anlamlandırıp kabul etme hususunda eksik kalmaktadır.

Tablo 26: Gelir durumu ile “Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi

			Sizin veya Ailenizin Gelir Durumu					Toplam	
			0-700	701-1500	1501-2500	2501-5000	5001 ve üzeri		
Kadere inanıyor musunuz?	Hiç inanmıyorum	n	-	-	2	-	-	2	
		%	-	-	2,0	-	-	0,6	
	Bazı durumlarda	n	4	18	12	2	-	36	
		%	7,4	14,5	12,2	6,7	-	11,7	
	İnanıyorum	n	12	30	34	6	2	84	
		%	22,2	24,2	34,7	20,0	100,0	27,3	
	Kesinlikle inanıyorum	n	38	76	50	22	-	186	
		%	70,4	61,3	51,0	73,3	-	60,4	
	Toplam			54	124	98	30	2	308
				100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Gelir durumu ile” Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesine bakıldığında ekonomik durumun değişmesi kader inancının varlığı veya yokluğu konusunda önemli bir etken olmadığı görülmektedir.

Bu sonuçlar bizim üçüncü varsayımımız olan “Sakarya halkının ekonomik durumu, halkın kader konusundaki anlayış ve algılayışlarında farklılaşmaya neden olmaktadır.” ile uyuşmamaktadır. Bunun nedenleri arasında aile boyutunun yanı sıra almış olduğu dini eğitimin ve deprem gibi yaşamış oldukları olayların da etkileri olmuş olabilir.

Tablo 27: “Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?” sorusu ile “Tedbirin ecele faydası yoktur. sözü doğru mudur?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			"Tedbirin ecele faydası yoktur." sözü doğru mudur?				<i>Toplam</i>
			Evet, tedbirin ecele faydası yoktur.	Tedbir ecele erteleyebilir.	Tedbirin ecele değiştirip değiştirmediği bilinemez.	Bir fikrim yok.	
Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?	Hiç Değişmezdi	n	16	6	14	2	38
		%	14,8	6,4	14,6	20,0	12,3
	Az	n		2	2		4
		%		2,1	2,1		1,3
	Orta	n	18	8	10	2	38
		%	16,7	8,5	10,4	20,0	12,3
	Belki	n	32	20	28		80
		%	29,6	21,3	29,2		26,0
	Çok Fazla	n	42	58	42	6	148
		%	38,9	61,7	43,8	60,0	48,1
	Toplam	n	108	94	96	10	308
		%	100,0	100,0	100,0	%00,0	100,0

Tedbirin ecele erteleyebileceğine inananlardan %61,7'si düzenli yerleşimin ve sağlam yapının depremin sonuçlarını çok daha olumlu etkileyeceğini kabul etmektedir. Tedbirin ecele faydasının olmadığına inananların %38,9'u ise düzenli yerleşimin ve

sağlam yapının depremin sonuçlarını çok fazla etkileyeceğini düşünmektedir. Tedbirin önceliği değiştirip değiştirmeyeceğinin bilinemez olduğunu düşünenlerin %43,8'i de düzenli yerleşimin ve sağlam yapının depremin sonuçlarını çok fazla etkileyeceğini düşünmektedir. Burada bariz bir çelişki görülmektedir.

Tablo 28: “Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır. anlayışı doğru mudur?” sorusu ile “İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?				Toplam	
			Kısmen ve bazen değiştirebilir.	Evet değiştirebilir.	Hayır değiştiremez.	Bir fikrim yok.		
“Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır.” anlayışı doğru mudur?	Evet ömrü uzatır.	n	50	38	22	6	116	
		%	36,8	52,8	26,8	33,3	37,7	
	Hayır bir faydası olmaz	n	12	8	22	2	44	
		%	8,8	11,1	26,8	11,1	14,3	
	Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez.	n	66	26	28	6	126	
		%	48,5	36,1	34,1	33,3	40,9	
	Bir fikrim yok.	n	8		10	4	22	
		%	5,9		12,2	22,2	7,1	
	Toplam		n	136	72	82	18	308
			%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

"İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi? Sorusuna "Evet değiştirebilir." diyenlerin %52,8'i tedavi ve bakımlı yaşamının ömrü uzatacağına inanmaktadır. Aynı zamanda %36,1'i de Ehli Sünnet'in görüşü olan "Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez." cevabını vermektedir.

Tablo 29: "Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar var mıdır?" sorusu ile "Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?" sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?					Toplam
			Evvet, Allah'tandır.	Hayır, iyilik Allah'tan kötülük insandandır.	İyilik de kötülük de insandandır.	İyilikler Allah'tan kötülükler şeytandandır.	Fikrim yok.	
Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar var mıdır?	Evet, zaman zaman	n	116	16	8	24	2	166
		%	59,2	40,0	36,4	57,1	25,0	53,9
	Kesinlikle vardır.	n	40	22	10	8	-	80
		%	20,4	55,0	45,5	19,0	-	26,0
	Hayır, her şey yazgıya göredir.	n	24	-	-	8	2	34
		%	12,2	-	-	19,0	25,0	%11,0
	Fikrim yok.	n	16	2	4	2	4	28
		%	8,2	5,0	18,2	4,8	50,0	%9,1
	Toplam	n	196	40	22	42	8	308
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

“Hayır ve Şer (iyilik ve kötülük) Allah’tan mıdır?” sorusuna “Evet, Allah’tandır.” cevabı verenlerin %59,2’si insanların kendi hayatlarında zaman zaman tasarruf sahibi olacağını düşünmektedir. Bu sonuç ise, genel anlamda kader inancını yansıtırken, bireysel bağlamda, insan iradesini ön plana çıkartmaktadır. Diğer taraftan, Hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inananların sadece %12,2’si “Her şey yazgıya bağlıdır.” Demesi, bir önceki kanaatleriyle ters orantılıdır.

Tablo 30: “Tedbirin ecele faydası yoktur. sözü doğru mudur?” sorusu ile “Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?					Toplam
			Evet, Allah'tandır.	Hayır, iyilik Allah'tan kötülük insandandır.	İyilik de kötülük de insandandır.	İyilikler Allah'tan, kötülükler şeytandandır.	Fikrim yok.	
“Tedbirin ecele faydası yoktur.” sözü doğru mudur?	Evet, tedbirin ecele bir faydası yoktur.	n	76	4	6	22	-	108
		%	38,8	10,0	27,3	52,4	-	35,1
	Tedbir, eceli erteleyebilir.	n	56	16	12	6	4	94
		%	28,6	40,0	54,5	14,3	50,0	30,5
	Tedbirin eceli değiştirip değiştirmedini bilemeyiz.	n	60	18	4	10	4	96
		%	30,6	45,0	18,2	23,8	50,0	31,2
	Bir fikrim yok.	n	4	2	-	4	-	10
		%	2,0	5,0	-	9,5	-	3,2
	Toplam	n	196	40	22	42	8	308
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	%100,0

Tabloda görüldüğü gibi Hayır ve Şerrin Allah'tan olduğuna inananların %38,8'i tedbirin ecele faydası olmadığı kanaatindedir. Bu bir cebri anlayışı yansıtmaktadır. Öte yandan iyilik de kötülükte insandandır diyenlerin %54,5'i tedbirin eceli erteleyebileceğini düşünmektedir. Bu ise Mu'tezili anlayışın sonucudur. Bunun yanında iyilikler Allah'tan kötülükler şeytandandır şeklinde İslami olmayan bir anlayışı sergileyenlerin %52,4'ü tedbirin ecele faydası olmadığı kanaatindedir. Bu verilere göre deneklerde İslami olmayan anlayış görülmesi yanında mutlak Cebirlik düşüncesi tespit edilmiştir.

Tablo 31: “İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?” sorusu ile ““Gelecek Allah’ın elindedir. anlayışı doğru mudur?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			"Gelecek Allah'ın elindedir" anlayışı doğru mudur?					Toplam
			Evet	Hayır	Kendi geleceğimi ben tayin ederim.	Benim dışındaki varlıkların geleceği Allah'ın elindedir.	Bir fikrim yok	
İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi?	Kısmen ve bazen değiştirebilir	n	126	-	-	4	6	136
		%	45,7	-	-	50,0	50,0	44,2
	Evet değiştirebilir.	n	52	6	6	4	4	72
		%	18,8	100,0	100,0	50,0	%33,3	23,4
	Hayır değiştiremez	n	82	-	-	-	-	82
		%	29,7	-	-	-	-	26,6
	Bir fikrim yok	n	16	-	-	-	2	18
		%	5,8	-	-	-	16,7	%5,8
	Toplam	n	276	6	6	8	12	308
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bu tabloda görüldüğü üzere Geleceğin Allah’ın elinde olduğuna inananların toplam %64,5’i insanın kaderini kısmen veya tamamen değiştirebileceğine inanmaktadır. Bu sonuç ise bir çelişkiyi göstermektedir. Zira geleceğin Allah’ın elinde olduğuna inanan bir kimsenin hiçbir şekilde kaderin değiştirilemeyeceğini söylemesi gerekir. Bu iki soruya tutarlı cevap verenlerin oranı ise %29,7’dir.

Tablo 32: “Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır. anlayışı doğru mudur?” sorusu ile “İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir. anlayışı doğru mudur?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			"İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir." anlayışı doğru mudur?				Toplam	
			Evet	Hayır	Kaderi yaşadıkça yazılır	Bir fikrim yok		
"Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır." anlayışı doğru mudur?	Evet, ömrü uzatır.	n	68	12	32	4	116	
		%	30,9	66,7	50,0	66,7	37,7	
	Hayır, bir faydası olmaz.	n	36	-	8	-	44	
		%	16,4	-	12,5	-	14,3	
	Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez.	n	100	6	18	2	126	
		%	45,5	33,3	28,1	33,3	40,9	
	Bir fikrim yok	n	16	-	6	-	22	
		%	7,3	-	9,4	-	7,1	
	Toplam		n	220	18	64	6	308
			%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

“İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir. anlayışı doğru mudur?” sorusuna “Evet” diyenlerin %45,5’i ““Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır.” anlayışı doğru mudur?” sorusuna “Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez.” derken; “Evet, ömrü uzatır.” diyenlerin oranı %30,9; “Hayır, bir faydası olmaz.” diyenlerin oranı da %16,4’tür. Buna göre insan ömrünün doğuştan belli olduğunu söyleyen deneklerin aynı zamanda tedavi ve bakımın ömrü uzatacağını söylemeleri Ehli Sünnet – Mu’tezile sentezini doğrurken, doğuştan ömrü bellidir deyip tedavi ve bakımın faydasının olmadığını kabul edenler Ehli Sünnet – Cebriye sentezini yapmıştır.

Tablo 33: “Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?” sorusu ile Kadere inanıyor musunuz?” sorusunun çapraz değerlendirmesi.

			Kadere inanıyor musunuz?				Toplam	
			Hiç inanmıyorum	Bazı durumlarda	İnanıyorum	Kesinlikle inanıyorum		
Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?	Evet Allah'tandır.	n	-	14	50	132	196	
		%	-	38,9	59,5	71,0	63,6	
	Hayır iyilik Allah'tan kötülük insandandır.	n	-	6	14	20	40	
		%	-	16,7	16,7	10,8	13,0	
	İyilik de kötülük de insandandır.	n	2	4	10	6	22	
		%	100,0	11,1	11,9	3,2	7,1	
	İyilikler Allah'tan, kötülükler şeytandandır.	n	-	8	10	24	42	
		%	-	22,2	11,9	12,9	13,6	
	Fikrim yok	n	-	4	-	4	8	
		%	-	11,1	-	2,2	2,6	
	Toplam		n	2	36	84	186	308
			%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kadere kesinlikle inanıyorum veya inanıyorum diyenlerin sadece %65,25'i Hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inandığı görülmektedir. Bu düşündürücü tablonun ötesinde kadere inanıp da şerlerin şeytandan olduğunu kabul edenlerin oranı da %12,4'tür. Bu sonuç ise ciddi bir fikir kargaşasının göstergesidir.

SONUÇ

Sakarya halkının kader inancına yönelik bu çalışmamızda, toplumumuzun ana kesimini oluşturan halk kitlesinin, kader inancını nasıl algıladığı tespit edilmek istenmiştir.

Sakarya halkı, yakın bir zamanda büyük bir deprem felaketi yaşamıştır. Günümüzde de hala izlerini taşımaktadır. İnsanların yaşadıkları olaylar ve maruz kaldıkları hadiseler göre dinî anlayışlarında şekillenme olduğu genel bir kabuldür. Zira birey ve toplumlar, edindikleri tecrübeler doğrultusunda, anlayış, his ve idraklerine göre boyut kazandırmaktadırlar.

Büyük bir deprem yaşayan halk kitlesinin, depremden hemen sonra ile aradan yıllar geçtikten sonraki algılayış biçimlerinde bazı değişikliklerin olması da, insanlık serüveninin doğal bir sürecidir. Bu doğrultuda halkın kader anlayışının irdelenmesinde dikkat çeken sonuçlar göze çarpmaktadır.

Halkın % 87 gibi büyük kesiminin kader inancına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu oran Sakarya depreminin kaderimiz olduğu ile ilgili veriye bakıldığında bu oran düşüklük göstererek % 74 çıkmaktadır. Bunun nedenleri arasında, depremi yaşayanlar ile yaşamayan veya başka bir ilden göç edenlerin mevcudiyeti olduğu kanaatindeyiz.

Doğal felaketler sonucu hayatını kaybeden insanları, tedbirsizlikleri dikkate alınmakla birlikte, daha çok duygusallığın etkisi görülmektedir. Bu nedenle depremde ölen insanların ölümleri % 37 oranında kabul edilmiştir. Burada denekler çarpık kentleşmenin ölüm nedeni olduğunu belirtmek suretiyle de, sebep sonuç ilişkisi vurgulanmıştır. Bu ise vakiyaya yönelik bir tespit olup, Ehl-i Sünnet görüşüne paralel olarak görünmektedir.

Daha özel anlamda Ehl-i Sünnet'in görüşü olan, deprem sonucu ölenler için, "Bu doğal felaket olmasaydı yine ölümler miydi?", sorusu karşısında, "ölüp ölmeyecekleri bilinmezdi" şeklindeki bir cevap ise, büyük çoğunluğu Ehl-i Sünnet olan Sakarya halkının bilinçli bir kesimini temsil etmektedir.

Anket verileri, halkın bazı konularda sıkı bir kadercilik sergileyerek, Cebri bir anlayışı yansıttıkları, bazı konularda da akli çıkarımlardan hareketle Mu'tezili bir anlayışa sahip olduklarını göstermektedir.

Nitekim “İnsan kendi kaderini değiştirebilir mi? sorusuna Kısmen ve bazen değiştirebilir” şeklinde cevap verenlerin oranı %42,2’dir. Bu düz anlamda ciddi bir akılcılık göstergesi olmakla birlikte, “Gelecek Allah’ın elindedir” tarzı bir soruya da % 87 gibi yüksek bir oran çıkmıştır. Bu soruya verilen cevaplar ile bir önceki soruya verilen yanıtlar, bir çelişki gibi görünmekle birlikte, halkımızın doğrudan kişisel eylemlerinde kendi yetkilerini, genel anlamda ise ilahi iradeyi dikkate aldıkları kanaatindeyiz.

Bu ve benzeri sorulara verilen bazı cevaplar, halkın kader konusunun zihinlerinde belirginleşmediğini göstermektedir. Ancak inanç bağlamında kendilerinin sağlam bir kader anlayışına sahip olduklarını ileri sürmüş olsalar da, bu daha çok inanç bazında olduğu kanaatindeyiz. İncanın şekli konusunda yeterli bilgiyi edinemedikleri ve kader inancının yalın bir formuna sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Cebri anlayışın neticesi olan "İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir" tezinin kabul eden yurttaşların oranı % 71 olmakla birlikte, insanların kendi yaşamlarında tasarruf sahibi olduklarını kabul edenlerin oranı da, bazen olmak kaydıyla % 53 çıkmaktadır. Bu sonuç, yukarıda değindiğimiz gibi, bireylerin bizzat kendilerine yönelik durumlarda, kendi iradesini, genel anlamda ise İlahi iradeyi ön plana çıkardıkları anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte yaptıklarının tamamının kendileri tarafından gerçekleşmediğini kabul etmektedirler. Bu ise, yaşadıkları tecrübeler sonucu, çok istemelerine rağmen ulaşamadıkları hedefleri karşısında maruz kaldıkları hayal kırıklığının bir tezahürü olarak anlaşılabilir.

İnsanın kendi kaderini değiştirebileceğini kabul edenlerin %52,8’i tedavi ve bakımlı yaşamının ömrü uzatacağına inanmaktadır. Bu doğru orantılı bir sonuçtur. Ancak %36,1’i de Ehli Sünnet’in görüşü olan Ömrü uzatıp uzatamadığı bilinemez cevabını vermektedir. Burada teolojik anlamda sağlıklı bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır.

Kader inancına sahip olduğu halde, kötülüklerin şeytandan olduğunu kabul eden %12’lik kesimin bu sonuca ulaşmasında, görsel medyanın etkili olduğu düşünülebilir.

Cinsiyet ile kader ilişkisi karşılaştırıldığında oranların birbirine yakın olmasıyla birlikte inanmayanların ve şüphe duyanların erkeklerde daha fazla olduğunu

göstermektedir. Bu da kadere inanma açısından cinsiyet farklılığının çok olmasa da bir unsur olabileceğini bize göstermektedir.

Gelir durumu dikkate alındığında Sakarya halkının kader inancında önemli bir farklılık gözlemlenmemektedir. Bu durum, bizim hipotezimizde öne sürdüğümüz, ekonomik durumun yükselmesiyle, genelde inanç esaslarında ve özelde kader inancında bir düşüş olacağı hükmü, aksi bir sonucu göstermiştir.

Kader konusu bir yandan ve fiili sıfatlarını, bir yandan da insanın eylem ve sorumluluklarını ilgilendirmektedir. Bu durumda sorun, aşkın olan varlıkla insan arasındaki münasebetin tam anlamıyla idrak edilememesinden doğmaktadır. Kaderi ilahi sıfatları ilgilendiren boyutu, meselenin teorik boyutunu oluşturur. Bu ise bireyin iman alanına girmektedir. Buna göre insan, Allah'ın bütün sıfatlarına hiçbir sınırlandırma koymadan inanmak mecburiyetindedir. Pratik alanda ise insan hür olduğuna inanmak zorundadır. Zira her normal insan girişim gücüne sahiptir ve başarmak için birçok yollara başvurmaktadır. İnsan gücünün sınırları içerisinde kalmak şartıyla, girilen işlerde azımsanmayacak derecede engellerle karşılaşmaktadır. Amaçlanan hedefe ulaşamama sonucuna başka metot ve yollar denir. Bu ise, insanın hür bir iradeye sahip olduğunun bir göstergesidir.

Kader konusunda dikkat çeken ve halkımızın değerlendirmekte zorluk çektiği husus ise, hayır ve şerrin Allah tarafından yaratıldığı inancıdır. İnsanların işlemiş olduğu fiiller, geçmişte de bir takım tartışmalara sebep olmuş, hayrın Allah'ın yaratması ile olup, şerrin ise kul tarafından oluşturulduğunu ileri sürenler vardır. Konuyla ilgili "Alemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe sizler bir şey dileyemezsiniz". (et-Tekvir 81/29), "De ki: "Allah'ın dilemesi dışında ben kendime bir fayda ve zarar verecek durumda değilim". (el-A'raf 7/188), "Allah sana bir sıkıntı verirse, O'ndan başkası gideremez. Sana bir iyilik verirse başkası onu engelleyemez. O, her şeye Kadir'dir". (el-En'am 6/17) meallerinde bir çok ayet bulunmaktadır.

Söz konusu ayetler doğrultusunda şerrin kul tarafından oluşturulduğu fikrine sahip olanların göz ardı ettikleri düşünülen temel husus, şer diye isimlendirilen şey, şerrin yaratılması değil, onun hür irade ile tercih edilerek işlenmesi meselesidir. Kulun, küfrü sebebiyle kınanmasının sebebi de, söz konusu küfrün onun kendi tercihi ve fiili

oluşudur. Kulun muradı doğrultusunda şerri yaratan Allah, onun işlenmesine rıza göstermediği halde imtihanın bir gereği olarak ona varlık kisvesini giydirmektedir.

Bununla beraber neyin hayır neyin şer olduğunun tespiti de kulun kudretini aşmaktadır. İnsanoğlunun şer olarak nitelediği birçok şeyin gerçekte ve sonuç itibarıyla hayırlı neticeler çıkabildiği gibi, bunun tam tersi de olabilmektedir. Bu verilere göre alemde şer olarak gördüğümüz olgular, realitede şer olmayabilir. Her halükarda şerrin yaratılması değil, şerrin kullanılması şerdir.

Çalışmamız sonucunda ortaya çıkan kader anlayışının cebri temayülün ağırlık kazanması, tarihsel veriler çerçevesinde Kur'an'ın dolayısıyla genel-geçer Ehl-i sünnet anlayışının dışında oluşmasında bir takım faktörler tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Cebir düşüncesinin Müslüman toplumundaki etkinliği konusunda Kur'an'ın etkisinin söz konusu olmasından ziyade, cebir fikrinin Müslümanlar arasında yaygınlaşmasındaki ana etken, dışarıdan gelen yabancı unsurlardır. Cebir düşüncesinde dış etkilerin daha sonraki dönemlerde çok daha belirgin olduğu konusunda benzer değerlendirmeler de vardır. Cebir görüşünde Yahudilik izlerinin varlığı da ileri sürülmüştür. Bütün bunlara rağmen psikolojik, sosyolojik ve kültürel etkenleri birlikte düşündüğümüzde kadereci anlayışın gelişimindeki etkenleri de kavrama imkânına da sahip oluruz.

Sakarya halkının kader anlayışının tespitine yönelik bu çalışma, özellikle deprem sonrası halkımızın, dini duygularında bir belirginlik oluştuğu, daha çok tevekkül endeksli bir algılayışın ağırlık kazandığı ortaya çıkmaktadır. Acaba Sakarya halkının deprem öncesi kader anlayışı ile deprem sonrası dini algılayışında bir değişme söz konusu olmuş mudur? Bunun tespiti daha farklı araştırmaları zorunlu kılmaktadır. Özellikle aradan uzun bir zaman geçmesi ile oluşacak bir algı düzeyinde farklılık söz konusu mudur? Bundan birkaç sene sonra yapılacak bir çalışma da bunu ortaya koyacaktır. Bu nedenle çalışmamız, sonraki araştırmalara referans oluşturabilecek bir niteliktedir.

KAYNAKLAR

- ABDULHAMİD, İrfan (1994), **İslamda İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları**, (Çev.: M. Saim Yeprem), İstanbul: Marifet Yayınları.
- ABDÜLHAMİD, İrfan (1993), “Cebriyye” **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları
- ADAM, Hüdaverdi (1999), **Bazı Kelam Problemleri**, Sakarya: Değişim Yayınları.
- AKTAŞ, Ali (2008), **Kültürel Renkleriyle Sakarya**, Adapazarı: Adapazarı Merkez Belediyesi Kültür Yay.
- AKTAŞ, Ali (2009), **Sakarya Rehber**, Sakarya: Değişim Yayınları.
- ALİ el-KARİ (t.y.), **Şerhü'l-Emali**, İstanbul: Fazilet Neşriyat.
- ANA BRİTANNİCA, “Sakarya” C.18, S.626.
- ARSLANTÜRK, Zeki (2001), **Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri**, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- AYNÎ, Bedreddîn (1988), **Umdetü'l-Kârî I-XVI**, Beyrut: Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (1959), **Muvazzah İlm-i Kelam**, İstanbul: Yeni Matbaa
- CEBECİ, Lütfullah (1985), **Kur'an'da Şer Kavramı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- CÜRCANİ, Seyyid Şerif (1907), **Şerhu'l-Mevakıf**, Mısır.
- DEMİR, Mustafa (2005) “Sakarya'da Türk Yerleşim Yapısı”, **Sakarya İli Tarihi**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet (1982), **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara: Birlik Yayınları.
- EBU ZEHRA, Muhammed (1974), **Ebu Hanife**, (Çev. Osman Keskiöglü), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ESED, Muhammed (2004), **Kur'an Mesajı**, (Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İstanbul: İşaret Yayınları.
- ESEN, Abdullah (2009), **Kur'an'da Kelime, Kader ve Ecel Kavramlarının Tahlili**, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖLCÜK, Şerafettin-TOPRAK, Süleyman (1996), **Kelam**. Konya: Tekin Kitabevi.

- GÜLMEZ, Ümmüşerife (2008). **Deprem Tecrübesi Yaşayanlarda Dinsel Anlamlandırma Biçimleri ve Tutumları**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- HARPUTİ, Abdullatif (1330), **Tenkihul Kelam fi Akaidi Ehlil İslam**, İstanbul: Dersaadet.
- <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Deprem/DepremNedir.aspx#KONU2>. 21/04/2013)
- IŞIK, Kemal (1967), **Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- İBN HALDUN (1991), **Mukaddime**, (Çev.: Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergah Yayınları.
- İBN MANZUR (1999), **Lisan'ul Arab**, Beyrut: Daru İhyai't Turasi'l Arabi.
- İSLAMOĞLU, Mustafa (2007), **İman: İnsanın Saadeti**, İstanbul: Düşün Yayıncılık
- İSLAMOĞLU, Mustafa (2008), **Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal-Tefsir**, İstanbul: Düşün Yayıncılık
- İSLAMOĞLU, Mustafa (2011), **İman Bilinci**, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- KADİ ABDÜLCEBBAR (1965), **Şerhü'l-Usuli'l-Hamse** (nşr.), Kahire: Daru Türesi'l-Arabi.
- KARADENİZ, Osman (1992), **Ecel Üzerine**, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- KOÇAR, Musa (2009), **Üniversite Gençliğinin Dini İnançları**, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- KOÇYİĞİT, Talat (1989) **Hadiscilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- MATÜRİDİ, Muhammed (2002) **Kitabü't-Tevhid** (trc. Bekir Topaloğlu), İstanbul: İSAM Yayınları.
- MERT, Muhit (1994), **Kaza-Kader Dairesinde Rızık ve İktisadi Hayat**, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- NURSİ, Said (1980), **Sözler**, İstanbul: Sözler Yayınevi.

- OKUMUŞ, Namık Kemal (2000), **Kelam'da Ecel Problemi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- ÖNDER, Mehmet (1972) **Şehirden Şehire [Efsaneler, Destanlar, Hikâyeler]-I**, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yayını
- ÖZLER, Mevlüt (1997), **İslam Düşüncesinde İnsan Hürriyeti**: Cüveyni Eksenli bir Tetkik, İstanbul: Nun Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, Resül (2011), “İslam Düşüncesinde Kaderci Anlayışın Sosyal ve Kültürel Temelleri”, **KADER**, IX, 1, 127-156.
- RAZİ, Fahreddin (2002), **el-Muhassal**, (çev. Hüseyin Atay), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- SABUNİ, Nurettin (1998), **el-Bidaye fi Usuli'd-din**, (Çev.: Bekir Topaloğlu), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- SERDAR, Murat (2012), **Kelam Tarihi**, Kayseri: Kelamiat.
- SEYYİD BEY (1324), **Usul-i Fıkıh Dersleri Mebahisinde İrade, Kaza ve Kader**, İstanbul.
- ŞEHRİSTANİ, Abdülkerim (1961), **el-Milel ve'n-Nihal**, (nşr. M. Seyyid Kilani), Beyrut: Darü'l-Ma'rife.
- ŞERİATİ, Ali (2003), **İnsan**, (Çev. Şamil Öcal), Ankara: Fecr Yayınları.
- TEFTAZANİ, Sadüddin (1976). **Şerhu'l-Akaid**, İstanbul
- TOPALOĞLU, Bekir (1989), “Allah”, **DİA**, XX.
- TUNÇ, Cihat (1994), “Ecel”, **DİA**, X.
- TUNÇ, Cihat (1994), **Sistematik Kelam**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1989), **Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- TÜRKER, Mubahat (1956), **Üç Tehafüt Bakımından Felsefe ve Din Münasebeti**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları
- YAVUZ, (1989), “Ahmed b. Hanbel”, **DİA** II. İstanbul: TDV Yayınları,

- YAVUZ, Yusuf Şevki (1989), “Ahval”, **DİA**, II, 190-192
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1995) “Eş’ariyye” **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları
- YAVUZ, Yusuf Şevki (2001) “Kader” **DİA**, XXIV, 58-63, İstanbul: TDV Yayınları
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1995), “Ebu Ya’la el-Ferra”, **DİA**, X.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1999), “İbn Kayyim el-Cevziyye”, **DİA**, XX.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (2003) “Matüridiyye” **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları
- YAZICIOĞLU, Mustafa Sait (1982), **Matüridi ve Nesefi'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (1979), **Hak Dini Kur’ân Dili** İstanbul: Eser Neşriyat.
- YÖRÜKHAN, Yusuf Ziya (2001), **Akaid Sisteminde Gelişmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

EKLER

EK-1: Anket Formu

ANKET FORMU

Bu anket Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı Kelam Bölümü öğrencisi Mücahiddin ŞENTÜRK'ün Yüksek Lisans (Master) Tezi için yapılmaktadır. Anketin amacı Sakarya Halkı'nın Kader Anlayışı'nı tespit etmektir.

Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığından size adınız ve soyadınız sorulmamaktadır.

Sorulara objektif ve samimi cevaplar vereceğinize inanıyorum. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Lütfen soruları tam olarak okuduktan sonra kendinize en uygun olan cevabı işaretleyiniz.

1) Cinsiyetiniz:

Erkek

Kadın

2) Eğitim Durumunuz:

Okur-Yazar

İlkokul

Ortaokul

Lise

Üniversite

3) Sizin veya ailenizin Gelir Durumu:

- 0–500 TL
- 501–1. 500 TL
- 1.501–2. 500 TL
- 2. 501–5. 000 TL
- 5. 001 ve üzeri TL

4) Kadere inanıyor musunuz?

- Hiç inanmıyorum
- Bazı durumlarda
- İnanıyorum
- Kesinlikle inanıyorum

5) Kader kelimesinin anlamı aşağıdakilerden hangisidir?

- Felek
- Cenab-ı Hakkın takdiri
- Kötü şans
- Şans
- Hiçbiri

6) Sizce kader nedir?

İnsanın yaptığı davranışlarda meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından yazılmasıdır.

Sadece tabiat olaylarının Allah tarafından tayin ve tespit edilmesi, ama insanın kendi davranışlarını kendi iradesiyle yönlendirmesidir.

Meydana gelen her şey, doğanın bir planı, ölçüsü ve düzeni içerisinde gerçekleşmesidir.

Var olan her şeyin sadece Allah'ın bilmesiyle olmasıdır.

Alın yazısıdır. Yani insan alnındaki çizgilerdir.

7) Sakarya depremi kaderimiz miydi?

Evet

Hayır

Belki

8) Düzenli yerleşim ve sağlam yapı, depremin sonuçlarını değiştirir miydi?

Hiç değiştirmezdi

Az

Orta

Belki

Çok fazla

9) Depremde vefat edenlerin ömrü zaten bitmiş miydi?

- Evet, onların vadesi dolmuştu, deprem olmasaydı, bir başka nedenden dolayı öleceklerdi.
- Evet, onların vadesi dolmuştu, ancak ölümlerine çarpık kentleşme ve tedbirsizlik neden olmuştur.
- Hayır bitmemiştir. Çarpık kentleşmenin ve tedbirsizliğin kurbanıdırlar.
- Ömürlerinin bitip bitmeyeceği bilinemezdir.
- Bir fikrim yok.

10) “Tedavi ve bakımlı yaşamak ömrü uzatır.” Anlayışı doğru mudur?

- Evet, ömrü uzatır.
- Hayır, bir faydası olmaz.
- Ömrü uzatıp uzatmadığı bilinemez.
- Bir fikrim yok.

11) “Tedbirin ecele faydası yoktur.” Sözü doğru mudur?

- Evet, tedbirin ecele bir faydası yoktur.
- Tedbir, eceli erteleyebilir.
- Tedbirin eceli değiştirip değiştirmediği bilinemez.
- Bir fikrim yok.

12) “Önlemini al, gerisini Allah'a bırak” anlayışı doğru mudur?

- Evet
- Hayır
- Bilmiyorum

13) **İnsan, kendi kaderini değiştirebilir mi?**

- Kısmen ve bazen değiştirebilir.
- Evet değiştirebilir.
- Hayır değiştiremez.
- Bir fikrim yok.

14) **“Gelecek Allah'ın elindedir” anlayışı doğru mudur?**

- Evet
- Hayır
- Kendi geleceğimi ben tayin ederim.
- Benim dışımdaki varlıkların geleceği Allah'ın elindedir.
- Bir fikrim yok.

15) **“Yaptığım ve yaşadığım bütün Şeyleri ben yaptım.” Sözü doğru mudur?**

- Evet
- Hayır
- Benim yapıp yapmadığımı bilmiyorum.
- Bir fikrim yok.

16) **“Deprem / Tsunami gibi tabi afet olaylar birer kaderimizdir.” Anlayışı doğru mudur?**

- Evet
- Hayır
- Kaderimiz olup olmadığını bilmiyorum.
- Bir fikrim yok.

17) “İlaçlar sayesinde hastalar iyileşir.” Sözü doğru mudur?

Evet

Hayır

Allah iyileştirir, ilaç sebeptir.

İlaç olmasaydı iyileşip iyileşmeyeceği bilinemez.

Bir fikrim yok.

18) “İnsanlar doğar doğmaz kader ve ömrü bellidir.” Anlayışı doğru mudur?

Evet

Hayır

Kaderi yaşadıkça yazılır.

Bir fikrim yok.

19) Hangi temel İslam mezhebindensiniz?

Ehli Sünnet

Mu'tezile

Şia

Alevi

Bilmiyorum

20) Kadere inancınız bakımından durumunuza uygun seçeneği işaretleyiniz

- Kadere kesin olarak inanıyorum ve bu konuda hiç bir şüphe duymuyorum
- Kadere inanmakla birlikte bu konuda çözemediğim bazı hususlar var.
- Kader konusunda şüphelerim var.
- Kader konusuna ilgi duyuyorum
- Kadere inanmıyorum
- Kadere ailem ve çevrem inandığı için inanıyorum

21) İnsanların yaptıkları hataları kadere yüklemelerinin sebebi sizce nedir?

- Sorumluluktan kaçma arzusu
- Kolaycılık ve tembellik
- Kader konusundaki yanlış inanışlar
- Sağlam imanları gereği
- Fikrim yok.

22) Hayır ve şer (iyilik ve kötülük) Allah'tan mıdır?

- Evet Allah'tandır
- Hayır iyilik Allah'tan kötülük insandandır.
- İyilik de kötülük de insandandır.
- İyilikler Allah'tan, kötülükler şeytandandır.
- Fikrim yok

23) Sizce insanların kendi hayatında tasarruf sahibi olduğu durumlar varmıdır?

Evet zaman zaman

Kesinlikle vardır

Hayır her şey yazgıya göredir

Fikrim yok

TEŞEKKÜRLER

ÖZGEÇMİŞ

15 Haziran 1977 yılında Kastamonu'da doğdu. 2001 yılında SAÜ. İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2002 yılında yine SAÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı Kelam Bölümü'nde Yüksek Lisans almaya hak kazandı. İş yoğunluğu nedeniyle ara verdiği eğitime 2012 yılında döndü. Evli olup Elif Beyza ve Eyüp Ensar isminde iki çocuğu vardır. Arapça ve İngilizce bilmektedir.